

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜŐÜ

MÜTEKADDİMİN DÖNEMİ
EHL-İ SÜNNET KELÂMCILARINA GÖRE

KERÂMET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
KELÂM VE İSLÂM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

HASAN SEFA TURAN

164015001

DANIŞMAN: PROF. DR. SAYIN DALKIRAN

UŞAK 2018

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

MÜTEKADDİMİN DÖNEMİ EHL-İ SÜNNET KELÂMCILARINA GÖRE KERÂMET

Hasan Sefa TURAN

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2018

Danışman: Prof. Dr. Sayın DALKIRAN

Bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın amacı, daha ziyade mutasavvıflar tarafından ele alınan kerâmet hadiselerine, ilk dönem Ehl-i sünnet kelâmcıları tarafından nasıl bir tavır geliştirildiğini tespit etmek ve söz konusu kerâmet hadiselerinin mucize karşısındaki konumunu ilk dönem kelâmcılarının bakış açısıyla belirlemektir. Girişte konunun önemi ve amacı, çalışmanın kapsam ve yöntemine yer verilmiştir.

Birinci bölümde kerâmet kelimesinin etimolojik tahliline yer verilmektedir. Bu bağlamda kelimenin Araplar arasında nasıl kullanıldığı irdelenip velîlerde ortaya çıkan olağanüstülükler nasıl isim olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Daha sonra kerâmet hadiselerinin Kur'an ve hadislerde nasıl geçtiği tespit edilmiştir. Ayrıca kerâmet kavramının, mucize ve diğer kavramlar ile ilişkisi açıklanmaktadır.

İkinci bölümde bazı zümre ve kişilerin kerâmet hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. İlk olarak kerâmet hadiselerine en fazla değinen Sufiyye zümresinin görüşlerine temas edilerek onların bu olaylara bakış açısı ortaya konulmuştur. Sonrasında Şia mezhebinin imamlarına atfettikleri kerametlere değinilmiş ve Şia'nın kerâmete yaklaşımı tespit edilmeye çalışılmıştır. Burada son olarak İslâm filozoflarından İbn Sînâ'nın kerâmet hadiselerine yaklaşımı değerlendirilmektedir.

Üçüncü bölümde ilk dönem Ehl-i sünnet ekollerinin görüşleri sırasıyla verilmektedir. İlk olarak Selefîyye ekolünün görüşlerinden başlanmakta, daha sonra ise Eş'arîyye ve Mâtüridiyye ekolünün ilk döneminde konu hakkında görüş beyan eden kelâmcılarının görüşlerine yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mucize, kerâmet, olağanüstü, kelâm, velî

ABSTRACT

SUMMARY OF MASTER'S THESIS

ORACLE: ACCORDING TO FIRST PERIOD AHL AL-SUNNA SCHOLARS

Hasan Sefa TURAN

Department Of Basic Islamic Sciences

Uşak University Institute Of Social Sciences, July 2018

Advisor: Prof. Dr. Sayın DALKIRAN

This study consist of an introduction and three chapters. The aim of this study is to determine what kind of attitude was developed by the early Ahl al-Sunna scholars to the oracle incidents which were discussed mostly by Sufis and to determine position of the oracle incidents against miracles from the point of view of early period kalam scholars. The importance and purpose of the issue, content and method of study are included in introduction.

In the first chapter, the etymological analysis of the word oracle are given. In the context, it was attempted to determine how the name of oracle was used between the Arabs. Later, it was determined how were pushed ot the Qur'an and hadiths. It also was explained the relation of the concept of oracle with miracles and other concepts.

In the second chapter, the opinions of some groups and people about oracle are given. At first, the viewpoints of Sufiyye group, which the more touch to of oracle incident was examined. Later, oracles attributed to the imams of the Shia sect were touched and attempts were made to find Shia's approach to the oracle. Finally, İbn Sina's approach who inside of Islam Philosophers, to the oracle incidents is evaluated.

In the third chapter, the views of the schools of Ahl al-Sunna in the first period are given respectively. Firstly, of starting from the views of Salafiyye, later views of Maturidiyya ve Ash'arîyye scholars oracle about incidents was mentioned

Keywords: Miracle, oracle, extraordinary, kalam, saint.

**UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı 164015001 No'lu öğrencisi Hasan Sefa TURAN'ın "Mütekaddimîn Dönemi Ehl-i Sünnet Kelâmcılarına Göre Kerâmet" adlı tezi 10/07/2018 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Prof. Dr. Sayın DALKIRAN	
Üye	: Prof. Dr. Hüseyin YAŞAR	
Üye	: Prof. Dr. Abdülgaffar ASLAN	

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN

ÖNSÖZ

İslâm, kıyamete kadar varlığını sürdürecektir Allah katındaki yegâne dindir. Bu dinin mensupları, İslâm'ın başlangıç döneminden günümüze kadar geçen sürede köklü bir miras oluşturmuşlardır. Bu miras, farklı mezheplere mensup kişilerin ürettikleri düşünceler sonucunda var olmuştur. Günümüzde de aynı şekilde Müslümanlar bu mirası geliştirmekte ve büyütmektedirler. İslâm düşüncesi, her zaman muhtelif fikirleri barındırmıştır. Bu çeşitlilik, düşüncenin zenginleşmesine ve gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu durum, çalışmamızın konusu kerâmet hakkında da böyledir. İslâm dünyasında her daim kerâmet konusu gündeme gelmektedir.

Kerâmet, daha ziyade mutasavvıfların üzerinde durdukları bir konudur. Ancak kelâmcılarda kerâmet olaylarını değerlendirmişler ve bu olayların niteliğini tartışmışlardır. İslâm düşüncesinin teşekkül etmeye başladığı mütekaddimîn dönemi kerâmet açısından önem arz etmektedir. Bu dönemde yazılan eserler konumuz açısından değerli bilgiler ihtiva etmektedir. Genel olarak Ehl-i sünnet çatısı altında bulunan ilk dönem Selefiyye, Mâtürîdiyye ve Eş'arıyye ekolüne mensup kelâmcılar kerâmet hakkında olumlu veya olumsuz kanaat bildirmişlerdir. Ancak kerâmet konusu ayrıntılı olarak incelenmemiştir. Kelâmcıların kerâmet konusunu işlerken yaklaşımları farklılık arz etmektedir. Çalışmada bu farklılıklar göz önüne alınarak ilk dönem Ehl-i sünnet kelâmcılarının görüşleri ortaya konulmuştur.

Çalışmada ilk olarak kavramsal çerçeve ele alındı. Bu yapılırken klasik Arapça sözlüklere müracaat edilerek kerâmet kelimesinin etimolojik tahlili yapıldı. Daha sonra kelimenin Kur'an ve sünnette kullanıldığı yerlere değinilerek bunlar hakkında yorumlara yer verildi. Kerâmet, kelâm ilminde daha çok mucize ile karşılıklı konumuna göre değerlendirilmiştir. Bu sebeple mucize ve kerâmet arasındaki ilişki bir başlık açılarak belirtildi. Bölümün sonunda ise kerâmet kavramı ile ilişkili olan diğer kavramlara değinildi. İkinci bölümde ise bazı mezhep ve kişilerin kerâmet hakkındaki görüşlerine değinildi. İlk olarak kerâmet kavramının en çok kullanıldığı zümre olan Sûfiyye'nin görüşleri, ikinci olarak Şia, üçüncü olarak İslâm filozoflarından İbn Sînâ'nın görüşleri ele alındı. Üçüncü bölümde ise kerâmet hakkında mütekaddimîn dönemindeki Ehl-i sünnet kelâm âlimlerinin görüşlerine değinilmektedir. Bu bölüm, Selefiyye, Eş'arıyye ve Mâtürîdiyye olarak üç kısma ayrılmaktadır. Burada kullanılan Selefiyye kavramı ile ilk dönem selef âlimleri kastedilmektedir.

Çalışma konusunun belirlenmesiyle başlayan süreçten bugüne kadar, benden yakın ilgi ve alakalarını hiçbir zaman eksik etmeyen ve konuyla ilgili bilgi elde etme noktasında önemli katkılar sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Sayın Dalkıran'a teşekkürü bir borç biliyorum.

Ayrıca çalışmanın nihayete erdirilmesi aşamasında bilgilerini, tecrübelerini ve değerli zamanlarını benimle paylaşan Prof. Dr. Abdülgaffar Aslan'a şükranlarımı sunarım.

Hasan Sefa TURAN

Uşak 2018

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Hasan Sefa TURAN
Doğum Yeri ve Tarihi : Uşak / 21.06.1992
Lisans Öğretimi : Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/ Isparta
Yüksek Lisans Öğretimi : Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İş Denevimi

Çalıştığı Kurum : Manisa Celal Bayar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Unvan : Araştırma Görevlisi

İletişim

e-posta adresi : hasan.turan@cbu.edu.tr

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ.....	II
ABSTRACT	III
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
ÖZGEÇMİŞ.....	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	X

GİRİŞ

1-) Konunun Önemi ve Amacı	1
2-) Çalışmanın Kapsamı ve Metodu	1
3-) Çalışmanın Temel Kaynakları	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
1-) Kerâmet Kavramı.....	5
1.1-) Sözlük	5
1.2-) İstilah	6
2-) Kur'an-ı Kerim'de Kerâmet	8
3-) Hadislerde Kerâmet	14
4-) Mucize ve Kerâmet Farkı	19
5-) Kerâmet Benzeri Kavramlar.....	21
5.1-) İrhâs ve Meûnet	21
5.2-) İstidrâc ve İhânet	22

İKİNCİ BÖLÜM

KERÂMET KONUSUNDA ORTAYA ÇIKAN BAZI GÖRÜŞLER	26
1-) Sûfîyye'de Kerâmet	26

2-) Şia'da Kerâmet	31
3-) İslâm Filozoflarında Kerâmet	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KELÂMCILARA GÖRE KERÂMET	45
1-) Selefiyye Ekolünde Kerâmet	45
2-) Eş'arî Ekolünde Kerâmet	51
3-) Mâtürîdî Ekolünde Kerâmet	57
SONUÇ	64
KAYNAKÇA	67

KISALTMALAR

AÜİF.	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
AÜİFD.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
b.	: Bin/ibn/oğlu, binti/kızı
Bkz./bkz.	: Bakınız.
c.	: Cilt.
çev.	: Çeviren.
ÇÜİFD.	: Çorum Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı.
h.	: Hicri.
Hız.	: Hazreti
İBÜ.	: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
İSAM.	: İslâm Araştırmaları Merkezi.
KURAV.	: Kur'an Araştırmaları Vakfı.
KURAMER.	: Kur'an Araştırmaları Merkezi.
MÜİFV.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı.
nşr.	: Neşreden.
OMÜ.	: On Dokuz Mayıs Üniversitesi.
OSAV.	: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
ö.	: Ölüm Tarihi.
s.	: Sayfa.
S.	: Sayı.
SDÜİF.	: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
SÜİF.	: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı.
thk.	: Tahkik eden.
ty.	: Tarih yok.
TYEKB.	: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
UÜİFD.	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
vb.	: ve benzeri.
Yay.	: Yayını/yayınları/yaymevi.

GİRİŞ

1-) Konunun Önemi ve Amacı

Olağanüstü hadiseler her toplumda ilgi uyandıran durumlardır. İnsan, kendi yapısı gereği olağanüstülüklerle meraklıdır. Gizemli, mistik ve gnostik hadiseler insanların dikkatini çekmektedir. Diğer taraftan olağanüstü hadiseler dinlerde önemli bir yere sahiptir. Dini metinlerde geçen anlatımlar, her dinin olağanüstü hadiseler ile az çok ilgisinin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu hadiseler dinî bakış açısıyla ele alınıp yorumlanmaktadır. Aynı şekilde İslâm dininde de olağanüstü hadiseler bulunmaktadır. İslâm dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sözlerinde olağanüstü hadiselerin anlatımları mevcuttur. Dini metinlerde mevcut olan bu anlatımlar, İslâm âlimlerinin konuya yönelmesini elzem kılmıştır. Çalışmada ise İslâm düşüncesinde "kerâmet" olarak adlandırılan olağanüstülükler konu edilmiştir.

Kerâmet, velî bir kulun elinde peygamberlik iddiası olmaksızın meydana gelen olağanüstü bir hadisedir. Genel olarak verilen bu tanım anlaşılır ve basittir. Ancak amelî hayattaki uygulamalara baktığımızda kerâmet hadiselerini anlamak, verilen tanım kadar kolay değildir. Amelî hayatta görülen kerâmet örneklerinin ayrıntılarına bakılınca pek çok zorlukla karşılaşmaktadır. Bu durum ise konuyu geniş bir alana yaymaya sebep olmaktadır. Söz gelimi bir topluluğun önderine izafe edilen kerâmetlerin teorik boyutunu belirlemek oldukça zor bir meseledir. Bu durum konunun anlaşılması noktasında problem oluşturmaktadır. Bu çalışma ise, İslâm dininde "velî" olarak adlandırılan kimselerde meydana gelen olağanüstülükleri kelâm âlimlerinin açısından bakarak incelemekte, diğer bir ifadeyle bu olaylara İslâm kelâmı açısından nasıl bakılıp yorumlandığını ortaya koymaktadır.

2-) Çalışmanın Kapsamı ve Metodu

Kelâm ilminin konuları üç kategoride incelenebilir. Bunlar ulûhiyyet, nübüvvet ve ahiret ile ilgili konulardır. Ulûhiyyet Allah'ın zâtı, sıfatları ve fiilleriyle ilgili bilgileri, nübüvvet peygamberlik ve onunla ilgili bilgileri, ahiret ise ölümden sonra yaşanılacak hayat hakkındaki bilgileri içermektedir. Genellikle kelâm ilminde kerâmet nübüvvet bahsinde incelenmektedir. Bunun sebebi ise mucize ile karşılaştırılmalı olarak incelenmesidir. Ayrıca kerâmet her kelâmcının değindiği bir konu değildir. Bu sebeple konu hakkında bilgi bulmak diğer konulara göre daha güç

olmaktadır. Bazı kelâm eserlerinde kerâmet konusu müstakil bir başlık altında incelenirken; bazılarında ise konuya hiç yer verilmemiştir. Bu sebeple kelâmî eserlerin dışındaki kaynaklara da başvurmak çalışma için elzemdir. Bundan dolayı çalışmada kelâmî eserlerin dışında diğer eserlerden de istifade edilmiştir.

Kelâm ilminde dönemlendirme yapıldığında her mezhebin kendi iç dinamikleri göz önünde bulundurulur. Çalışmanın konusu olan Ehl-i sünnet kelâmı ise mütekaddimîn ve müteahhirîn olmak üzere iki kısımda incelenebilir. Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) hocası Cüveynî (ö. 478/1085) mütekaddimîn döneminin son kelâmcısı iken; Gazzâlî ile birlikte müteahhirîn dönemi başlamaktadır. Çalışmanın kapsamını oluşturan dönem ise mütekaddimîn dönemidir. Bu dönem, Kelâm ilminin konularının ilk defa tartışıldığı bir dönemdir. Bu sebeple bu dönemin araştırılması sonraki dönemlerde ortaya çıkan meselelerin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla Kelâm ilminin ilk olarak teşekkül etmeye başladığı bu dönem, kerâmet meselesinin arka planını, tartışılma nedenini ve o dönemki değerini vermesi açısından çalışmaya konu olmuştur.

Çalışmada öncelikle klasik kaynaklara gidilmiştir. Yeri geldikçe klasik kaynaklar hakkında yapılan modern çalışmalardan da faydalanılmıştır. Klasik tefsir ve hadis kaynaklarından yorumlar aktararak konu hakkında genel bir alt yapı oluşturulmuştur. Bazı zümrelerde kerâmetin farklı yansımalarına yer verilerek farklı bakış açıları geliştirmek hedeflenmiştir. İlk dönem kelâm tartışmalarında kerâmet hadiselerinin ele alındığı eserler tespit edilerek konu hakkında kelâmî bakış açısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Genel olarak çalışmada, klasik, modern ve yabancı kaynaklardan istifade edilmiştir.

3-) Çalışmanın Temel Kaynakları

Çalışmada kullanılan temel kaynaklar, mütekaddimîn dönemi Selefiyye, Mâtürîdiyye ve Eş'arîyye mezheplerine mensup âlimlerin yazdığı klasik kelâm ve akaid eserleridir. Bazı âlimlerin görüşleri ise kendi eserleri dışında başka kaynaklara müracaat ederek elde edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın temel kaynaklarının başında Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) *el-Fıkhu'l-Ekber* adlı risalesi gelmektedir. Bu risale kelâm ilmi için önem arz etmektedir. Ebû Hanîfe bu eserinde kerâmet hakkındaki görüşünü belirtmiş, kerâmetin ne olduğunu açıklayıp diğer olağanüstü hadiselerden farkını ortaya

koymuştur. Ebû Hanîfe'nin bu yaklaşımı çalışma açısından önemlidir. Çünkü erken dönem kaynaklar açısından kerâmet ilk defa bu eserde ıstılah manasıyla kullanılmıştır.

Diğer bir eser ise İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) *el-Faşl fi'l-milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihal* adlı eseridir. İbn Hazm genel kabule aykırı bir şekilde kerâmet olaylarına yaklaşmıştır. Onun Eş'arîlere karşı sergilediği sert tutum konumuz açısından önemlidir. Genellikle Eş'arîlerden farklı düşündüğü gibi kerâmet konusunda da onlardan farklı düşünmekte ve onları eleştirmektedir. İbn Hazm kerâmet konusunda kendine özgü bir yaklaşım ortaya koymuştur. Bu sebeple onun görüşleri çalışma açısından önem arz etmektedir.

Bir başka temel kaynak Bâkılânî'nin (ö. 403/1013) *el-Beyân* adlı eseridir. Bâkılânî bu eserinde mucize, kerâmet ve sihir arasındaki farklara değinmektedir. Ayrıca eserde, yaşadığı sırada Maliki mezhebi içerisinde mümtaz bir konuma sahip olan İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin (ö. 386/996) görüşlerine yer vermesi, çalışma açısından eseri daha da önemli kılmaktadır.

Diğer bir temel kaynağımız Abdülkâhir el-Bağdâdî'nin (ö. 429/1037) *el-Fark beyne'l-fırak ve Usûlü'd-dîn* adlı eserlerdir. Bağdâdî mucize ve kerâmetin hakikatine değinerek aralarındaki farkı ortaya koymaya çalışmıştır. O, mucize ve kerâmet arasındaki farkları maddeler halinde zikrederek sistemli bir bilgi sunmaktadır. Bunu yaparken de Mu'tezile'nin görüşlerini eleştirmektedir. Dolayısıyla çalışmada, onun verdiği bilgilerden mucize ve kerâmet arasındaki farkı açıklama hususunda yararlanılmıştır.

İmâmü'l Haremeyn el-Cüveynî'nin (ö. 478/1085) *Kitâbü'l-İrşâd* adlı eseri de çalışma için önemlidir. Cüveynî kerâmeti kabul edenleri üç sınıfa ayırarak bunların hatalarını eleştirmektedir. Ona göre bahsedilen bu üç sınıfın kerâmet anlayışları doğru değildir. Hataları ortaya koyduktan sonra kendi görüşünü zikreder. Ayrıca eserinde Mu'tezile'nin iddialarına karşı cevap vermektedir.

Mâtürîdiyye ekolünün ilk temsilcilerinden sayılan Hakîm es-Semerkindî'nin (ö. 342/953) *Sevâdü'l-Azam* adlı eseri de konu açısından önemlidir. Semerkindî eserinde kerâmeti ayrı bir başlık altında incelemiştir. O, kerâmeti kabul etmeyenlere karşı sert bir tutum sergilemektedir. Bu durum, onun konu hakkındaki kanaatini elde etmemiz açısından önemlidir.

Çalışmada Mâtürîdîliğin önde gelen kelâmcılarından Ebu'l-Mu'in en-Nesefî'nin (ö. 508/1115) *Tebziratü'l-Edille, et-Temhîd li-Kavâidi't-Tevhîd* ve

Bahru'l-Kelâm adlı eserlerinden yararlanılmıştır. Neseî her konuda olduğu gibi kerâmet meselesinde de Matürîdîliđin genel görüşünü ortaya koymasý açısından önemlidir. O, kerâmet hakkında deliller getirmiş ve Mu'tezileyi eleştirmiştir. Ayrıca verdiği bilgiler ile genel çerçeveyi ortaya koymaya çalışmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1-) Kerâmet Kavramı

1.1-) Sözlük

Kerâmet kelimesi aslî olarak üç harften meydana gelmektedir. Bunlar “k-r-m” (كرم) harfleridir. Kerâmet ismi bu harflerden oluşan “kerume” fiilinden türeyen bir mastardır. Çoğulu kerâmât şeklinde gelir.¹ Bu fiil birçok anlama gelmektedir. Allah’a ait bir isim ve sıfat olan “el-Kerîm” kelimesi de bu fiilden türemiştir. “el-Kerîm” çok cömert olan, kullarına eksiksiz veren, vaat ettiği zaman sözünü yerine getiren, ne kadar verdiğine ve kime verdiğine aldırmayan demektir. Kur’an-ı Kerim’de hiçbir şeye muhtaç olmayan yüce Allah’ın, herhangi bir karşılık söz konusu olmadan insana varlık vermesi, onu maddi ve manevi kabiliyetlerle donatması manasında Allah’a nispet edilmektedir. Allah’ın bu isim ve sıfatı onun bütün şerefleri, faziletleri ve hayırların toplayıcısı; övülmeye layık her türlü güzelliklerin yegâne sahibi anlamına da gelir.²

Kerume fiili if’al babında “ikram etmek”, tef’il babında ise “hürmet etmek, ta’zîm göstermek” ve “tekrîmu’s-sehâb” yani yağmurun çok fazla yağması anlamlarında kullanılmaktadır. Müfâale babında ise yarışmak manasına gelmektedir.³ “Kerem” ismi ise kendi malından vermek anlamında eli açık olmak, kişinin gücü olduğu halde karşısındakine zarar vermemesi anlamında merhamet etmek ve gözünü daldan budaktan sakınmamak anlamında yiğitlik, mertlik anlamlarına gelir.⁴ “Kerem” ayrıca yaş üzüm ve mevzi anlamına da gelmektedir.⁵ Kerâmet, lügat manasıyla “cömert olmak, iyi, ahlâklı, asil ve değerli olmak” anlamlarına gelmektedir. Malını esirgemeyen, insanlara karşı yardımsever olup eli açık olan bir

¹ Ebu’l-Fadl Cemâluddin Muhammed İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab**, I-XV, (Beyrut: Dâru-s- Sâdır, 2010), c. XII, s.510; Ebû’l-Bekâ el-Kefevî, **el-Külliyât**, nşr. Adnân Dervîş, Muhammed el-Mısırî, (Beyrut: Müessesetü’r risâle, 1998), s. 651.

² el-Gazzâlî, Hücetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed, **Esmâü’l Hüsnâ Şerhi**, çev. M. Ferşat, (İstanbul: Ferşat Yay., 2005), s. 137; Bekir Topaloğlu - İlyas Çelebi, **Kelâm Terimleri Sözlüğü**, (İstanbul: İSAM Yay., 2015), s. 183.

³ Mütercim Âsım Efendi, **Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi**, I-VI, (İstanbul: TYEKB, 2014), c. VI, s. 5183.

⁴ el-Kefevî, **el-Külliyât**, s.44.

⁵ Âsım Efendi, **Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi**, VI, s. 5184.

kişi bu sıfat ile tanımlanır. Cimrilik kelimesinin zıddı olarak kullanılır ve övgüye dair bir kelimedir.⁶ Söz gelimi bir kimseye kerâmet sahibi denildiğinde o kişinin şerefli, cömert ve aziz olması kastedilir.

Kerâmet kelimesinin ilginç kullanımları da mevcuttur. Kelime “testi kapağı” anlamında kullanılmaktadır.⁷ Tencere veya su testisini kapatan şey demektir. Bu anlamda kapak, kapattığı şeyi koruyan, onun dışarıya karşı daha iyi görünmesini sağlayan bir alettir. Diğer anlamları olan saygınlık, onur, şeref ve namus ile bağlantı kurulabilir. Örneğin bir kimseye “namuslu” kelimesini izafe ederken, “şerefe” fiilinin eş anlamlısı olarak “kerume” den türetilmiş olan bir isim kullanabiliriz. Yani kerâmet, kişinin saygınlığını, onurunu, şerefini, vakarını koruyan bir durumdur diyebiliriz.⁸

Görüldüğü gibi kerâmet kelimesinde lügavî anlamda bir olağanüstülük bulunmamaktadır. Erken dönem sözlük çalışmalarından birisi olan hicri ikinci asırda Halil b. Ahmed tarafından yazılmış olan “*Kitabü'l Ayn*”⁹ da kelimenin bugünkü ıstılah anlamından bahsedilmemiştir. Dolayısıyla kerâmet kelimesi hicri ikinci asırdan sonraki dönemlerde farklı bir hüviyete bürünmüş olabilir.

1.2-) İstılah

Kerâmet kelimesinin ıstılah manasını anlayabilmemiz için ilk olarak velî kavramının tanımını vermeyi uygun buluyoruz. Velî, Arapça sözlüklerde genel olarak “iki şey arasındaki yakınlık, dostluk” anlamındadır.¹⁰ Velî kelimesi ismi fâil ve mefûl olarak kabul edilmesine göre iki farklı mana içermektedir. Velî kelimesini fâil olarak kabul ettiğimizde Allah’a ibadet ve itaatini yerine getiren kimse demektir.¹¹ Mefûl olarak alındığında ise işlerini Allah’ın gördüğü, kendisine bırakmadığı kimse demektir.¹² İstılah manası ise, tüm benliği ile Allah ile meşgul

⁶ Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, s. 183; Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, VI, s. 5183.

⁷ Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, VI, s. 5183.

⁸ Ebû Abdîrrahman Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'Ayn*, I-VIII, (Beyrut: ty), c. V, s. 368; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, XII, s. 515.

⁹ Tefîk Rüştü Topuzoğlu, *Halil b. Ahmed, DİA*, c. XV, (İstanbul: TDV Yay., 1997), s.309.

¹⁰ Musa Koçar, *Kur'ân'da Velî Kavramı*, Arayışlar- İnsan Bilimleri Araştırmaları-, y.5, S. 9-10, (2003), s.172.

¹¹ Süleyman Uludağ, *Velî, DİA*, c. XLIII, (İstanbul: TDV Yay., 2013), s. 25-28.

¹² Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, (Ankara: Elif Yay., 1972), s. 114,115.

olan, sadece onu arzulayıp ona ulaşmaya çalışan hak dostudur.¹³ O öyle bir kuldur ki farz, vacip ve sünnet ibadetlerin yerine getirilmesi hususunda gösterdiği titizliğin ötesinde, nafileler ile de Allah'a yaklaşmayı başarabilen kimsedir.¹⁴ Mutasavvıflar velîliği velâyet-i âmme ve velâyet-i hâssa olarak ikiye ayırırlar. Genel anlamda her mümin Allah'ın velîsidir yani onun dostudur. Ancak mutasavvıfların üzerinde durdukları asıl velîlik ise özel bir konum olan velâyet-i hâssanın içine dâhil olabilmektir. Bu özel kılınan velî sınıfı, Allah tarafından özellikle korunan, günahlar karşısında mahfuz, kendilerini Allah'a adanmış kurbet ehli kimselerdir. Velâyet-i hâssanın da kendi içerisinde hiyerarşik bir yapısı bulunmaktadır. Velîler, bu sınıfta marifetullah derecesine göre sıralanırlar.¹⁵ Mutasavvıfların çoğu velî ismini maneî fazilet, verâ ve muhabbetullahda fânî olmasıyla Allah'a kurbiyet makamına ulaşan sûfî için kullanmışlardır.¹⁶ Dolayısıyla genel olarak velî olan kişi Allah'ın dostu olan mümin bir kişidir. Bu sonuçlardan hareket ile ıstılah manasında kerâmet, tabiat kanunlarına aykırı olarak Allah'ın velî kulları elinde ortaya çıkan olağanüstü bir olaydır.¹⁷ Bir başka tarif ile nübüvvet iddiası gütmeksizin velî bir şahıstan âdet dışı bir durumun meydana gelmesidir.¹⁸ Kerâmet kavramına bu anlam sonradan yüklenmiştir. İlk zamanlar meydana gelen olağanüstü hadiselerin hepsi "âyet" kelimesi ile adlandırılıyordu. Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde olağanüstü olaylar âyet olarak adlandırılmıştır. Ancak İslâm âlimleri sonraki asırlarda iki kavramı birbirinden ayırmışlar ve peygamberin elinde meydana gelen olağanüstülüklere mucize, velînin elinde meydana gelenlere ise kerâmet ismini vermişlerdir.¹⁹

İlk tanıma baktığımızda Allah'ın velî kulları ifadesi ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla kerâmet tabiri Allah'ın bütün emirlerini yerine getiren, yasaklarından kaçınan bir kişi için kullanılabilir. İkinci tanımda ise Nübüvvet iddiası olmaması vurgusu yapılmaktadır. Yani olağanüstü bir durum bir kişiden zuhur ediyorsa buna

¹³ et-Taftazânî, Sa'duddin Mes'ud b. Ömer, **Şerhu'l-Makâsîd**, thk. Abdurrahman Umeyre, I-V, (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1998), c. V, s. 72.

¹⁴ Ahmet Ögke, **Nazarî Tasavvufun Meseleleri**, Tasavvuf El Kitabı İçinde (ed. Kadir Özköse), (Ankara: Grafiker Yay., 2015), 439.

¹⁵ Salih Çift, **Hakîm Tirmizî ve Tasavvuf Anlayışı**, (İstanbul: İnsan Yay., 2008), s. 330-338.

¹⁶ Ebü'l-Alâ Affî, **İslâm'da Manevî Hayat**, çev. Ekrem Demirli, Abdullah Kartal, (İstanbul: İz Yay., 1996), s. 251.

¹⁷ et-Tehânevî, **Keşşâfu ıstılâhâtî'l-funûn ve'l-ulûm**, thk. Ali Dahrûc ve diğerleri, I-II, (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996), c. II, s. 1360; Ömer en-Nesefî, **Nesefî Akaidi**, çev. Bekir Sırmabıykoğlu, (İstanbul: Yasin Yay., 2014), s. 283; et-Taftazânî, **Şerhu'l-Makâsîd**, c. V, s. 72.

¹⁸ el-Cürcânî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerif, **et-Tarifât**, thk. Muhammed Sıddık el-Minşevî, (Kahire: Dâru'l-Fadîle, ty), s.154.

¹⁹ İbn Teymiyye, **el-Mu'cizât ve'l-kerâmât ve envâ'u havâriki'l-âdât**, thk. Ahmet İsevî, (Beyrut: Dâru's-Sahâbe li't-Türâs,1990), s. 9.

kerâmet diyebilmemiz için o kişinin nübüvvet iddiasında olmaması gerekir. Eğer bir kişi, nübüvvet iddiasında bulunuyorsa yalan söylemektedir. Çünkü nübüvvet Hz. Peygamber ile birlikte son bulmuştur. Dolayısıyla bu kişinin gösterdiği olağanüstü hadiseye kerâmet diyemeyiz. Bu durumda kitap ve sünnet yoluna tabi olmayan, peygamberlik, mehdilik gibi yalan iddialarda bulunan ve olağanüstü olayın kendi güç ve kuvvetiyle meydana geldiğini iddia eden kimsede kerâmet meydana gelmez. Eğer ondan acayip birtakım haller zuhur ediyorsa böyle bir durum için “istidrâc” denilir. Bu kavram diğer bölümlerde incelenecektir.

2-) Kur’an-ı Kerim’de Kerâmet

“K-r-m” fiili ve müştakları Kur’an’da birçok yerde geçmekle birlikte kerâmet ismi, istilâh anlamında kullanılmamaktadır. Yukarıda verdiğimiz sözlük manasında “cesaretli olmak, cömert olmak, ikram sahibi olmak, şerefli kılmak” anlamlarında kullanılmaktadır.²⁰ Ancak bu, Kur’an’da kerâmet dediğimiz olağanüstü hâdiselerin olmaması demek değildir. Kur’an-ı Kerim’de kerâmet türü olağanüstü hadiselere işaret edebilecek ayetler bulunmaktadır. Bizim konumuz açısından üzerinde duracağımız ayetler ise kerâmetin istilâh manası ile söz konusu edildiği ayetlerdir.

Kerâmet hakkında delil getirilen ayetlerin ilki Hz. Meryem hakkında geçen şu âyettir: “*Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriya’yı da onun bakımıyla görevlendirdi. Zekeriya, onun bulunduğu bölmeye her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu. “Meryem! Bu sana nereden geldi?” derdi. O da “Bu, Allah katından” diye cevap verirdi. Zira Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.*”²¹ Bu ayette zikredilen Hz. Zekeriya’nın, Hz. Meryem’in Hz. İsa’ya hamile iken yanına her girdiğinde yanında yiyecek bulması ve onunda yiyeceklerin Allah katından geldiğini söylemesi kerâmet bağlamında verilen örneklerden birisidir. İbn Abbas ayette geçen bu yiyeceğin yetiştirme dönemi olmayan bir meyve olduğunu belirtir.²² Ayrıca İbn Kesîr, Süfyân-ı Sevrî’den yaptığı nakilde, söz konusu edilen yiyeceğin kışın yaz meyvesi, yazın ise kış meyvesi olduğunu belirtir.²³ İbn Ebî Hâtim’in kaydettiği bir rivayette ise Hz. Meryem’in yanında

²⁰ Râğib el-İsfahânî, **el-Müfredât fî Garîb’l-Kur’ân**, thk. Safvân Adnân el-Dâvudî, (Dımaşk Beyrut: Dâru’l-Kalem, 2010), s. 207.

²¹ Âl-i İmran, 3/37.

²² Ebü’l-Kâsım (Ebü’l-Hüseyn) Hibetullah b. el-Hasen b. Mansûr el-Lâlekâî et-Taberî er-Râzî, I-II, **Şerhu Usuli İ’tikâdi Ehli’s-Sünne ve’l-Cemâ’a**, c. II, (İskenderiye: Dâru’l-Basîre, ty.), s. 1287.

²³ Ebü’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav’ b. Kesîr, **Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm**, I-XV, (Kâhire, Müessesetü Kurtuba, 2000), c. III, s. 53.

bulunan rızkın ilim olduğu ya da içinde ilim olan bir kâğıt parçası olduğu belirtilmiştir.²⁴

Hiz. Meryem ile ilgili kerâmet olarak delil getirilen diğere bir ayet ise şudur: “(Ey Muhammed!) Kitap’ta (Kur’an’da) Meryem’i de an. Hani ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmiş ve (kendini onlardan uzak tutmak için) onlarla arasına bir perde germişti. Biz, ona Cebrail’i göndermiştik de ona tam bir insan şeklinde görünmüştü.”²⁵

Meryem, “Senden, Rahmân’a sığınırım. Eğer Allah’tan çekinen biri isen (bana kötülük etme)” dedi. Cebrail, “Ben ancak Rabbinin elçisiyim. Sana tertemiz bir çocuk bağışlamak için gönderildim” dedi. Meryem, “Bana hiçbir insan dokunmadığı ve iffetsiz bir kadın olmadığım halde, benim nasıl çocuğum olabilir?” dedi.²⁶

Cebrail, “Evet öyle; Rabbin diyor ki: O benim için çok kolaydır. Onu insanlara bir mucize, katımızdan bir rahmet kılmak için böyle takdir ettik. Bu, zaten (ezelde) hükme bağlanmış bir iştir” dedi. Böylece Meryem, çocuğa gebe kaldı ve onunla uzak bir yere çekildi. Doğum sancısı onu bir hurma ağacına yöneltti. “Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitmiş olsaydım!” dedi. Bunun üzerine (Cebrail) ağacın altından şöyle seslendi: “Üzülme, Rabbin senin alt tarafında bir dere akıttı.” Hurma ağacını kendine doğru silkele ki sana taze hurma dökülsün.²⁷

Aktardığımız bu bölümden anlaşıldığı gibi Hiz. Meryem Hiz. İsa’yı babasız olarak dünyaya getirmiştir. Ayrıca Cebrail ile görüşmüş ve kendisi için nimetler verilmiştir. Bu olay insanlar için Allah’ın kudretini anlamaya vesiledir. Allah Teâlâ nasıl ki Hiz. Âdem ve Hiz. Havva’yı bir kadın ve erkek olmadan yarattıysa, aynı şekilde sebepler gerçekleşmeden Hiz. İsa’nın babasız olarak dünyaya gelmesini de takdir etmiştir.²⁸ Hiz. Meryem çoğu kelâmcıya göre peygamber değildir. Bu olay Hiz. Meryem peygamber olmadığı için kerâmet olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Allah Teâlâ kuru kurma ağacından Hiz. Meryem için taze ve koparılabilen hurma çıkardı.

²⁴ Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, **Tefsîru Kur’ani’l-Azîm**, thk. Es’ad Muhammed et-Tayyib, I-X, (Mekke: Mektebetü’l-Arabîyyeti’t-Suudîyye, 1997), c. II, s. 640.

²⁵ Meryem, 19/16, 17.

²⁶ Meryem, 19/18-20.

²⁷ Meryem, 19/21-25.

²⁸ İbn Kesîr, **Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm**, III, s. 228.

Bu sayede Hz. Meryem gıda ihtiyacını temin etti. Bu olay Hz. Meryem için mucizevi bir olaydır. Allah, has kulunun ihtiyacını ihtiyaç anında görmektedir.²⁹

Allah'ın varlığını, birliğini ve yalnız ona ibadet edileceğini savunun birkaç gencin kıssası da olağanüstü bir hadise olarak Kur'an'da bize aktarılmaktadır. Mağara ehli olarak bilinen bu gençler “*Ashâb-Kehf* “ olarak Kur'an-ı Kerim'de geçmektedir. Bu olay şu şekilde anlatılmıştır:

*Yoksa sen, (sadece) Ashâb-ı Kehf ve Ashâb-ı Rakîm'i mi bizim ibret verici delillerimizden sandın? Hani o gençler mağaraya sığınmışlardı da, “Ey Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver ve içinde bulunduğumuz şu durumda bize kurtuluş ve doğruluğa ulaşmayı kolaylaştır” demişlerdi. Bunun üzerine biz de nice yıllar onların kulaklarını (dış dünyaya) kapattık (onları uyuttuk). Sonra onları uyandırdık ki, iki zümreden hangisinin bekledikleri süreyi daha iyi hesap ettiğini bilelim. Biz sana onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz: Şüphesiz onlar Rablerine inanmış birkaç genç yiğitti. Biz de onların hidayetlerini artırmıştık. Kalkıp da, “Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Ondan başkasına asla ilâh demeyiz. Yoksa andolsun ki saçma bir söz söylemiş oluruz. Şunlar, şu kavmimiz, ondan başka tanrı edindiler. Onlar hakkında açık bir delil getirseler ya! Artık kim Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalimdir?” dediklerinde onların kalplerine kuvvet vermiştik.*³⁰

Kaynaklarda aktarılan bilgilere göre dönemin kralı Decius, gençlerin inançlarını değiştirdiklerini öğrenince onları huzuruna çağırtmıştı. Gençler kralın huzurunda Hz. İsa'nın getirdiği dine tabi olduklarını, putlara tapmanın şirk olduğunu belirtip tevhid inancını savunmuşlardı. Hâlbuki kral, Hz. İsa ve vahye tamamen karşıydı. Kral gençlerin dinlerini değiştirmelerine çok öfkelenmişti. Onlara dinlerine geri dönmeleri için üç gün mühlet verdi. Bunun üzerine gençlerde Allah'a dua ederek şehirden uzaklaşıp bir mağaraya sığınmışlardı.³¹

(İçlerinden biri şöyle dedi:) “Mademki onlardan ve Allah'tan başkasına tapmakta olduklarından yüz çevrilip ayrıldınız, o hâlde mağaraya çekilin ki Rabbiniz size rahmetini yaysın ve içinde bulunduğunuz durumda yararlanacağınız şeyler

²⁹ Ebü'l-Kâsım Zeynülislâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî, **Letâifu'l-İşârât**, çev. Mehmet Yalar, I-VI, (İstanbul: İlk Harf Yay., 2012), c. IV, s. 431.

³⁰ Kehf, 18/9-15.

³¹ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, **ed-Durru'l Mensûr**, thk. Doktor Abdullah b. Abdilmuhsîn et-Türkî, I-XVII, (Kâhire: 2003, ty.), c. IX, s. 496.

hazırlasın.”³² Ayetin ifadesiyle gençler dinlerinden dönmek amacıyla kralın onları bulamayacakları bir mağaraya çekildiler. Bundan sonra gelen ayetler gençlerin mağaradaki durumlarını göstermektedir. Gençler mağarada Allah tarafından uzun bir müddet derin bir uykuya daldırıldılar.

*(Orada olsaydın) güneş doğduğunda onun; mağaralarının sağ tarafına kaydığını, batarken de onlara dokunmadan sol tarafa gittiğini görürdün. Kendileri ise mağaranın geniş bir yerinde idiler. Bu, Allah’ın mucizelerindedir. Allah, kime hidayet ederse işte o, doğru yolu bulandır. Uykuda oldukları halde, sen onları uyanık sanırsın. Biz onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde iki kolunu uzatmış (yatmakta idi.) Onları görseydin, mutlaka onlardan yüz çevirip kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardı.*³³

“Bu, Allah’ın mucizelerindedir” ifadesi bu kıssada olağanüstü bir durumun olduğunu göstermektedir. Allah, velî kullarında kerâmet ortaya çıkarmıştır. Güneş ışınları onlara ulaştığı zaman üzerlerinden kaymış ve onlara dokunmadan gitmiştir.³⁴ Kaynaklarda farklı bilgiler olmakla birlikte gençlerin mağarada uykuda kalma süresi Kur’an-ı Kerim’in ifadesiyle üç yüz küsur senedir.³⁵ Uykuda kalma süresinin uzunluğu onlara verilen olağanüstü bir nimettir. Uykudan uyandıklarında ne kadar süre uykuda kaldıkları konusunda habersizdirler. Allah, onların bedenlerinin çürümesine engel olmuş ve onları insanlar için ibret alınacak bir olay olarak bizlere anlatmıştır. Allah için kavimlerini terk etmeleri, tevekkül ederek mağaraya çekilmeleri Allah’ın sevgisine mazhar olmalarını sağlamıştır.

Ashâb-ı Kehf’in kaç kişi olduğu hakkında da ayette kesin bir bilgi verilmemiştir. Ayetin ifadesiyle onların sayısını Allah bilir ve kullardan az bir grubun onlar hakkında bilgisi vardır.³⁶ Ayette geçen bu ifadeyi Kuşeyrî şöyle yorumlamaktadır: Allah’ın velîlerinden oldukları için onları, sadece O’nun has kulları ile halde onlara yakın olanlar bilir. Onlardan yabancılar haberdar olmaz ve onları pek az kimse bilir. Çünkü Allah, velîlerini yabancı kimselerden gizler. Bu

³² Kehf, 18/16.

³³ Kehf, 18/17,18; es-Süyûtî, **ed-Durrul-Mensûr**, IX, s. 508.

³⁴ el-Kuşeyrî, **Letâifu’l-İşârât**, IV, s. 373.

³⁵ Kehf 18/25.

³⁶ Kehf 18/22.

nedenle onları yabancı kimseler bilmez. “Sufiler bir evin fertleridir, aralarına onlardan başkası giremez” sözü bu durumu anlatan güzel bir ifadedir.³⁷

Kerâmet konusunda üzerinde durulan diğer bir ayet ise Hz. Süleyman ile Belkıs olayında geçen hadisedir. Olay Kur’an’da şöyle aktarılır: *Süleyman “Ey ileri gelenler! Onlar bana teslim olmadan önce hanginiz bana onun (kraliçenin) tahtını getirebilir?”. Cinlerden bir ifrit, “sen yerinden kalkmadan ben onu sana getiririm ve şüphesiz ben, buna güç yetirecek güvenilir biriyim” dedi. Kitaptan bilgisi olan biri, “Ben onu, gözünü kapayıp açmadan önce sana getiririm” dedi. Süleyman, tahtı yanında yerleşmiş hâlde görünce şöyle dedi: “Bu, şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek için, Rabbimin bana bir lütfudur. Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbim her bakımdan sınırsız zengindir, cömerttir.”*³⁸

Âyette ifade edilen “kitaptan bilgisi olan biri” ifadesi hakkında birçok yorum yapılmıştır. Bu kişinin Hz. Süleyman’ın kendisi olduğunu söyleyenler varsa da bu görüş ayetin siyakına uygun bir görüş kabul edilmemiştir. Müfessirlerin genel kabulüne göre bu kişi İsrâiloğullarından ism-i âzamı ezberleyen, doğru sözlü olan Âsaf bin Berhaya isminde bir şahıstı. Bu şahıs bir rivayete göre de Hz. Süleyman’ın teyzesinin oğludur.³⁹ Âsaf, Hz. Süleyman’ın isteğini “bir an” diye tabir edebileceğimiz bir sürede gerçekleştirmiştir. O, Belkıs melikesinin tahtı çok uzak bir beldede olmasına rağmen tahtı kısa bir sürede getirmiştir. Âsaf peygamber değildir.⁴⁰ Bu olağanüstü nitelikli olay peygamber dışında yanında kitaptan ilim bulunan bir kişi tarafından gerçekleştirilmiştir ve onun kerâmeti olarak kabul edilmiştir.⁴¹

Son olarak kerâmet konusunda Hz. Musa ile Hızır kıssası olarak bilinen olay söz konusu edilmektedir. Olaydaki olağanüstü durumları göstermek amacıyla kıssayı burada zikretmeyi uygun buluyoruz. “Bir gün Hz. Musa İsrâiloğulları’na seslenirken kendisine, “İnsanların en bilgini kimdir?” diye sorulur, o da “Allah bilir” demesi lazım iken “benim” diye cevap verir. Bunun üzerine yüce Allah ona, “İki denizin

³⁷ el-Kuşeyrî, *Letâifu’l-İşârât*, IV, s. 381.

³⁸ Neml, 27/38-40.

³⁹ el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh *Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, thk. Abdullah b. Abdi’l-Muhsin et-Türkî, I-XXIV,(Beyrut: Müessesetü’r Risale, 2006), c. XVI, s.168.

⁴⁰ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhaki, *el-İ’tikâd ve’l-hidâye ilâ sebîli’r-reşâd*, (Riyâd: Dâru’l-Fadîle, 1999), s. 420.

⁴¹ el-Kuşeyrî, *Letâifu’l-İşârât*, V, s. 203.

birleştigi yerde bir kulum var. O senden daha bilgindir” diye vahyeder. Hz. Musa, “Rabbim, onu nasıl bulabilirim?” deyince de Allah, “Bir balık al, sepete koy; balığı nerede yitirirsen işte kulum oradadır” diye cevap verir. Hz. Musa emredilene yapıp yardımcısı Yûşâ b. Nûn ile birlikte yola koyulurlar. İki denizin birleştigi yerdeki bir kayanın yanına geldiklerinde başlarını koyup uyurlar. Balık sepetten atlayıp denizde yüzmeye başlar. Uyandıktan sonra Yûşâ balığın kaybolduğunu fark eder, fakat Hz. Musa’ya haber vermeyi unuttur. O gün ve bütün gece giderler. Sabah olunca Hz. Musa yardımcısına, “Yiyeceğimizi getir, gerçekten yolculuğumuz yüzünden yorgun düştük” der. Yûşâ bir gün önce kayanın dibinde uyuyup uyandıklarında balığın kaybolduğunu fark ettiğini, ancak durumu haber vermeyi unuttuğunu söyler. Bunun üzerine Hz. Musa: “İşte bizim aradığımız yer orasıydı” der ve hemen geri dönerler ve uyudukları yere gelerek Hızır⁴² ile buluşup tanışırlar. Hz. Musa Hızır’a ondan ilim öğrenmek için geldiğini söylediğinde, Hızır, “Sen benimle birlikte olmaya sabredemezsin” der. Hz. Musa’da, “İnşallah, beni sabreder bulacaksın. Senin emrine de karşı gelmem” diye cevap verir. Hızır, “Eğer bana tâbi olursan, sana o konuda bilgi verinceye kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma!” diye uyarıda bulunur. Derken bir gemi gelir, gemiye biner binmez Hızır geminin tahtalarından birini söküp çıkartır. Hz. Musa ona kötü bir iş yaptığını söyler. Hızır, “Sana, benimle birlikte olmaya sabredemezsin demedim mi?” der. Hz. Musa verdiği sözü unuttuğunu söyleyerek özür diler. Sahile çıktıklarında Hızır, sahilde oyun oynayan çocuklardan birini öldürür. Hz. Musa ona, mâsum bir cana kıymanın kötü bir davranış olduğunu hatırlatır. Hızır, “Sana benimle beraberliğe sabredemezsin demedim mi?” der. Hz. Musa, “Bundan sonra sana bir şey sorarsam bir daha benimle arkadaşlık etme” diye cevap verir ve artık mazeret gösteremeyeceğini söyler. Nihayet bir köye gelirler ve köy halkından yiyecek isterler. Fakat köy halkı onları misafir etmez. Köyde yıkılmak üzere olan bir duvar görürler. Hızır duvarı düzeltir. Hz. Musa, “Onlar bizi misafir etmediler. İsteseydin bu yaptığına karşılık onlardan bir ücret alırdın” der. Hızır, Hz. Musa’nın son müdahalesinin artık ayrılma sebebi olduğunu, yolculukları esnasında yaptıklarının sebeplerini anlatacağını bildirir.⁴³ Ayetlerin ifadesiyle: “*O gemi, denizde çalışan birtakım yoksul kimselere ait idi. Onu yaralamak istedim, çünkü onların ilerisinde, her gemiyi zorla ele geçiren bir kral vardı.*” Çocuğa gelince,

⁴² Kehf suresinin 65. Ayetine göre kendisine Allah tarafından ilim verilen kimsedir. İslâm âlimleri bu kişiyi Hızır olarak adlandırmışlardır. Heyet, **Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, I-V, (Ankara: DİB Yay., 2007), III, s. 569.

⁴³ Heyet, **Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, III, s. 569,570.

anası babası mümin insanlardı. Onları azgınlığa ve küfre sürüklemesinden korktuk.”
“Böylece, Rablerinin onlara, bu çocuğun yerine daha hayırlı ve daha merhametli bir çocuk vermesini diledik.” *“Duvar ise şehirdeki iki yetim çocuğa ait idi. Altında onlara ait bir define vardı. Babaları da iyi bir insandı. Rabbin, onların olgunluk çağına ulaşmalarını ve Rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarmalarını istedi. Bunları ben kendi görüşüme göre yapmadım. İşte senin, sabredemediğin şeylerin içyüzü budur.”*⁴⁴

Hızır ile Musa arasında gerçekleşen bu olayın konumuz açısından mühim yönleri bulunmaktadır. Hz. Musa Allah’ın bir peygamberidir ve onun bilmediği şeyleri bilen bir kişi ile karşı karşıyadır. Hızır, Allah tarafından ilim verilen kullardan birisidir. Hızır’ın buradaki konumu önemlidir. Onun velî bir kul olduğunu kabul edersek⁴⁵ bu gerçekleştirdiği olaylar onun kerâmetleri olarak adlandırılır. Velî bir kulun elinde peygamberin anlayamayacağı şekilde meydana gelen olaylar, Allah’ın kudretinin ve iradesinin her an âlemde gerçekleşen olaylara müdahil olduğunun göstergesidir.

3-) Hadislerde Kerâmet

Hadis kaynaklarında kerâmete delil getirilebilecek birçok rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetler çalışmada, delil açısından incelemeye tabi tutulmuştur. Bu incelemede sadece merfu hadisler değil, aynı zamanda mevkuf ve maktu hadisler de kullanılmıştır. Hz. Peygamberden gelen bazı sahih rivayetlerde geçmiş ümmetler hakkında kerâmet türü olağanüstü olaylar ile ilgili bilgiler mevcuttur. Bununla birlikte sahâbe ve tâbiûn neslinde meydana gelen olağanüstü olaylar da rivayet edilmiştir. Bu rivayetler çoğunlukla bazı sahabîler ve tâbiûnda ortaya çıkan olağanüstülüklerdir. Kaynaklarımızda geçen bu rivayetler kerâmete delil olarak kullanılmışlardır. Çalışmada değinilen husus ise kerâmet anlatımlarının hadis edebiyatındaki yansımalarını göstermektir. Bu yapılırken ise daha çok kelâm

⁴⁴ Kehf, 18/79-82.

⁴⁵ İslâm âlimleri Hızır’ın peygamber, velî veya melek olduğu konusunda farklı kabuller öne sürmüşlerdir. Onun peygamber olduğunu ifade edenler Allah tarafından kendisine rahmet ve ilim verilmiş olmasını, kıssada anlatılan olayları kendisinin yapmadığı yönünde açıklama yapmasını, vahiy ile yönlendirilmesini, sahip olduğu bilgiler sebebiyle Hz. Musa’dan üstün bir konumda tanıtılmasını delil gösterirler. Hızır’ın velî olduğunu kabul edenler ise ona verilen bilgilerin doğrudan Allah’tan gelen bir ilham olabileceğini söylerler. Genellikle mutasavvıflar onu velî kabul ederlerken kelâm, tefsir ve hadis âlimlerinin çoğunluğu peygamber olarak kabul ederler. İlyas Çelebi, **Hızır, DİA**, c. XVII, (İstanbul: TDV Yay., 1998), s. 406,407.

kitaplarında delil olarak getirilen hadisler kullanılmıştır. İlk olarak Hz. Peygamber'in geçmiş ümmetlerden haber verdiği hadisler konu edilmiş; devamında ise sahâbe ve tâbiûn neslinde meydana gelen kerâmetlerden bahsedilmiştir.

Kerâmet olayına örnek verebileceğimiz ilk olay mağarada mahsur kalan üç kişinin hikâyesidir. Bir yolculuk sırasında geceyi geçirmek için bir mağaraya sığınan Benî İsrâil'den üç kişi, mağaranın girişini bir kayanın kapatmasıyla orada mahsur kalmışlardı. Bunun üzerine bu kişiler, yaptıkları iyilikleri vesile kılarak Allah Teâlâ'dan kendilerine yardım etmesi için dua etmişlerdi. Her biri Rablerinin rızası için yaptıkları amelleri vesile kılarak dua etti. Hepsinin duası bittikten sonra mağaranın kapısı mucizevi bir şekilde açılmıştı.⁴⁶

Diğer bir olay ise Cüreyc hadisidir. Hz. Peygamber geçmiş ümmetlerde yaşamış olan Cüreyc adlı bir âbidin başına gelenlerden bahsetmiştir. Hadise göre Cüreyc, kendini ibadete vermiş âbid bir kuldu. Bir manastırda hayatını sürdürüyor, devamlı olarak ibadetle meşgul oluyordu. Annesi Cüreyc'e, onun sözünü dinlemediği için beddua etmişti. Bu beddua sonrası zâniye bir kadın elinde bebek olduğu halde Cüreyc'e iftira attı. Orada yaşayan insanlar Cüreyc'in manastırını yıkarak onu cezalandırmak istediler. Bunun üzerine Cüreyc namaz kıldıktan sonra bebeğin yanına giderek babasının kim olduğunu sordu. Bebek konuşarak babasının çoban olduğunu söyledi. Bu olay karşısında halk Cüreyc'in masum olduğunu öğrendiler ve ona daha çok saygıda bulundular.⁴⁷

Benzer bir olayda şöyledir: Bir zamanlar bir çocuk annesini emiyordu. Oradan şahlanmış at üzerinde birisi geçerken annesi çocuğu için atın üzerindeki kişi gibi olmasını isteyerek dua etti. Bunun üzerine çocuk dile gelerek Allah'ım beni bunun gibi yapma diyerek karşılık verdi. Daha sonra yanlarından halkın hakaretler ettiği bir cariyeye geçiyordu. Anne "Allah'ım çocuğumu bu kadın gibi yapma" diyerek dua etti. Bunun üzerine çocuk bir kez daha dile gelerek annesinin duasının tam tersi "Allah'ım beni bu kadın gibi yap" diyerek dua etti. Annesine çocuğunun bu söylediklerine kızarak neden böyle söylediğini sordu. Bunun üzerine çocuk birinci kişinin zâlim olduğunu, ikinci şahıs olan cariyenin ise masum olduğunu söyledi.⁴⁸

⁴⁶ Buhari, Edep, 5; Müslim, Zikr, 27; el-Lâlekâî, **Şerhu Usuli İ'tikâdi Ehli's-Sünne**, II, s. 1297,1298; el-Beyhakî, **el-İ'tikâd**, s. 422; es-Suyûtî, **ed-Durrul-Mensûr**, IX, s. 493, 494.

⁴⁷ Buhârî, Enbiya, 48; Müslim, Birr, 7,8; el-Beyhakî, **el-İ'tikâd**, s.420.

⁴⁸ Buhârî Enbiya, 48; Müslim, Birr, 8.

Ashâb-ı Uhdûd⁴⁹ zamanında sihirbazın yanında çıraklık yapan çocuk hakkındaki hadis rivayeti de kerâmet konusunda değerlendirilebilir. Bir zamanlar kralın emriyle sihir öğrenmesi için yaşlı bir sihirbaza çırak olarak verilen genç bir çocuk vardı. Bu çocuk, çıraklık döneminde bir rahip ile tanışır ve ondan çok etkilenererek Allah'ı ve doğru dini öğrenir. Bir gün yolu kaplayan ve insanlara geçit vermeyen bir yılan görür. Bunun üzerine şöyle dua eder: “Ey Allah'ım, rahip senin katında büyücüden daha değerli ise bunu öldürmeme yardım et!”. Duanın arkasından yılan taş atar ve yılan ölür. Bu olay üzerine sihirbazın yanından ayrılmış rahibe yönelen genç nihayet öyle bir mertebeye ulaşır ki duaları kabul edilen, anadan doğma körleri, cüzamlıların iyileştiren bir duruma gelir. Bunun üzerine Kral bu genci dininden döndürmek için tehdit eder ve öldürmeye çalışır fakat Allah her seferinde çocuğu inanılmaz bir şekilde kurtarır. Çocuk, kendisini öldüremeyen krala onu öldürmesi için bir yol gösterir ve bunun sonucunda çocuk kral tarafından öldürülür. Ancak halk, çocuğun bu olağan dışı hallerine ve öldürülüş biçimine şahit olmuştur ve akın akın onun dinine geçerler. Bunun üzerine kral halka baskı yaparak dinlerinden dönmeleri için zorlar. Halkın, dininden dönmesi için ateş dolu bir çukur hazırlar ve dönmeyenlerin bu çukura atılacağı söylenir. Bunun üzerine kimse inancından vazgeçip dininden dönmez. Herkes ateşe atlar. Bu esnada kucağında bebek olan bir kadın ateşe atılma hususunda tereddüt gösterir. Kucağındaki bebek olağanüstü bir şekilde dile gelerek annesine korkmamasını, sabırlı olmasını ve ateşe atılmasını söyler.⁵⁰

Hadislerde hayvanların konuşması ile ilgili rivayetler de mevcuttur. Ebû Hureyre'nin aktardığı bir rivayete göre Hz. Peygamber şöyle anlatmıştır: “Bir çoban, sürüsünün yanında bulunduğu esnada sürüye kurt saldırdı ve ondan bir koyun aldı. Bunun üzerine çoban koyunu almak için hemen arkasından koştu. Bu esnada kurt arkasını dönerek “Yırtıcı hayvanların sürüye saldıracağı o fitne gününde, koyun sürüsünün benden başka çobanı bulunmayacak o günde, koyunu kim kurtarır?” dedi. Rivayetin devamında Hz. Peygamber öküzün üzerine yük yükleyen bir adamdan bahseder ve öküzün ona doğru dönerek “Ben yük taşımak için yaratılmadım, ben tarla sürmek için yaratıldım” dediğini anlatır. Hz. Peygamber'in yanında bulunanlar bu anlatılanlar karşısında hayretlerini gizleyemezler. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

⁴⁹ Ashâb-ı Uhdûd: Kur'an-ı Kerim'de Burûc suresinde ismi geçen zalim bir kavimdir.

⁵⁰ Müslim, Zühd, 73.

Ben bu hayvanların böyle söylediklerine inanıyorum; Ebu Bekir ve Ömer’de inanırlar buyurdu.⁵¹

Kaynaklarda geçen bir rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Adamın birisi yolda giderken, “Filancanın bahçesini sula” diye buluttan gelen bir ses duydu. Bunun üzerine bulut kara taşlı, kayalık bir yere geldi ve suyunu oraya boşalttı. Sonra bir su gideri bu suyun hepsini içine alıp götürmeye başladı. Adam akan suyu takip etti. Su bir bahçeye vardı. Bahçe sahibi elindeki çapayla suyu sağa sola yönlendiriyordu. Bunu gören adam bahçe sahibine: “Ey Allah’ın kulu ismin nedir?” diye sordu. Bahçe sahibi: “İsmim falancadır” dedi ve adamın buluttan işittiği ismi söyledi. Sonra adama: “Ey Allah’ın kulu benim ismimi niçin soruyorsun?” dedi. O da: “Ben şu buluttan senin ismini seslendirerek, “Falancanın bahçesini sula” diye bir ses işittim. Sen söyle bakalım bu nimete nasıl ulaştın? Bunu duyan bahçe sahibi şöyle anlattı: “Ben bu bahçeden elde ettiğim mahsulü topladıktan sonra üç kısma ayırırım. Bir kısmını fakirlere sadaka olarak dağıtırım, diğer kısmını kendim ve ailem için ayırırım, kalan kısmını da tohumluk olarak saklarım” dedi.⁵² Bu hadiste birkaç olağanüstü olay mevcuttur. İlk olarak yolda ilerleyen bir kişinin buluttan ses duymasıdır. İkinci olay ise bahçe sahibinin buluttan isminin zikredilmesi ve suyun ilahî iradeyle özel olarak bahçesine akmasıdır. Bu iki olay da kerâmettir.⁵³

Hz. Ebu Bekir’in evine misafirler gelmişti. Ancak onlara ikram edecek kadar yiyecek yemek yoktu. Böyle olmasına rağmen Hz. Ebu Bekir’in hazırladığı yemekten birçok kişi faydalandı ve yapılan yemek sürekli artmaya devam etti.⁵⁴

Diğer bir rivayet ise Hz. Ömer hakkındadır. Bu rivayet kelâm kitaplarında sık sık kullanılmıştır. Rivayete göre halifelik döneminde Hz. Ömer, Medine’de bir Cuma hutbesi sırasında Nihâvend’de bulunan İslâm ordusunun kumandanı Sâriye’ye “Yâ Sâriye! Dağa çekiliniz, dağa çekiliniz!” diye seslenmiştir. Hâlbuki Medine ile Nihâvend arasında günlerce yol mesafe vardır. Ancak komutan bu sesi işiterek Hz. Ömer’in dediğini yapmıştır. Böylece Hz. Ömer’in telkiniyle İslâm ordusu bozguna

⁵¹ Buhârî, Fedâilu’l-Ashâb, 5; Müslim, Fedâilu’s-Sahâbe, 13; el-Lâlekâî, **Şerhu Usuli İ’tikâdi Ehli’s-Sünne**, IX, s. 1301,1302; Mehmet Kubat, **İslâmî Öğretide Kerâmet, Milal ve Nihal**, S. 1, c. 10, (2013), s. 63.

⁵² Müslim, Fedâilu’s-Sahâbe, 55.

⁵³ Dilaver Selvi, **İslâmî Kaynaklarda Velâyet ve Kerâmet**, (İstanbul: Hoşgörü Yay., 2012), s. 217.

⁵⁴ Buhârî, Edep, 88.

uğramaktan kurtulmuştur.⁵⁵ Bu olay hakkında Tâceddîn-i Subkî şöyle diyor: Hz. Ömer'in Sâriye'ye Medine'den seslenmesi ve onun bunu duyması iki şekilde gerçekleşebilir. Ya ordunun durumu Hz. Ömer'e açılıp gösterildi, o da aralarındaymış gibi onlara talimat verdi ya da yer dürüldü tayy-i mekân oldu, Hz. Ömer onların arasında bulundu ve talimatı verdi. Hangi şekilde olursa olsun bu olay Hz. Ömer'in kerâmetidir.⁵⁶

Hz. Ömer hakkında gelen bir diğer rivayet de şu şekildedir: Cahiliye döneminde Nil nehrinin akması için her yıl bakire bir kız kurban olarak ziynetlerle süslenip nehre sunulurdu. İslâm geldikten sonra bu uygulamayı kaldırmıştır. Ancak Nil nehri her yıl olduğu gibi akmamaya başladı. Bunun üzerine Mısır halkı Amr b. As'a gelip durumu haber verdiler ve eski uygulamanın yapılmasını istediler. Ancak Amr, İslâm'ın bu uygulamayı kaldırdığını söyleyerek onları reddetti. Aradan üç ay geçmesine rağmen nehirde henüz su akıntısı yoktu. Bunun üzerine Amr b. As, halife Hz. Ömer'e durumu açıklamak için bir mektup yazdı. Hz. Ömer cevap olarak şöyle dedi: "Sen kararında isabet etmişsin, İslâm kendisinden önceki uygulamaları kaldırır. Sana Nil nehrine hitaben bir mektup gönderdim onu sahibine ilet". Amr b. As mektuba baktığında hakikaten Nil nehrine hitaben yazılmış olduğunu gördü. Mektupta şunlar yazıyordu: "Ey Nil! Eğer kendi iradenle kabarıyorsan, bil ki sana ihtiyacım yok! Bilakis eğer seni taşıran Allah ise, Allah'tan seni taşırmamı niyaz ediyorum". Amr b. As mektubu Nil nehrine attı. Ertesi gün Nil nehri o zamana kadar görülmemiş bir şekilde taşıdı. Yalnız bir gecede su, on iki dirsek yükseldi.⁵⁷

Diğer Sahabîler hakkında gelen bazı rivayetler şu şekildedir: Halid b. Velid Hire kalesini kuşattı. O'na "Zehir iç, teslim olalım" dediler. Hz. Halid b. Velid de iki ordu arasında, düşmanın hazırladığı zehri besmele ile içti ve zehir ona etki etmedi. Bunun üzerine teslim oldular.⁵⁸ Diğer bir rivayet ise; Hz. Peygamber'in ashâbından iki kişi karanlık bir gecede onun yanından çıktılar. Önlerinde meşale gibi iki ışık,

⁵⁵ İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, **Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlu'l-İlbâs Ammeştehera mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs**, thk. Şeyh Yusuf b. Mahmud el-Hâc Ahmed, I-II, (Şam: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, h. 1421), c. I, s.467; Nureddin es-Sâbûnî, **Mâtürüdiyye Akâidi**, çev. Bekir Topaloğlu, (İstanbul: MÜİFV Yay., 2011), s. 112; el-Beyhakî, **el-İ'tikâd**, s. 430.

⁵⁶ Tâceddîn Subkî, **Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-kübrâ**, thk. Mahmûd Muhammed Tanâhî, Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, I-X, (Kâhire: Dâru'l-Hayâti'l-Kütübü'l-Arabiyye, 1964), II, s. 323,324.

⁵⁷ Muhammed Hamidullah, **İslâm Anayasa Hukuku**, çev. Vecdi Akyüz, (İstanbul: Beyan Yay., 2005), s.243,244; Tâceddîn Subkî, **Tabakât**, II, s. 326.

⁵⁸ İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, I-XII, (Haydarâbâd: Dâ'iretü'l-Maârifî'n-Nizâmiyyeti'l-Kâ'inât, h. 1325), III, s.125; Tâceddîn Subkî, **Tabakât**, II, 333.

onların yolunu aydınlatmak için ortaya çıkmıştı. Birbirlerinden ayrılıp evlerine gidinceye kadar bu ışık süzmesi onların yolunu aydınlattı.⁵⁹

Farklı şekillerde meydana gelen olağanüstülükler hadis kaynaklarımızda mevcuttur. Yukarıda verdiğimiz kerâmet örneklerinin yanında mucize ve istidrâc olayları da hadislerde bulunmaktadır. Bu olaylara kelâmî tavır açısından bakıldığında Allah'ın kudretinin delilleri olarak ön plana çıkmaktadır. Kelâmcılar Allah'ın kudret sıfatını vurgularlar. Onlar, âlemde meydana gelen olağanüstülükleri Allah'ın kudretine vurgu yaparak açıklamaya çalışırlar.

4-) Mucize ve Kerâmet Farkı

Mucize, “acz” (عجز) kökünden türeyen mûcizin isim şeklidir. Acz “âciz bırakmak, güç yetirememek, yapamamak” manalarına gelir. Mucize, ismi fâil anlamında “âciz bırakan” demektir. Terim olarak ise, peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin hasımlarına karşı meydan okuma esnasında izhâr ettiği olağanüstü bir haldir;⁶⁰ başka bir tanımla: Doğruluğunu kanıtlamak isteyen peygamberin meydan okumasıyla birlikte, insanların karşı koyamayacakları şekilde elinde gerçekleşen bir fiildir.⁶¹ Mucize, sadece peygamberin elinde ortaya çıkar. Ondan başka hiç kimse bu şekilde olağanüstü bir durum meydana getiremez. Ancak şunu da belirtelim ki olağanüstü olan bu hadise Allah Teâlâ'nın yaratmasıylaadır. Yoksa peygamberin bunda bir etkisi yoktur. Peygamber bu hâdiseyi talep etmiş, Allah ise bunu yaratmıştır.

Mucize, alışılmışın dışında bir hadise olarak yani olağanüstülük vasfı ile meydana gelebilir. Ancak bazen ise alışılmış bir durumu engelleme olarak ortaya çıkabilir. Olağanüstü bir hadise olması diğer olaylardan farkını ortaya koymak içindir. “Meydan okumak” tabiri ise yalancının geçmiş kimselerin mucizelerini kendisine mal etmemesini ve irhâs, kerâmet gibi diğer olağanüstü olaylardan ayrılmasını sağlamaktır.⁶²

⁵⁹ Buhârî, Salât, 79; el-Beyhakî, **el-İ'tikâd**, s. 426.

⁶⁰ Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub Muhammed el-Fîrûzâbâdî **el-Kâmûsu'l Muhît**, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2005), s. 515; Sa'düddin et-Taftâzânî, **Şerhu'l Akâid**, çev. Talha Hakan Alp, (İstanbul: MÜİFV Yay., 2017), s. 283.

⁶¹ Gazzâlî, **İtikadda Orta Yol**, çev. Osman Demir, (İstanbul: Klasik Yay., 2012), s. 170.

⁶² Fahreddin Muhammed b. Ömer er-Râzi, **el-Muhassal**, çev. Hüseyin Atay, (Ankara: AÜİF Yay., 1978), s.207.

Mucize, peygamberlik delillerinden en önemlisidir. Kelâm âlimleri peygamberin nübüvvetini ispat etmek için en fazla mucize delilini kullanmışlardır.⁶³ Mucizenin nübüvvete delâlet etme yönü, onun peygamberin iddiası esnasında Allah tarafından yaratılmasıdır. Bu yaratma Allah katından peygamberi doğrulamak manasındadır. Böylelikle peygamber iddiasını güçlendirerek muhataplarına meydan okumuş olur. Bu durum, kendi milletine yönelmiş, onlara kralın elçisi olduğunu iddia eden kralın önünde duran kimse gibidir. Nitekim o krala şu şekilde hitap eder: Senden naklettiğim şeylerde doğru kimseysem, âdetinin aksine tahtından ayağa kalk. Kral bunu yaptığında, orada bulunanlar için elçisini desteklemiş ve doğrulamış olur. Böylece elçinin doğru söylediğine dair kesin bilgi elde edilmiş olur.⁶⁴

Genel olarak mucize üç kategoride incelenmiştir. Birincisi peygamberin doğruluğuna dâir getirilen aklı mucizelerdir. Bunların en önemlisi belâğat ve nazmıyla muhataplarına bir benzerinin getirilmesi ile meydan okunan⁶⁵ Kur'an-ı Kerîm'dir. İkincisi ise hissî mucizelerdir. Duyu algılamasına dayanan hissî mucizelerin bir kısmı onun zâtında, bir kısmı da zâtının dışında gerçekleşmiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in alnında bir nurun parlaması onun kendi nefsinde gerçekleşen bir mucizesidir. Kendi nefsinin dışında gerçekleşen mucizelere ise ayın ikiye yarılması, ağacın yürüyüp gelmesi, ağaç kütüğünün inlemesi, taşın konuşması, parmaklarından su akması gibi örnekler verilebilir.⁶⁶ Üçüncüsü ise haberî mucizeler dediğimiz Hz. Peygamber'in geçmişte gerçekleşmiş ve gelecekte gerçekleşecek bir olayı bildirmesidir. Örnek olarak, bedir savaşında kimlerin nerede öleceğini Hz. Peygamber'in göstermesi verilebilir.⁶⁷ Mucize, nübüvvetin ispat edilmesinde önemli bir delildir. Kelâmcılar nübüvvetin ispatında en çok mucize üzerinde durmuşlardır. Bundan dolayı bu delile herhangi bir zarar gelmesi, nübüvveti ispat hususunda kelâmcıların kabul edemeyeceği bir durumdur. Bu sebeple kelâmcılar, mucize benzeri bir olay olarak kabul edilen kerâmeti, mucize ile karşılaştırarak onun mucizeden ne tür farklara sahip olduğunu açıklamaya çalışmışlardır.

Mucize, velînin elinde ortaya çıkan kerâmet olgusuyla karşılaştırılmış bu konu etrafında farklı yorumlar söylenmiştir. Öncelikle mucize ve kerâmet mahiyet itibarı ile aynı niteliğe sahiptir. İkisinde de olağanüstü bir hadise vuku bulmaktadır.

⁶³ M. Sait Özervarlı, **Kelâmda Yenilik Arayışları**, (İstanbul: İSAM Yay., 2008), s. 116.

⁶⁴ Kemaleddîn İbn Hümam es-Sivasî, **Kitâbü'l-Müsayere**, çev. Harun Işık, (Kayseri: Kimlik Yay., 2017), s. 82.

⁶⁵ Bakara 2/23; İsrâ, 17/88.

⁶⁶ İbn Hümam, **Kitâbü'l-Müsayere**, s. 83.

⁶⁷ es-Sâbûnî, s. 102-108.

Söz gelimi Hz. İbrahim'in ateşe atılıp onun için ateşin yakıcı özelliğinin kaldırılması bir mucizedir.⁶⁸ Aynı şekilde demircilik yapan sûfi Ebu Hafs haddâd çarşıda dükkânında çalışırken Kur'an-ı Kerîm dinliyordu. Bu esnada kendisine bir hal geldi ve demirin sapı olmadan ateşe elini götürüp kızgın ateşten demiri aldı. Ancak olağanüstü bir şekilde eli yanmamıştı.⁶⁹ Bu olayda velînin bir kerâmetidir. Her iki olayında tabiat kanunları karşısında meydana gelme durumu aynıdır. Birini kabul diğerini reddetmek mümkün değildir. İkisi için getirilen olasılık delilleri eş değerde geçerlidir. Ancak bu durumların meydana geliş şekillerindeki farklılık iki olayı birbirinden ayırmaktadır. Mucizenin izhar edilmişindeki durumun, konunun ve iddianın kerâmetten farklılığı ikisini birbirinden ayırmaktadır.

5-) Kerâmet Benzeri Kavramlar

Tabiat kanunlarının aksine meydana gelen olaylar genel olarak altı kısımda incelenir. Bunlar İslâm düşüncesinde mucize, irhâs, kerâmet, me'ûnet, istidrâc ve ihânet olarak isimlendirilirler.⁷⁰ Bunlar tabiat olaylarındaki sebep-sonuç ilişkisinin kaldırıldığı durumlardır. Bu olaylar, müminlerin ve inkârcıların elinde ortaya çıkan olmak üzere iki kısma ayrılabilir. Müminlerin elinde gerçekleşenler mucize, irhâs, kerâmet ve ma'ûnet; inkârcıların elinde gerçekleşenler ise istidrâc ve ihânet olarak adlandırılmışlardır.⁷¹ Kerâmet olaylarını anlayabilmemiz için sebep sonuç ilişkisini bozan diğer durumları da bilmemiz gerekir. Bu sebeple burada irhâs, me'ûnet, ihânet ve istidrâc kavramları ele alınacaktır.

5.1-) İrhâs ve Me'ûnet

İrhâs sözlükte “sıkmak, desteklemek” anlamına gelen “rehs” (رهص) kökünden if'al kalıbından türeyen bir mastardır. Peygamber olacak kişinin, ilk vahyi almadan önceki hayatında, peygamber olacağını gösteren olağanüstü olaydır. Peygamberlikten önce olan olayları ayrı bir kavram ile adlandırmayıp kerâmet olarak kabul eden kişiler de vardır. Peygamberin nübüvvet öncesinde velâyet mertebesinde daha aşağı bir mertebede olmayıp, nübüvvet öncesi gösterdiği olağanüstü olaylar

⁶⁸ Enbiya, 21/69.

⁶⁹ Hücvîrî, **Keşfü'l Mahcûb**, thk. İsmâ'ad Abdülhâdî Kımdîl, (Kâhire: Mektebetü'l İskenderiyye, 1974), s. 337.

⁷⁰ et-Tehânevî, **Keşşâfu ıstılâhâti'l-funûn ve'l-ulûm**, I, s. 730.

⁷¹ Osman Karadeniz, **İlim ve Din Açısından Mucize**, (İstanbul: Marifet Yay., 1999), s. 59; et-Tehânevî, **Keşşâfu ıstılâhâti'l-funûn ve'l-ulûm**, I, s. 730.

kerâmet statüsünde de değerlendirilebilir.⁷² Hz. İsa'nın doğumundan sonra konuşması, gölgelemek üzere Hz. Muhammed'in üzerinde bir bulutun dolaşması bu tür olaylara örnek gösterilebilir.

İkinci olarak meûnet ise “yardım etmek” manasına gelen “avn” (عون) kökünden türemiştir. Herhangi bir mümin üzerinde ona yardım amacıyla Allah tarafından yaratılan olağanüstü olaydır.⁷³ Meûnet herhangi bir iddia, amaç ve karşı koyma anlamında değildir. Allah'ın kuluna zorda kaldığı zaman yardım etmesidir. Kerâmet gibi kemâl derecesine ulaşmış bir velînin elinde ortaya çıkması beklenmez.⁷⁴ Müminlerden her kişiye bu yardım ulaşabilir. Bu hal yardım edilen kişinin bazı belalardan, musibetlerden kurtulması ve geçiminin kolaylaşmasına yardımcı olur. Meûnet farklı yollarla meydana gelebilir. Maddi ve manevi olarak rahatlama, bazı saf müminlerin muhataplarının kalbinden geçen şeyleri bilmesi vb. olaylar bu kapsama girmektedir. “Kul bunalmayınca hızır yetişmez” sözü meûnet kavramını yansıtmaktadır.⁷⁵

5.2-) İstidrâc ve İhânet

Kelime etimolojik olarak “drc” (درج) kökünden türemiştir. “Drc” fiili mertebelere yükselmek, yoluna gitmek, yola bağlı kalmak manalarına gelir. İstif'âl kalıbında ise “derece derece yükseltmek, yavaş yavaş sonuca ulaştırmak” anlamlarına gelir.⁷⁶ Terim anlamı olarak, kâfir ve günahkârın elinde iddiasını doğrulayacak bir şekilde ortaya çıkan olağanüstü olay, diye tanımlanır.⁷⁷ Allah'ın kâfir veya günahkâr kuluna bu şekilde olağanüstü durumlar bahşetmesi, o kulun rabbinden daha da uzaklaşması içindir. Kul tedrici bir şekilde Allah'ın rahmetinden uzaklaşır.⁷⁸ Kulun zaman geçtikçe kibri, cehaleti ve azgınlığı artar. Dolayısıyla yavaş yavaş kendisini yüce bir şahsiyet görerek Allah'ın azabına doğru gider.

⁷² Topaloğlu-Çelebi, s. 159; Saim Kılavuz, **Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş**, (İstanbul: Ensar Yay., 2014), s. 242.

⁷³ M. Sait Özervarlı, **Hârikulâde, DİA**, c. XVI, (İstanbul: TDV Yay., 2008), s. 181.

⁷⁴ et-Tehânevî, **Keşşâfu ıstılâhâti'l-funûn ve'l-ulûm**, I, s. 730.

⁷⁵ Durmuş Özbek, **Hârikulâde Olaylar, SÜİF Dergisi**, S. 7, (1997), s. 173.

⁷⁶ el-Firûzâbâdî, **el-Kâmûsu'l Muhît**, s. 188.

⁷⁷ et-Tehânevî, **Keşşâfu ıstılâhâti'l-funûn ve'l-ulûm**, I, s.150.

⁷⁸ el-Kefevî, **el-Külliyât**, s. 113; el-Cürcânî, **et-Tarifât**, s. 20.

İstidrâc Kur'an-ı Kerim'de iki yerde fiil sîgasıyla geçmektedir. "*Âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, biz onları bilemeyecekleri bir yerden yavaş yavaş felakete götüreceğiz. Ben onlara mühlet veririm. Şüphesiz benim tuzağım çetindir.*"⁷⁹

Bu ayetin tefsirinde Elmalılı şöyle demektedir: İstidrâc, aslında derece derece çıkarmak veya indirmek olup, bir kimseyi arzusuna göre bir noktaya kadar tedricen götürüp haberi olmayacak bir şekilde felakete atmak anlamında bir deyim olmuştur. O kimse bu durumu kendi faydasına bir ilerleme, olumlu bir gelişme sanmaktadır. Gerçekte onun için başına gelen durum, bir anlamda uçuruma sürüklenmek demektir. Allah Teâlâ'nın istidrâc yapması da uzun süre bir kimse hakkında hayırlı olmayan nimetler verip, onun da bunu lütuf olarak görmesi ve kendi tuttuğu yolun kendisi için hayır olduğunu sanmasıdır. Bundan dolayı da gitgide gurur, kibir ve taşkınlığını artırması ve en sonunda da tamamen hayal kırıklığına uğrayıp en acı ve en feci bir şekilde hakkında azap hükmünün gerçekleşmesidir ki bu çok çetin bir azap olur. Dıştan baktığımızda lütuf gibi görünen nimetler, işin iç yüzü açısından gerçekten bir felakettir. İşte bundan dolayı buna tuzak veya oyun adı verilmiştir. Bu bir zavallının başvurduğu bir hile değildir. Kâdir-i Mutlak olan Allah'ın, o kulun azabını şiddetlendirmek için lütuf şeklinde ortaya koyduğu bir felaket ve hesaba çekme yöntemidir. Görülüyor ki, bu istidrâcta manevi bir zorlama vardır. Fakat kulun inkârına bağlı bir ayrıntı ve o inkârın bir cezası olan, yani kulun kendi hür iradesi ile yaptığı bir seçime ilişkin olan ve ömrün belli bir noktasından başlayan bir zorlama şekli olduğundan, esas olarak mutlak bir zorlama değildir.⁸⁰

Diğer ayet ise, "*Ey Muhammed!) Bu sözü (Kur'an'ı) yalanlayanlarla beni baş başa bırak. Biz onları bilemeyecekleri biçimde adım adım helâka yaklaştıracamız. Onlara mühlet veriyorum. Şüphesiz benim tuzağım sağlamdır.*"⁸¹

Bu ayetteki istidrâc manası da bir önceki ayet ile aynıdır. Haklarında iyi zannettikleri aldatıcı bazı servetler, kuvvetler, zevkler vererek ve onları gittikçe artırıp hızlandırarak hiç hissettirmeden derece derece azap uçurumuna çekmek kastedilmiştir.⁸²

Kur'an-ı Kerim'deki en meşhur istidrâc örneklerinden birisi Firavun'a verilen nimetlerdir. Firavun, Mısır'ın hükümrânlığını elinde bulunduran zâlim bir idareciydi.

⁷⁹ Araf, 7/182-183.

⁸⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, I-X, (İstanbul: Eser Kitabevi, 1971), c. IV, s. 2342.

⁸¹ Kalem, 68/44-45.

⁸² Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, VIII, s. 5300, 5301.

Döneminde ülkesinin topraklarını ve hâkimiyetini büyük oranda genişletmişti. Allah Teâlâ Firavun'a dünya hayatında servet, ihtişam ve mallar vermişti.⁸³ Elde ettiği bu güç kibrini artırıp onu şımartmıştı. Firavun'u uyarmak ve doğru yola iletmek için Allah Teâlâ Hz. Musa'yı ona göndermişti. Hz. Musa ne kadar çok gayret ettiyse de Firavun doğru yola dönmemişti. Aksine Hz. Musa ile dalga geçerek veziri Hâmân'a bir kule yapmasını emredip, kulenin üzerinden Hz. Musa'nın ilahına bakmak istemişti.⁸⁴ Dolayısıyla Firavun gitgide kendisine uluhiyyet vasıfları isnat etmeye başlamıştı. Ve sonunda “*Ben, sizin en yüce Rabbinizim!*”⁸⁵ Diyerek kendisini tanrı olarak görmüştü.⁸⁶ Ayrıca Nil nehrine emreder ve dilediği yönde onu akıttırdı. Firavun'un isteğine göre atının ayakları uzar ve kısalırdı.⁸⁷ Görüldüğü gibi Allah Teâlâ Firavun'a birçok nimet ve imkân vermiş ancak Firavun kendisine verilen bu nimetleri kendisinden bilip böbürlenerek Allah'a isyan etmiştir. Allah, Firavun'a verdikçe onun azgınlığı ve şımarıklığı iyice artmıştır. En sonunda Firavun ve ailesi Kızıldeniz de boğularak helak olmuşlardır.

İstidrâc, Hadis-i Şeriflerde de aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber'in “Allah Teâlâ'nın günahkâr ve fâsık kuluna verdiği gibi gördüğün zaman bil ki bu istidrâctir.”⁸⁸ İfadesi verdiğimiz mananın aynısı olarak gelmiştir. Günahkâr kulun hayrına gözüken ancak onun helakine sebep olacak nimetler verilmesi olarak kullanılmıştır.

İstidrâc ile benzer bir kavram olan İhânet, sözlükte “değeri ve önemi olmamak, hafif ve kolay olmak” gibi manalara gelen “hevn” (هون) kökünden if'âl babından türemiştir. İf'al babında ise “küçümseme, hakir düşürme” anlamlarına gelir.⁸⁹ Terim olarak ise tanrılık ve peygamberlik iddiasında bulunan şahsın elinde isteğinin tersine gerçekleşen olağanüstü olay olarak tanımlanır. İslâm tarihine baktığımızda bu tür olaylar ile karşılaşmaktayız. Nitekim çeşitli sebeplerden dolayı birçok yalancı peygamber ortaya çıkmıştır.⁹⁰ Hz. Peygamber'in vefatına yakın bir zamanda Arabistan'ın Yemame bölgesinde Beni Hanîfe kabilesinden Müseylime

⁸³ Yunus, 10/88.

⁸⁴ Kasas, 28/38.

⁸⁵ Nâziat, 79/24.

⁸⁶ Ahmet Cevdet Paşa, **Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ**, I-II, (İstanbul: Bedir Yay., 1966), II, s. 29.

⁸⁷ Aliyyü'l Kârî, **Şerhu'l Fıkhi'l-Ekber**, (Beyrut: Dâru'l Beşâiri'l İslâmiyye, 1998), s. 240.

⁸⁸ Aliyyü'l Kârî, **Şerhu'l Fıkhi'l-Ekber**, s. 241.

⁸⁹ el-Kefevî, **el-Külliyât**, s. 211.

⁹⁰ Abdülğaffâr Aslan, **Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Son Peygamber Oluşu ve Yalancı Peygamberlik Olgusu**, IV. Kutlu Doğum Sempozyumu, (Isparta: SDÜİF Yay., 2001), s. 113.

adında bir kişi peygamberlik iddiasında bulunmuştu. Müseylime kendi iddiasını ispatlamak için Hz. Peygamber'i taklit ederek insanları kandırmaya çalışıyordu. Kendi çevresinde yaşayan insanları etkilemek amacıyla rahmân adında bir melekten vahiy aldığı iddia ediyordu. Bir gün Beni Hanîfe kabilesi Hz. Peygamber'in kuyu suyunun çoğalması ve hurmaların iyileşmesi için yaptığı duanın aynısını Müseylime'den yapmasını istemişti. Hz. Peygamber Hudeybiye günü kuruma durumuna gelen su kuyusunu mucizevi bir şekilde çoğaltmıştı.⁹¹ Müseylime de aynı şekilde kuyu suyunu dua ederek çoğaltmaya çalıştı. Ancak yaptığı duanın tersine bir durum meydana gelerek kuyu daha da kötü bir duruma gelmişti.⁹² Dolayısıyla ihânet kavramı bu gibi peygamberlik veya tanrılık iddiasında bulunan şahsın isteğinin tersine meydana gelen olaylar için kullanılmaktadır.

Zikrettiğimiz bu olağanüstü olaylar mahiyet itibariyle aynıdır. Nitekim mucizevî bir nitelik taşıyan kerâmet ile bu zikredilen olaylar arasında mahiyet olarak fark bulunmamaktadır. Ancak aralarında mahiyet olarak değil, gerçekleşme sebebi olarak farklar vardır. Olağanüstü bir olayı isimlendirmede önemli olan olayın gerçekleştiği kişinin durumudur. Bu bahsettiğimiz durum ise kişinin dinen hangi konumda bulunduğu ile ilgilidir. Söz gelimi istidrâc belirttiğimiz üzere kâfir veya fâsık bir kişinin elinde ortaya çıkan olağanüstü bir hadise iken meûnet ise mümin bir kişide gerçekleşen olağanüstülüktür. Dolayısıyla bir kişideki olağanüstü durumun ne olduğunu anlayabilmek için kişinin İslâm'daki konumuna bakılmalıdır. Aksi takdirde olağanüstü olaylar gösteren her kişi kendi iddiasında doğru kabul edilmemelidir. Olağanüstü olay göstermek her kişi için doğruluk ölçütü değildir.

⁹¹ Buhârî, Menâkıb, 25.

⁹² Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, **Târîhu'l-Umem ve'l-Mulûk**, thk. Muhammed Ebû Fadl İbrahim, I-XI, (Kâhire: Dâru'l Maarif, 1962), c. III, s.284-285.

İKİNCİ BÖLÜM

KERÂMET KONUSUNDA ORTAYA ÇIKAN BAZI GÖRÜŞLER

1-) Sûfiyye’de Kerâmet

Kur’an ve hadislerde bazı kerâmet olaylarının anlatılması İslâm âlimlerini bu olaylar üzerinde önemle durmaya sevk etmiştir. Tefsir, fıkıh, kelâm, hadis ve tasavvuf alanında eser veren birçok âlim kerâmet olaylarına değinmiştir. Ancak bu alanların içerisinde kerâmet olaylarının üzerinde en çok duran sûfiler olmuştur. Bunun sebebi ise sûfilerin kerâmet olaylarının her zaman ve mekânda gerçekleşebileceğini ve kıyamete kadar bu olayların meydana gelebileceği düşünmeleridir. Bu düşünce kerâmet ile velilik arasında sıkı bir bağlantı olduğu inancından da kaynaklanmaktadır. Velîlerin sözleri ve hayatları nasıl müritler için önemliyse, aynı şekilde velîlerde ortaya çıkan kerâmetler de önemlidir.⁹³ Kerâmet sûfilikte heyecanın, coşkulu bir dinî hayatın kaynağı olduğu gibi müritlerin, hatta mürit olmayan bazı müminlerin velîlere ve şeyhe sarsılmaz bir imanla ve güçlü bir itikatla bağlanmalarının sebebidir.⁹⁴ Velîlerin her biri kerâmet sahibi olmak zorunda değildir. Ancak sûfiler genellikle her velînin kerâmet sahibi olduğunu söylerler. Velîlerde meydana geldiği söylenen kerâmetler o kadar fazladır ki bu konu hakkında büyük bir edebiyat oluşmuştur. Bu konuda edebî bir tür olarak menâkıbnâmeler⁹⁵ ve velâyetnâmeler meydana getirilmiştir. Ayrıca sûfi biyografilerini anlatan tabakat kitaplarında da velîlerin kerâmetlerinden bolca zikredilmiştir.

⁹³ Nitekim bu konuda Feridüddîn Attâr şöyle demektedir: Ayet ve hadisler dışında şeyhlerin sözlerinden daha değerli hiçbir söz yoktur. Çünkü sözleri ezberin ve kâle’nin sonucu değil, amelin ve hâlin semeresidir; beyandan değil âyandandır; tekrardan değil esrardandır; kesbî değil ledünnî ilimdir; dinlemekten değil coşmaktadır; “babam öğretti” âleminden değil, “beni Rabbim en güzel bir biçimde terbiye etti” âlemindedir. Feridüddîn Attâr, **Tezkiretü’l Evliyâ**, çev. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Kabalcı Yay., 2012), s. 45.

⁹⁴ Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet**, (İstanbul: Sufi Kitap, 2017), s. 63,64.

⁹⁵ Hicrî üçüncü yüzyıldan itibaren hadis kitaplarında Hz. Peygamber ve ashâbın faziletlerine dair hadisleri ihtiva eden bölümlerin ismi olarak kullanılmıştır. Ancak tasavvufun hicrî üçüncü yüzyıldan sonra yaygınlaşmasıyla menakıb kelimesi, tasavvufî eserlerde velîlerin hikmetli sözlerini ve örnek alınacak davranışlarını ifade etmek için kullanılmaya başlamıştır. Hicri beşinci yüzyılda tarikat yapılarının teşekkül etmesiyle birlikte menakıb anlatımlarına kerâmetlerde eklenmiştir. Bunun sonucunda git gide kerâmet anlatımları menakıb kelimesiyle özdeşleşmiştir. Artık menkıbe anlatımları velîlerin kerâmetleri olarak anlaşılmaya başlamıştır. Haşim Şahin, **Menâkıbnâme, DİA**, (İstanbul: TDV Yay., 2004), s. 112.

Kerâmetin önemi üzerine Cüneyd-i Bağdâdî şöyle söyler: “Kerâmetten dem vurup kendisinde böyle bir şey bulunmayan kişi, geniş getiren gibidir.” Aynı şekilde Sehl et-Tüsterî: “Kırk gün süreyle samimiyet ve ihlasla zühde devam eden kişide Allah tarafından birtakım kerâmetler ortaya çıkmaya başlar. Kimden böyle bir şey ortaya çıkmamışsa bu onun zühdündeki sadâkat ve ihlas noksanlığındandır.⁹⁶ Feridüddin Attâr da, “*Peygamberlerin haberlerinden, (Yâ Muhammed) kalbini teskin edeceğimiz kıssaları sana anlatıyoruz. Bu vâsıtayla sana hak, müminlere de bir öğüt ve bir hatırlatma gelmektedir*”⁹⁷ mealindeki ayete işaret ederek şöyle demektedir: “Cüneyd’e sordular evliyânın kerâmet ve menkıbelerinin anlatılmasında müritler için ne fayda var? Cüneyd dedi ki: Onların sözleri ulu ve yüce Allah’ın askerlerinden bir askerdir. Onunla kalbi kırılmış müridin kalbi güçlendirilir, bu askerden yardım görür.⁹⁸ Peygamberlerin kıssaları nasıl ki insanlara yol gösterir, öğüt verir ve kalpleri teskin ederse, aynı şekilde velîlerin kerâmetlerini müritlerin dinlemesi de bu faydaları sağlamaktadır. Dolayısıyla sûfi çevrede kerâmetin ayrı bir önemi vardır.

Velîlerin kerâmetleri her ne kadar Sûfiyye’de önemli olsa bile, onlar kerâmeti velî olmanın bir şartı olarak görmemişlerdir. Onlara göre velî olmanın şartı takva yolunda yürümektir. Öyle ki hayatı boyunca elinde hiçbir kerâmet meydana gelmeyen velîler olabilir. Bu durum velîliğe herhangi bir zarar vermez.⁹⁹ Hatta kerâmet velî için bir imtihan vesilesidir. Velî, kerâmetine aldanarak manevi halini kaybedebilir. Nitekim Bâyezîd-i Bistâmî’ye¹⁰⁰ göre kerâmet yolun âfetidir, yani Allah’a doğru çıkılan seyr-i sülûk yolunda bir engeldir.¹⁰¹ Bu konuda Bistâmî’nin şu menkıbesi de önemlidir: Seher vaktine kadar Hak Teâlâ’nın huzurunda el pençe duran Bâyezîd, tan yeri ağarırken şöyle niyazda bulunur: “İlahî! Bir zümre tayy-i mekân istedi, bunu onlara verdin. Ben bundan sana sığınırım. Başka bir zümre suda ve havada yürümeyi istediler ve buna razı oldular. Onlara da bunu verdin. Ben

⁹⁶ Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî, **el-Lûm’a**, çev. Hasan Kamil Yılmaz, (İstanbul: Erkam Yay., 2012), s. 369, 370.

⁹⁷ Hud, 12/120.

⁹⁸ Feridüddin Attâr, **Tezkiretü’l Evliyâ**, s. 47; Süleyman Uludağ, s. 65.

⁹⁹ Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî, **er-Risâle**, çev. Ali Arslan, (İstanbul: Arslan Yay., 1978), s. 689.

¹⁰⁰ Bâyezîd-i Bistâmî’nin velîler arasında mümtaz bir yeri bulunmaktadır. Attâr’ın aktardığına göre Cüneyd-i Bağdâdî şöyle der: “Cebrail’in melekler arasındaki yeri ne ise Bâyezîd’in aramızdaki yeri de odur.” Feridüddin Attâr, **Tezkiretü’l Evliyâ**, s. 171.

¹⁰¹ Bâyezîd’e hitaben derler ki: Su üzerinde yürüyormuşsun! O da cevap olarak: “Öyle ama bir çöp de su üstünde yüzer.” Havada uçuyormuşsun! “Kuş da havada uçar.” Bir gecede Kâbe’ye geliyormuşsun! “Bir cadı da bir gecede Hindistan’dan Demâvend’e gidiyor. Kerâmetler önemli mi ki!” O halde er olan velîlerin durumu nasıldır? “Ulu ve yüce Allah’tan başka kimseye gönül bağlamamak!” Feridüddin Attâr, **Tezkiretü’l Evliyâ**, s. 201.

bundan sana sığınırım. Bir başka zümre hazineler istedi ve buna razılar, sen de bunu onlara verdin. Ben bundan da sana sığınırım.” Bâyezîd bu şekilde yirmi küsur kerâmet söyledi, sonra Hak Teâlâ’dan nidâ geldi: “Dile benden ne istersen, onu sana vereceğim.” Bunun üzerine Bâyezîd: “Ya İlâhî senden başka güzel gördüğüm hiçbir şey yok ki onu isteyeyim.” Yine Allah’tan nidâ gelir: “Benim gerçek kulum sensin, bana benim için dürüst olarak kulluk ediyorsun.”¹⁰² Bu menkıbe, sûfilerin nazarında kerâmete atfedilen değeri sergilemesi açısından önemlidir. Sûfiler kerâmeti kabul edip câiz görürler ancak kerâmetin abartılmaması gereken bir durum olduğunu söylerler. Hatta onlara göre kerâmet, tehlikeli bir durum olup bu hallerden kaçınmak gereklidir.

Sûfiler velî kulların su üzerinde yürümesi, hayvanlarla konuşması, az zamanda uzun mesafe yol alması (tayy-i mekân), bir şeyin konumundan ve mevsiminden başka bir yerde ve zamanda ortaya çıkması gibi –mucize türünden de olsa- kerâmetleri bulunduğu konusunda ittifak etmişlerdir.¹⁰³ Bu konuda onlar naklî ve aklî deliller öne sürerler. Naklî olarak Kur’an’da anlatılan Hz. Süleyman, Hz. Meryem ve Ashâb-ı Kehf kıssalarını delil olarak getirirler iken, hadislerde ise Cüreyc kıssası, Mağara hadisi, Hayvanların konuşması ile ilgili rivayetler ve Hz. Ömer ile ilgili kerâmetleri delil getirirler.¹⁰⁴ Ayrıca sûfiyye zümresinde görüldüğü söylenen kerâmetler, onların kerâmetin kıyamete kadar güncelliğini koruduğuna dâir delilleridir. Aklî olarak ise mucizenin imkân ve meydana gelmesini ispatlamaya çalışan her delil kerâmetin ve diğer olağanüstü olaylarında mümkün olduğunu ispatlar. Çünkü mucize gibi kerâmette tabiatüstü gerçekleşen bir olaydır. Mucize için öne sürülen her bir aklî delil aslında kerâmetin de delili olarak kullanılabilir.¹⁰⁵ Kerâmetin aklen mümkün olduğun dâir Kuşeyrî şöyle der: Kerâmetin meydana gelmesi aklen düşünebilen bir durumdur. Onun gerçekleşmesi herhangi bir aklî esası ortadan kaldırmaz. Öyle ise kerâmeti velî kullara vermek ile Allah’ı vasıflandırmak gerekir. Kerâmetin Allah’ın kudreti ve iradesi içerisinde gerçekleşmesi gerekli olduktan sonra onun meydana gelmesine hiçbir şey engel olamaz.¹⁰⁶

¹⁰² Ebû Tâlib el-Mekkî, **Kûtu’l-Kulûb Kalplerin Azığı**, çev. Dilaver Selvi, I-IV, (İstanbul: Semerkand Yay., 2003), III, s. 57.

¹⁰³ Kelâbâzî, **Doğuş Devrinde Tasavvuf et-Ta’arruf**, çev. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergâh Yay., 2016), s. 118.

¹⁰⁴ Serrâc et-Tûsî, **el-Lüm’a**, s. 375, 376.

¹⁰⁵ Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet**, s. 127.

¹⁰⁶ Kuşeyrî, **er-Risâle**, s. 686.

Sûfîler mucize ve kerâmetin buldukları konum itibariyle farklı durumlar olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre mucize ve kerâmet arasında mahiyet farkı yoktur. Ancak iki olayın birisi peygamberde diğeri ise velîde gerçekleşmektedir. Peygamberde gerçekleşene mucize adı verilirken velîde gerçekleşene kerâmet denilmiştir.¹⁰⁷ Peygamberler mucize ortaya koyarak halkı Allah'a kulluğa çağırırlar ve mucizeyi davalarına delil olarak kullanırlar. Mucizelerini gizledikleri zaman Allah'a karşı gelmiş sayılırlar. Ayrıca mucizeyi halk nezdinde bir mevki ve itibar elde etmek amacıyla ortaya koyacak olurlarsa yine Allah'a itaatsizlik etmiş olurlar. Velîlerde ortaya çıkan kerâmet ise herhangi bir dava için meydana gelmez. Peygamberin aksine velînin elinde gerçekleşen kerâmeti gizlemesi daha faziletlidir. Peygamberler mucizelerini müşriklere karşı delil olarak kullanırken, velîler ise kerâmetlerini başkalarına karşı değil, belki yalnızca kendi nefislerine delil olarak kullanırlar ve bu sebeple kalben hakikate erişmeye, iç sıkıntısı ve rızık korkusundan kurtulmaya çalışırlar. Nitekim bu konuda İbn Sâlim şöyle der: "Allah onlara bu kerâmetleri, kerâmetin değerinden dolayı vermiyor. Aksine nefislerinin daraldığı ve Allah'ın kendilerine taksim buyurduğu rızık konusunda endişeye düştükleri zaman, bu sıkıntılarını gidermek için veriyor ki bu sebeple: "Gördüğün gibi böyle bir şeyi toprağı altına çevirmeye muktedir olan Allah, senin rızıkını hiç ummadığın bir yerden göndermeye kâdir değil midir?" diye düşünsünler. Bununla nefislerinin rızık konusundaki endişelerini gidersinler ve böylece de nefislerini riyâzatla terbiye etme imkânı açılmış olsun." Peygamber mucize gösterdikçe kendi manevi konumu ve faziletleri de artmaktadır. Ancak velî kerâmet gösterdiği zaman kendisi için bir tuzak ve aldatmaca olabileceğini, ayaklarını kaydırabileceğini ve Allah katındaki konumunun düşebileceğini düşünmeye vesile olur.¹⁰⁸

Mu'tezile'nin kerâmeti kabul etmenin peygamberliği inkâra yol açacağı düşüncesi sûfîler tarafından tutarlı bulunmamıştır. Onlara göre peygamber mucizesi olduğu için peygamber olmamıştır. O, sadece Allah'ın kendisine vahyini bildirmek için elçi olarak seçmesi sebebiyle peygamber olmuştur. Buna göre Allah'ın kendisine vahiy göndererek elçi olarak seçtiği kişiler peygamberdir. Bu kişilerin ister mucizesi olsun ister olmasın. Peygamberde mucize olmasa bile dine davet edilen kişilerin davete olumlu cevap vermesi farzdır. Mucize sadece inkârcılar için bir delil olur. Peygamberin davetini kabul etmenin farz oluşu, peygamberin insanları Allah'ın farz

¹⁰⁷ Kuşeyrî, **er-Risâle**, s. 686.

¹⁰⁸ Serrâc et-Tûsî, **el-Lüm'a**, s. 371-373; Kuşeyrî, **er-Risâle**, s. 687.

kıldığı Allah'ın bir olması, ortağının olmaması ve aklî olarak imkânsız olmayan aksine mümkün veya zarurî olan şeyleri yerine getirmek gibi hususlara davet etmiş olmasındandır.¹⁰⁹ Yoksa muhataplar, kendilerine mucize gösterildiği için inanma zorunluluğu ile karşılaşmış değillerdir. Bu sebeple velînin elinde ortaya çıkan herhangi bir mucize benzeri olay peygamberin elçiliğine bir zarar vermez. Hatta sûfilere göre velî, peygambere bağlı olduğu için kerâmet elinde ortaya çıkmaktadır. Peygambere bağlı olmayan bir kişide kerâmet meydana gelmez. Çünkü hakiki velî peygamber ne demişse onu söyler ve uygular. Böyle bir velîde meydana gelen kerâmet peygambere zarar vermez aksine onun elçiliğini teyit edici nitelikte olur.¹¹⁰

Kerâmet olayına bir diğer itiraz ise şu şekildedir: Velîlerden ortaya çıkan olağanüstü olaylar çok meşhur olmuştur. Bununla birlikte Sahâbîlerin Hz. Peygamber ile arkadaşlığı çok kuvvetliydi. Kâinatta tasarruf etmeye daha fazla güç sahibiydiler. Durum böyle iken onlardan bu kadar olağanüstü olay neden meydana gelmemiştir? Bu itiraza Molla Câmî şöyle cevap verir: Velîlerde ortaya çıkan kerâmetler nur ve ziyettir. Nur ve ziyetin güzelliğini göstermesi karanlığa göredir. Ashâb nur ve ziyet kabıydılar. Güzellik, bu vasfı taşıyan kimselerin arasında net olarak ortaya çıkmaz. Güzellik, ancak kendi vasfı olmayan kimselerin yanında belli olur. Dolayısıyla Hz. Peygamber gibi bir güneşin yanında ashâbın kendi nur ve ziyetleri belli olmuyordu. Her ne zaman Hz. Peygamber vefat etti ondan sonra gün geçtikçe diğer güzellikler daha fazla belli olmaya başladı. Buna binaen sahâbe devrinden sonra zulmet, gaflet ve kötülük arttı ve velîlerin kerâmetleri daha çok gün yüzüne çıkmaya başladı.¹¹¹

Allah düşmanlarına bazı olağanüstü hallerin verilebileceği sûfiler tarafından kabul edilmiştir.¹¹² Sûfiler kerâmet ve İstidrâc arasındaki farkın kolayca anlaşılabilirliğini söylerler. Kendisinde kerâmet ortaya çıkan kişi, Allah'ın velî bir kuludur ve onun emir ve yasaklarına bağlı bir hayat sürmeye gayret eder. Allah'ın gönderdiği peygambere tam bir teslimiyet içerisinde. Bu halde samimi bir şekilde dinine bağlı bir velîde ortaya çıkan olağanüstülük kerâmet olarak nitelendirilir. İstidrâc ise kerâmetin zıddına gerçekleşen bir olaydır. Allah'ın düşmanı, zâlim veya münafık bir kişinin elinde gerçekleşen olağanüstü olaya istidrâc denilir. Zâhirî olarak

¹⁰⁹ Kelâbâzî, **Doğuş Devrinde Tasavvuf**, s. 120.

¹¹⁰ Kelâbâzî, **Doğuş Devrinde Tasavvuf**, s. 121.

¹¹¹ Mevlânâ Nureddin Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **Nefahâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds**, çev. Kamil Candoğan, Sefer Malak, (İstanbul: Bedir Yay., 1971), s. 88,89.

¹¹² Ahmed Câmî, **Nefahâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds**, s. 121.

bu kişinin Allah'ın emrine uyup uymadığı veya peygambere tâbi olup olmadığı insanlar tarafından kolayca anlaşılabilir. Bu sebeple elinde meydana gelen olağanüstü hal ile kerâmet birbirine karıştırılmaz.

2-) Şia'da Kerâmet

Kerâmet türünden olağanüstü hadiseler Şiilikte çokça bulunmaktadır. Bu hâdiseler imamet nazariyesinden doğmuştur. Şiiler imamet görüşleri sebebiyle imamlarına olağanüstü hadiseler atfetmişlerdir. Bu sebeple ilk olarak Şia'nın imamet görüşünü tetkik edeceğiz. Bu araştırmamızda Şia'nın en büyük kolu olan ayrıca günümüzde de varlığını sürdüren İmamiyye kolunun görüşlerini dikkate alacağız.

Şia inanç sisteminde imamet merkezi bir konumda yer almaktadır. Şia, imamet meselesine ayrı bir önem atfetmektedir. O kadar büyük bir önem atfetmişler ki, imamet konusu Allah inancı gibi dinin en temel bir meselesi gibi algılanmıştır. Şia mezhebini diğer mezheplerden ayıran en önemli özellik imamete yükledikleri dini anlamdır. İnanç esaslarını belirlemede başat rol oynayan ve Şia'ya karakteristik rengini kazandıran imamet meselesi olmuştur.¹¹³

Hız. Peygamber'in vefatından sonra devlet başkanlığı görevine ensâr ve muhâcirin ortak bir kararıyla Hız. Ebû Bekir geçmiştir. Daha sonra ise Hız. Ebû Bekir'in devretmesiyle Hız. Ömer devlet başkanlığını yürütmüştür. Hız. Osman ise şûra heyetinin seçimiyle üçüncü halife olarak görev yapmıştır. Onun ölümünden sonra ise Hız. Ali halifelik görevine tevdi edilmiştir. Şia ise bu sıralamayı ve seçim işlemini kabul etmeyip, Hız. Ali'nin hakkının gasp edildiğini öne sürmüştür.

Şiilere göre ilk ortaya çıkan fırka Şia'dır. Şia, Ali b. Ebî Tâlib'in fırkası olup, peygamber zamanında "Ali Şiası (Ali'nin taraftarları)" adı verilenlerin, ondan sonra da sadece Ali'ye bağlılıklarıyla tanınan ve onun imametine inananların meydana getirdiği bir firkadır.¹¹⁴ Şia'ya göre imamet insanların tasarrufuna bırakılacak bir iş değildir. Allah Teâlâ Hız. Peygamberden sonra kimlerin imam olacağını belirlemiştir. Hız. Peygamber'in vefatından sonra onun görevini Hız. Ali ve ondan sonra gelen evlatları üstlenecektir. Dolayısıyla Şia'ya göre hüccetleri ve imamları seçme ve

¹¹³ Hasan Onat, **Şii İmamet Nazariyesi**, (Ankara: AÜİFD), s. 91.

¹¹⁴ Kummî, Nevbahti, **Şii Fırkalar**, çev. Hasan Onat, Sabri Hizmetli, Sönmez Kutlu, (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2004), s. 87.

onları görevlendirme nass ve tayin ile gerçekleşmiştir.¹¹⁵ Yani Hz. Peygamber kendi yerine bir imam belirlemeden ahirete irtihal etmemiştir.¹¹⁶ Bu sebeple diğer üç halife onlara göre Allah'ın hükmüne karşı gelmişlerdir.

Şiiilerin nübüvvet konusundaki görüşleri diğer mezheplerden pek farklı değildir. Ancak imamlara verdikleri değer diğer mezheplerden ayrılan en bâriz yönleridir. Şia imameti dinin temel prensiplerinden kabul etmekte, bu konumunda tıpkı Peygamberlik gibi ilahi bir lütuf olduğuna inanmaktadır. Onlara göre Peygamberlerin gönderilmesinin zarureti hususunda söylenebilecek şeylerin tamamı, imamların gönderilmesinin zarureti hususunda da söylenebilir. Hatta onlara göre sadece belli zaman aralıklarında değil, her zaman diliminde imamlara ihtiyaç vardır.¹¹⁷ Şia'ya göre Allah, bütün mahlûkâtı Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt için yaratmıştır. Eğer onlar olmasaydı Allah ne göğü ne yeryüzünü ne cenneti ne cehennemi ne Âdem'i ne Havva'yı ne melekleri ne de yarattığı şeylerden birini yaratırdı.¹¹⁸ Onlara göre imamları sevmek iman, onlardan nefret etmek küfürdür. Onların buyruğu Allah'ın emri, yasakları da Allah'ın nehididir. Onların emrine boyun eğmek Allah'a itaat etmektir. Onlara asilik yapmak Allah'a karşı gelmektir. Onlara dostluk yapmak Allah'a dost olmak, onlara düşmanlık ise Allah'a düşmanlık demektir.¹¹⁹ Görüldüğü gibi onlar imamları peygamberlerden aşağı görmemişler, ayrıca bu görüşlerine binaen Hz. Peygamber dışındaki diğer peygamberlerden üstün bir konuma kadar getirmişlerdir.

Şia mezhebinde resul, nebi ve imam kavramları arasında çok bâriz bir farklılık görünmemektedir. Onlara göre Resul vahiy alma esnasında kendisine gelen meleği görmekte, sesini işitmekte ve rüya âleminde de vahiy alabilmektedir. Nebi ise meleği görememekte, ancak meleğin sesini işitip rüyasında ondan vahiy alabilmektedir. İmama geldiğimizde onun gayb âleminden bilgi alma şekli ise nebiden daha düşüktür. İmam, gayb âleminden bilgi alırken ne açıkça ne de rüyada

¹¹⁵ el-Kummî, Nevbahti, **Şiî Fırkalar**, s. 245; Sayın Dalkıran, **Ahmet Feyzi Çorûmî'nin El-Feyz'ür-Rabbânî'si Işığında Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Sünnet'in Şi'î Akîdesine Tenkidleri**, (İstanbul: OSAV, 2017), s. 149.

¹¹⁶ Seyyid Ali Hüseyinî el-Milânî, **Şerhu Minhâcî'l-Kerâme fî Ma'rifeti'l-İmame**, (Kum: el-Mektebetü't Tahsisiyye li'r-red alâ'l-Vehhabiyye, h.1428), s.11.

¹¹⁷ Metin Bozan, İmamiyye Şiası'nın Peygamberlik ve İmamet Anlayışlarının Mukayesesi, **Dini Araştırmalar**, S. 26, c. 9, (2006), s. 97.

¹¹⁸ el-Kummî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyin b. Mûsâ b. Bâbeveyh, **Şiî İmamiyye'nin İnanç Esasları**, çev. Ethem Ruhi Fığlalı, (Ankara: AÜF Yay., 1978), s. 109

¹¹⁹ el-Kummî, **Şiî İmamiyye'nin İnanç Esasları**, s.110; Dalkıran, **Ehl-i Sünnet'in Şi'î Akîdesine Tenkidleri**, s. 160,161.

meleği görememektedir. Sadece meleğin sesini işitebilmektedir.¹²⁰ Her ne kadar imam meleği göremese de gayb âleminden peygamberler gibi vahiy almaktadır. Bu ise peygamber ile imam arasındaki farklı kaldırmaktadır.

Şia'da genellikle her düşüncenin temeli masum imam fikrine dayanmaktadır. Onlara göre imam, küçük ve büyük tüm günahları işlemekten korunmuştur. Dini ve dünyevi ilimlere sahip olup şecaat sahibidir. Önderlik yaptığı halkın en faziletlisidir. İmamın yaratılışı tüm ayıplardan uzaktır. Allah'a en yakın ve mükâfata en fazla hak kazanandır. O, bütün dünya için imamdır. Bizi daha çok ilgilendiren özellikleri ise peygamberler gibi âyet ve mucizevi nitelikli alametlere sahip olmalarıdır. Şia'ya göre bazen insanların onları kabul etmeleri için Allah onların elinde olağanüstü durumlar izhar etmektedir.¹²¹ Yani iddialarını ispat etmeleri açısından peygamber ile imam arasında bir farklılık görünmez.¹²² İmamların da gösterdikleri mucize, kerâmet türünden delilleri bulunmaktadır.¹²³ İmamların ellerinde zuhur ettiklerine inandıkları olağanüstü durumları adlandırmada mucize ve kerâmet ayrımı bariz bir şekilde yoktur. İki kavramı da genel olarak aynı manada kullanmaktadırlar.

Mucize nasıl ki peygamberlerin iddiasında doğru olduğunu kanıtlamak için onların ellerinde ortaya çıkıyorsa, aynı şekilde imamların iddiasında doğru olduğunu ispat etmek için de onların ellerinde ortaya çıkar. İmamiyye'ye göre Allah Teâlâ imamlardan daha aşağı seviyede olan Hz. Meryem ve Ashab-ı Kehf gençlerine mucize benzeri (kerâmet) olağanüstü hadiseler vermiştir. O halde Allah katında değeri imamlardan daha aşağı seviyede olan bu kişilere mucizevi hadiseler verildiği halde imamlara verilmemesi nasıl düşünülebilir? Dolayısıyla İmamiyye'ye göre on iki imamın her birinin elinde peygamberlerin mucizeleri gibi olağanüstü hadiseler zuhur etmiştir.¹²⁴

Eğer imamlarda olağanüstü bir tarzda meydana gelen mucizeleri doğrulamak zor ise, onları kabul için iki şart öne sürülmüştür. Bu şartlardan birincisi olağanüstü olayın meşhur olması ve ikincisi de isnadının sahih olmasıdır. Mucizeler sağlam ve doğru yollardan bize ulaştığında, onları kabul etmemek için herhangi bir engel

¹²⁰ Muhammed b. Yakûb el-Kuleynî, **Usûlu'l Kâfi**, (Beyrut: Menşûrâtü'l Fecr, 2007), s. 102.

¹²¹ Nasîruddin et-Tûsî, **İmamet Risalesi**, çev. Hasan Onat, (Ankara: AÜİFD), s.186, 187, 188. ; Bknz: Ethem Ruhi Fığlalı, **İmamiyye Şiası**, (İstanbul: Selçuk Yay., 1984).

¹²² Halil İbrahim Bulut, **İslâm Mezhepleri Tarihi**, (Ankara: DİB Yay., 2016), s.353.

¹²³ el-Kummî, **Şii İmamiyye'nin İnanç Esasları**, s. 110.

¹²⁴ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Rüstem et-Taberî, **Delâilü'l İmâme**, (Kum: Müessesetü'l Baast, h.1413), s. 26; Mehmet İlhan, **İsnâ Aşeriyye Şiasında Nübüvvet Anlayışı –Şeyh Saduk ve Şeyh Müfid Örneği**, (Ankara: İlahiyat, 2016), s. 50.51.

kalmamaktadır. Dolayısıyla bize ulaşan bu tarz haberler hakkında hiç şüphe yoktur. İmamların mertebelerinden daha aşağı seviyelerde bulunan sâlih kulların gösterdiği olağanüstü hadiseler ile ilgili haberleri kabul ettiğimiz gibi imamların gösterdiği olağanüstü olayları da kabul etmeliyiz. Çünkü imamlar sâlih kişilerden daha üst mertebededir ve bu çeşit olayların onların ellerinden çıkması daha uygundur.¹²⁵

Yalnızca Hz. Musa'nın âsa mucizesi ve Hz. İsa'nın çamurdan kuş yaratma mucizesi onların peygamberliğine delil olmadığı gibi, imamların da imametinde sadece onların gösterdikleri mucizeler delil değildir. İmamda bulunan diğer karineler toplanmadıkça sadece elinde mucizevi bir olay zuhur eden kimseye imam diyemeyiz. Nitekim hile, fenni ilimler ve birçok farklı yolla insanı hayrete düşüren âdet dışı hadiseler normal insanlarda da gözlemlenmektedir. Ancak bu insanlarda imamlarda saydığımız diğer özellikler yoktur. Böyle kişiler nasipsizdir.¹²⁶

Şia mucizeyi her durumda itikat esası olarak kabul etmemektedir. Onlara göre mucize imamlara itaat etmeyi artırma hususunda itikat edilmesi gereken bir konudur. Mucizelerden maksat imamlara karşı sevgiyi ve saygıyı artırmaktır. Yoksa mucize hiçbir zaman amaç değildir.¹²⁷ Nebiler ve imamların ellerinde zuhur eden mucizeler, onların kendi iradesiyle yaptıkları bir iş değildir. Bu mucizeler Allah'ın dilediği zaman onların elinde izhar etmesiyle ortaya çıkmaktadır.¹²⁸

On iki imamın her birinin ayrı ayrı mucizeleri vardır. Şia'ya göre imamların en faziletlisi Hz. Ali'dir. Onun yüceliğine, faziletine dair birçok söz nakledeleler. Bu sebeple O'na birçok olağanüstülük izafe edilmiştir. Bu konuda bazı iddialara yer verelim: Aktardıklarına göre Hz. Ali insanlar arasında en çok ibadet eden kişiydi. O her zaman gündüz oruç tutar, geceyi de ibadetle geçirirdi. İnsanlar gece ve gündüz nafilelerini ondan öğrenmişlerdir. Bir gün ve gecesinde bin rekât namaz kılardı. Namaz kılmayı ve zekât vermeyi bir arada yaşamıştır. Çünkü o rükuda iken zekat vermiştir.¹²⁹ Ayrıca Hz. Ali henüz meydana gelmemiş olan bir şeyin olacağını haber vermiştir.¹³⁰ Bu birçok kez vukuu bulmuştur. Diğer bir olağanüstülük ise Hz. Ali bir

¹²⁵ Rüstem et-Taberî, **Delâilü'l İmâme**, s.26.

¹²⁶ Rüstem et-Taberî, **Delâilü'l İmâme**, s.26.

¹²⁷ Rüstem et-Taberî, **Delâilü'l İmâme**, s.26.

¹²⁸ Rüstem et-Taberî, **Delâilü'l İmâme**, s.27.

¹²⁹ İbn Teymiyye, **Şiilik ve Mahiyeti**, çev. Heyet, (İstanbul: Umde Yay., ty.), s. 269.

¹³⁰ İbn Teymiyye, **Şiilik ve Mahiyeti**, s. 296.

gün ikindi namazını vaktinde kılamamıştı. Bunun üzerine güneşin geri gelmesi için dua etti. Duası kabul olup ikindi namazını vaktinde eda etmiş oldu.¹³¹

Rivayete göre Câbir, Hz. Hasan ile birlikte Mescit-i Nebevi de beraber iken ondan kendisine mucize göstermesini istemiş, bunun üzerine Hz. Hasan ayaklarını yere vurmuş ve yerde üzerinde gemilerin gitmediği denizler açılmıştır. Daha sonra ise Hz. Hasan denizden balık çıkarıp Câbir'e evine götürmesini söylemiş. Câbir'de balıkları alıp eve götürmüş ve üç gün boyunca balıkları ailesiyle yemişlerdir. Farklı bir olayda ise Hz. Hasan bir gün semaya yükselmişti. Yükseldikten sonra semada kayboldu. Bunu üç defa yaptıktan sonra yere indi. Onun üzerinde bu olaydan sonra bir sekinet ve vakar oluşmuştu.¹³² Yine benzer bir olay Hz. Hüseyin hakkında anlatılmaktadır. Arkadaşları Hz. Hüseyin ile Irak'a gitmeden üç gün önce karşılaşmışlardı. Ona kûfeli insanların zayıf olduğunu, kalplerinin seninle, ancak kılıçlarının kendisinin aleyhine olduğunu söylemişlerdi. Bunun üzerine Hz. Hüseyin elleriyle semayı gösterdi. Sema kapıları açıldı ve sayısını ancak Allah'ın bildiği birçok melek yeryüzüne indi. Hz. Hüseyin, elde edeceğim ecir olmasaydı bu meleklerle birlikte savaşırdım. Ancak ben biliyorum ki benim ve arkadaşlarımı yükseltecek yer orasıdır. Oradan oğlum Ali'den başkası kurtulamayacaktır.¹³³ Şia kaynaklarında Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hakkında bu şekilde onları yüceltici ifadelerle çoğu kez yer verilmektedir. Özellikle Hz. Hüseyin'in şehit edildiği kербela olayıyla ilgili Şii edebiyat bir hayli fazladır.¹³⁴

Diğer imamlarında mucizelerinden örnekler verelim: Fakir bir kişi Zeynel Âbidîn'den bir dirhem ve bir somun ekmeği istemişti. Zeynel Âbidîn istediklerini fakir kişiye verdi. Bu ekmeğin ve dirhem fakir kişiye ve ailesine kırk sene boyunca yetmişti.¹³⁵ Beşinci İmam Muhammed Bakırın elinde odundan yapılmış bir kâse vardı ve içinde ateş yanıyordu. Ancak kâseye herhangi bir zarar vermiyordu.¹³⁶ Ve altıncı imam Cafer-i Sadık hakkında da birçok mucize ve kerâmet vardır. Şia'nın ameli mezhebi olarak Caferiyye ismi kullanılır. Bir gün Cafer-i Sadık'a tuzlanmış

¹³¹ İbn Teymiyye, **Şiilik ve Mahiyeti**, s.300.

¹³² Rüstem et-Taberî, **Delâilü'l İmâme**, s.166,169.

¹³³ Rüstem et-Taberî, **Delâilü'l İmâme**, s.182.

¹³⁴ Adnan Demircan, **İslâm Tarihinin İlk Asrında İktidar Mücadelesi**, (İstanbul: Beyan Yay., 2016), s. 324.

¹³⁵ Rüstem et-Taberî, **Delâilü'l İmâme**, s.200.

¹³⁶ Rüstem et-Taberî, **Delâilü'l İmâme**, s.220.

balık getirilmişti. Balığı eli ile sıvazladı ve ardından balık önünde yürüdü. Sonra eliyle yere vurdu ve ayaklarının altında Fırat ve Dicle nehirleri vardı.¹³⁷

Yedinci imam Musa Kâzım Harun Reşit tarafından hapse atılmıştı.¹³⁸ Hapiste iken Allah Teâlâ onun su içmesi için bir kaynak oluşturdu. Karnını doyurması içinde bir ağaç yarattı. Bu sayede Musa Kâzım gıda ihtiyacını karşılıyordu. Ne zaman Harun Reşid'in adamları gelse ağaç ve su kaynağı kayboluyordu.¹³⁹ Sekizinci imam Ali er-Rıza'dan Ebu Hamit isminde bir şahıs mektup yazarak dua istemişti. Mektubun cevabında imam onun ikinci namazını geciktirmemesini ve zekât vermeyi ihmal etmemesini yazmıştı. Hâlbuki Ebu Hamit mektubunda bunların hiç birisinden bahsetmemişti. İmam Allah'ın onu bu bilgiye muttali kılmasıyla Ebu Hamit'in durumundan haberdar olmuştu. Bu yüzden ona namaz ve zekât hakkında tavsiyede bulunmuştu.¹⁴⁰ Dokuzuncu imam Muhammed Takî'nin önünde çiniden yapılmış bir kâse vardı. Yanında bulunan Umâre b. Zeyd'e kâseyi işaret ederek görüyor musun? dedi. Zeyd evet dedikten sonra elini kâsenin üzerine koydu. Kâse erimeye başladı ve sonunda suya dönüştü. Sonra suyu toplayarak ondan bir kadeh yaptı. Ve en sonunda onu eliyle mesh ederek eski hali olan kâseye dönüştürdü.¹⁴¹ Onuncu imam Ali Nakî'nin elinde içi boş bir torba vardı. Süfyan adında bir şahıs elindeki ile ne yapıyorsun diye İmam'a sordu. İmam elini içine koymasını söyledi. Süfyan elini içine koyunca içinde bir şeyler buldu. Elini torbadan çıkardığında birçok dinar ile karşılaştı. Torba boş görünüyordu ancak İmam'ın kerâmeti sayesinde içi dinar ile dolu hale gelmiştir.¹⁴² On birinci imam Hasan el-Askerî'den bir şahıs mucize göstermesini istemişti. Bunun üzerine İmam yerin derinliklerine inerek kayboldu. Bir müddet sonra yerin altından elinde büyük bir balina ile çıktı. Bu balınayı denizleri gezerek elde etmişti. Daha sonra insanların faydalanması için o balinanın etinden herkese ikram etti.¹⁴³

İmamiyye'nin kabul ettiği son imam ise Muhammed el-Mehdi b. Hasan el-Askerî'dir. Muhammed el-Mehdi'nin doğumu esnasında fevkalade olaylar gerçekleşmiş, babası Hasan el-Askerî Abbasilerin baskısından onu kurtarmak için

¹³⁷ Rüstem et-Taberî, **Delâilü'l İmâme**, s.249.

¹³⁸ Gülgün Uyar, **Ehl-i Beyt İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evlâdı**, (İstanbul: MÜİFV Yay., 2011), 296.

¹³⁹ Rüstem et-Taberî, **Delâilü'l İmâme**, 321.

¹⁴⁰ Rüstem et-Taberî, **Delâilü'l İmâme**, 370.

¹⁴¹ Rüstem et-Taberî, **Delâilü'l İmâme**, 400.

¹⁴² Rüstem et-Taberî, **Delâilü'l İmâme**, 412.

¹⁴³ Rüstem et-Taberî, **Delâilü'l İmâme**, 426-427.

doğumunu az bir kişi dışında kimseye haber vermemiştir.¹⁴⁴ Hasan el-Askerî'nin ölümünden sonra ise Mehdi gözden kaybolmuştur. İmamiyye'ye göre, on ikinci imam babasının vefatından sonra gizlenmiştir. Şu an sağdır ve kıyametten önce zuhur ederek zulümle dolmuş olan dünyayı adaletle dolduracaktır.¹⁴⁵ Allah Teâlâ dünyayı yarattığından beri yeryüzünü adil bir imamdan mahrum bırakmamıştır. Kıyamete kadar dünyada Allah'ın halifesi olarak adil bir imam bulunacaktır. Ne zaman ki dünya imamsız kalırsa o vakit kıyamet saati yaklaşmış demektir. İmam bu dünyada iken tövbeler kabul edilir. İmam'ın dünyadan ayrıldığı zaman artık tövbeler kabul edilmeyecektir.¹⁴⁶ Dolayısıyla Mehdi şuan hayattadır ve dünyayı sefirleri vasıtasıyla yönetmektedir.

Görüldüğü gibi İmamiyye, imamlarını peygamber konumuna yükseltmiş ve onları yüceltmıştır. Dolayısıyla onlar, bu şekilde peygamber ve imam arasındaki farkı en aza indirmişlerdir. Peygamberlerin gösterdikleri mucizelerin benzerlerini imamlarına izafe etmişler ve bunu yaparken de mucize ve kerâmet kavramlarının arasını bâriz bir şekilde ayırmamışlardır. İmamlara mucize veya kerâmet isnat ederek onların diğer peygamberler veya velîler'den aşağı bir konumda olmadıklarını ispat etmeye çalışmışlardır. Diğer Şii kolları da İmamiyye'den farklı bir tutum izlememektedir. Özellikle Gulat-i Şia dediğimiz gruplar, antropomorfik bir tanrı inancı ile imamlarına bağlanmışlardır.¹⁴⁷

3-) İslâm Filozoflarında Kerâmet

Bu başlık altında nedensellik konusunu İbn Sînâ'nın düşüncesi etrafında işleyeceğiz. İbn Sînâ âlemdede nedensellik görüşünü savunmasına rağmen velîlerin gösterdiği kerâmetlere kendi sistemi içerisinde yer vermektedir. Onun nedenselliği savunmasına rağmen sistemi içerisinde kerâmete yer vermesi konumuz açısından dikkat çekicidir. İlk önce nedensellik meselesine temas edilip, daha sonra İbn Sînâ'nın görüşlerine değinilecektir.

Nedensellik, evrende olup biten her olayın maddi veya manevi sebeplerin zorunlu sonucu olduğunu ileri süren bir düşüncedir. Günümüzde determinizm olarak

¹⁴⁴ Mustafa Öz, **Ana hatlarıyla İslâm Mezhepleri Tarihi**, (İstanbul: Ensar Yay., 2012), 164-165.

¹⁴⁵ Halil İbrahim Bulut, **İslâm Mezhepleri Tarihi**, s. 336.

¹⁴⁶ Rüstem et-Taberî, **Delâilü'l İmâme**, s.434-435.

¹⁴⁷ Geniş bilgi için bkz: Sayın Dalkıran, **Aklın Büyük Yanılgısı Tanrılaştırma**, (İstanbul: Yedirenk Yay., 2004).

adlandırılan bu kavram, İslâm düşüncesinde illiyet terimiyle ifade edilmiştir. Nedensellik fikrini sistemli hale getiren Aristo'dur. O, âlemde meydana gelen her olayın maddi, biçimsel, etken ve ereksel olmak üzere dört sebeple meydana geldiğini ileri sürmüştür. Bu teoriye göre mermer bir heykelin meydana getirilişinde mermer blok maddi sebep, heykelin biçimi biçimsel sebep, heykeltraş etken sebep, o heykelin ne maksatla yapıldığı ise ereksel sebeptir. Bu teori maddi âlemdeki olayları açıklamak için sebep fikrine başvurmayı zorunlu hale getirmektedir.¹⁴⁸

Yunan düşüncesinin İslâm dünyasına çeviriler yolu ile aktarılmasından sonra bu fikirler İslâm düşünürlerini de derinden etkilemiştir. Özellikle sebep-sonuç etrafında dönen tartışmalar Tanrı-âlem ilişkisi yönüyle ele alınmıştır. İslâm filozofları Fârâbî ve İbn Sînâ Yunan düşüncesinden etkilenmiş ve metafizik anlayışlarını belirlemede bu etkinin rolü büyük olmuştur. Onlar bütün âlemi zorunlu bir illiyet zinciriyle ilk illetten ezelden beri sudûr¹⁴⁹ etmekte olan külli bir sistem olarak tasarlama eğiliminde olmuşlardır.

İslâm filozoflarının Tanrı-âlem ilişkileri bağlamında genelde benimsemiş oldukları sebeplilik fikrine göre, metafizik alanda Tanrı “zorunlu varlık” olarak sebeplerin sebebi yani “ilk illet” olmaktadır. Buna göre metafizik alanda Tanrıdan kaynaklanan bir zorunluluk söz konusu olmaktadır. Metafizik alandaki bu determinist düşünceyle birlikte, İslâm filozofları tabii âlemdeki olaylar arasında da zorunlu bir sebeplilik fikrine sahiptirler. Müslüman filozofların bu düşünceleri her ne kadar vâcibü'l vücûd olan Tanrının sınırsız kudret ve mutlak bilgisiyle uyumlu bir şekilde düzenlenmiş olsa da Müslüman kelâmcıların yoğun eleştirilerine hedef olmuştur. Zira Tanrı-âlem arasındaki ilişkide zorunluluk kabul edilmesi ve bu zorunluluğun bir sonucu olan illet ile ma'lûlün ontolojik eşzamanlılığı üç önemli tartışmayı gündeme getirmektedir.

a-) Fârâbî ve İbn Sînâ, sebep ile sonuç arasında bir zaman aralığı kabul etmediklerinden, âlemin ezeliyeti söz konusu olmakta ve bu da kelâmcıların anladığı manada “yoktan yaratma” düşüncesiyle uzlaşmaz bir durum meydana getirmektedir.

¹⁴⁸ Ahmet Arslan, **İlk Çağ Felsefe Tarihi**, I-V, (İstanbul: İBÜ Yay., 2007), c. III, s.174,175 ; İlhan Kutluer, **Determinizm, DİA**, c. IX, (İstanbul: TDV Yay., 1994), s. 215,216.

¹⁴⁹ Sudûr Teorisi: Evrenin türümsel olarak oluştuğunu ileri sürenlerin öğretisidir. Yeniplatonculuk ve özellikle Plotinosçuluk, Doğu gizemciliği ve özellikle ışıkçılık, evrende tüm var olanların ışığın ateşten (ateşi eksiltmeksizin) çıkıp yayıldığı gibi tanrıdan çıktığını ve gene böylece (ateşe bir şey eklemeksizin) tanrıya döneceğini ileri sürmüşlerdir. İslâm gizemciliğinde bu çıkışa sudur (meydana çıkma), bu dönüşe de urûç (yukarı çıkma) denir. Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi**, I-VII, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985), c. VI, s. 402,403.

b-) Fârâbî ve İbn Sînâ felsefelerinde, evrenin Allah'ın bilgisi sebebiyle zorunlulukla varlığa gelişi, irâde ve kudret sıfatlarını daha fazla vurgulayan Müslüman kelâmcıların Fâil-i Muhtar anlayışlarıyla birebir örtüşmemektedir.

c-) İslâm inancının mu'cize ve nübüvvet prensipleri, evrensel determinizmi kabul eden felsefi sistemlerde, kendisine uygun bir yer bulamadığı için determinist düşünceler tartışma konusu olmaktadır.¹⁵⁰

Tabii alanda sebeplerle sonuçlar arasında zorunlu bir ilişkinin varlığını kabul etmek, varlığın normal akışına dışarıdan bir müdahalenin yapılmasını imkânsız kılmaktadır. Öyle ki tabiat kanunlarının varlığını ve bunların asla ihmal edilemeyeceğini kabul etmek, olağanüstü olayların –mucizelerin, kerâmetlerin- imkânını reddetmeyi gerektirir. Bu sebeple nedensellik meselesi, Allah'ın kudreti, iradesi ve tabiatı algılama biçimimizle yakından alakalıdır.¹⁵¹

İbn Sînâ doğada gerçekleşen âdet dışı hadiseleri kendi metafizik anlayışına uygun bir biçimde açıklamaya çalışmıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi İbn Sînâ, âlemin tanrıdan sudûr ederek ortaya çıktığını ve bunun sonucunda âlemde zorunlu bir sebep-sonuç ilişkisinin olduğunu savunmaktadır. Her ne kadar İbn Sînâ âlemdeki bu işleyişi kabul etse de, mucize ve kerâmet gibi âdet dışı gerçekleşen olayları da kabul etmiştir. Ancak genel kabulde âdet dışı olarak tanımlanan mucize ve kerâmet İbn Sînâ düşüncesinde âdet dışı değildir. Bu olaylar ona göre yaratılış esnasında maddeye verilen özellikler sebebiyle gerçekleşmektedir. Bu sebeple bu olaylar sebep-sonuç ilişkisini bozan durumlar değildir. Dolayısıyla yaratılışta maddede bulunan yetkinlik sebebiyle bu tarz hadiseler meydana gelmektedir. Yoksa âdetin dışında görülen bu olaylar tanrının yaratılışa müdahale etmesiyle değildir. İbn Sînâ velîler de gözlemlenen kerâmet hadiseleri hakkında uzun açıklamalar yapmıştır. Şimdi bu açıklamalara yer verelim:

İbn Sînâ'ya göre âriflerin¹⁵² dünya hayatlarında diğer insanlardan farklı olarak sadece kendilerine özel makamları ve dereceleri vardır. Adeta onlar beden

¹⁵⁰ Muhittin Macit, **İmkân Metafiziği Üzerine - Gazzâli'nin Felsefi Determinizmi Eleştirisi-**, (İstanbul: Bilim Sanat Vakfı, 1997), s. 104.

¹⁵¹ Halil İbrahim Bulut, **Nedensellik ya da Hissi Mucizelerin İmkânı Meselesi**, (Çorum: İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı VII. Eğitim –Öğretim Meseleleri Koordinasyonu Toplantısı ve Sempozyumu, 2002), s. 230.

¹⁵² Manevî tecrübeyle mârifet ve hakikat mertebesine ulaşan sûfidir. İttisal suretiyle marifetullaha ulaşan ârif, en yüksek mutluluğu da kazanmış olur. Süleyman Uludağ, **Ârif, DîA**, c. III, (İstanbul: TDV Yay., 1991), s. 362 ; Ârif insan fikri İbn Sînâ'nın tasavvuf anlayışını anlamada temel bir

elbiseleri içinde bu elbiseleri çıkarmışlar ve bunlardan soyutlanarak kutsiyet âlemine yönelmişlerdir. Onların hem kendilerine saklı bazı halleri hem de açığa vurdukları bazı halleri vardır. Ârif, Allah'ı yalnızca onun için ister. Hiçbir şeyi O'nun bilgisine yeğlemez. Yalnızca O'na ibadet eder. Çünkü ibadeti hak eden O'dur ve O'na yüce bir nispettir. Yoksa bir arzu ve korku bulunsaydı arzulanan veya korkulan şey, ibadetin sebebi olurdu ve amaçlanan da bu sebep de bulunurdu. Bu durumda hak, gaye olmaz bilakis başka bir şeye vasıta olurdu. Bu takdirde bu başka şey gaye olur ve başkası değil o amaçlanırdı. İbn Sînâ âriflerin elinde meydana gelen olağanüstü hadiseleri dört kısımda incelemiştir. Bu dört kısım, uzun bir süre gıda almadan hayatı devam ettirmek, güç fiilleri yapabilmek, gelecekte haber verebilmek ve unsurlarda tasarruf edebilme sebebi hakkındadır.¹⁵³

İbn Sînâ'ya göre ârif olan bir kişinin uzun bir süre gıda almadan yaşayabildiği haberi bize ulaşırsa bunu inkâr etmemeliyiz. Çünkü ona göre bu tarz hadiseler doğada gerçekleşen meşhur yollardan birisidir. Ateşli hastalığa yakalanan bir kişi uzun bir süre gıda almadan yaşıyorsa, bu durumun aynısı ârif içinde düşünülebilir. Bazen bir hal önce nefiste meydana gelir, sonra bedensel güçlere düşer. Bazen de bunun tersi olur ve bir hal bedensel güçlerde meydana gelir sonra nefse yükselir. Söz gelimi genel olarak insanlar bilir ki şiddetli korku bazen şehvetin düşmesini, hazmin bozulmasını ve doğal güçlerin fiillerinin aksak çalışmasını gerektirir. Yani insanın cismanî ve ruhî tarafı birbirini etkilemektedir. Durum böyle olunca ârifin nefsinin yüce Allah'ın sevgisinde boğulması ve cismî ilgilerden bütünüyle kesilmesi, o nefisten bedensel güçlere söz konusu hallerle uyumlu haller olarak inmesine neden olur. Nefis tatmin olduğunda beden kuvvetleri onun ardına çekilirler. Dolayısıyla görevleri doğrultusunda çalışmaktan alıkonulmaları da artar. Bunun sonucunda bedensel güçler ile bağlantılı olan doğal fiiller kesintiye uğrar. Ve böylece onun nefsinin aslî parçaları çözündürmekle meşgul olmamasına ve dolayısıyla acıkmamasına sebep olur.¹⁵⁴

kavramdır diyebiliriz. Dünyanın nimetlerinden ve güzelliklerinden yüz çeviren kimseye “zâhid” denir. Oruç ve namaz gibi ibadetlerin nafîle olanlarını da devamlı yerine getiren kişi “âbid” ismiyle anılır. Bâtınında hakkın nurunun doğması için düşüncesini her an “Ceberût âlemine” yoğunlaştıran kimseye ise “ârif” denir. Ona göre Ârif olan kişi âbid ve zâhid olan kişilerden farklıdır. Ârif'in makamı onlardan üstündür.

¹⁵³ İbn Sînâ, **Ârifler ve Olağanüstü Hadiselerin Sırları**, Şerh: Fahreddîn Râzî, çev. Ömer Türker, (İstanbul: Hayykitap, 2013), s. 11-23-67.

¹⁵⁴ İbn Sînâ, **Ârifler ve Olağanüstü Hadiselerin Sırları** s. 69, 70, 71; İbn Sînâ, **İşaretler ve Tembîhler**, çev. Ali Durusoy, Muhittin Macit, Ekrem Demirli, (İstanbul: Litera Yay., 2005), s.192.

Ârif olan kişi kendisini aşan güç fiilleri yapabilmektedir. Bazen insan sakin bir haldeyken yapabildiği kolay bir fiili ona korku veya hüzün geldiğinde yapamayacak duruma gelir. Gücü o kadar azalır ki yapabildiğinin onda birini bile yapamayabilir. Yahut insana öfke veya yarış durumunda olduğu gibi kendisine öyle bir coşkunluk hali gelir ki normal zamanda güç yetiremediği fiillere güç yetirir. İnsan bazen öyle bir yoğunlaşır ki normal gücünün ötesinde bir performans sergileyebilir. Bu durumda ârife sevinç esnasında olduğu gibi bir dinçliğin gelip de onun güçlerinin bir hâkimiyet oluşturmasında veya yarış esnasında olduğu gibi onu bir izzet kaplamasında ve böylece onun güçlerinin hamiyetle alevlenmesinde şaşılacak hiçbir şey yoktur. Ârif'in bedensel güçlerden arınıp ulvi âlem ile irtibat kurması bu gibi normal hadiselerden daha mühim bir hadisedir. Dolayısıyla coşku ve neşe esnasında gerçekleşebilecek bu durumların, ârif olan kişide gerçekleşmesi çok daha mümkündür.¹⁵⁵

Tecrübe ve kıyas göstermiştir ki insan nefsi uyku esnasında bir şekilde gayba ait bilgilere ulaşabiliyor. Uyku esnasında gerçekleşmesi mümkün olan bu durum uyanıklık halinde de gerçekleşebilir. İnsan tecrübe eder ki uyku halinde bir şey görmekte ve o rüyada gördüğü şey gerçek hayatta karşısına çıkmaktadır. Ya da böyle bir rüya görmeyen kişi görenlerin haberlerini tevatür yoluyla almaktadır. Netice olarak insanın kendisinde gerçekleşsin veya gerçekleşmesin bu tür hadiseler meydana gelmektedir.¹⁵⁶

İbn Sînâ'ya göre uyku halinde mümkün olan bu durumun uyanıklık halinde olmasının imkânsızlığını iddia etmek mümkün değildir. Aksine insanların bunu uyku halinde tecrübe etmediklerini varsaysaydık, bu halin uykuda gerçekleşmesini yadırgamaları, uyanıklık halinde gerçekleşmesini yadırgamalarından daha şiddetli olurdu. Zira bir kimseye “bir grup zeki insan, akılları yetkin, duyuları sağlıklı, mizaçları temiz, fikir ve düşünceleri güçlü olmasına rağmen bir kısım gaybî şeylerin bilgisine ulaşmak için her türlü yolu denediler ama aciz kaldılar. Sonrasında onlardan biri, “adeta ölü haline geldi, hareket ve idrak kabiliyetini yitirdi ve o gaybî şeyi bildi” dese yedik “bu imkânsız” denirdi. Buna karşı “yetkin olan güçlünün yapamadığı şeyi zayıf olan eksik hiç yapamaz” şeklinde delil getirirlerdi. Fakat bu olayın uyku esnasında tekrar tekrar gerçekleşmesi yadırgama ve itirazı izale eden şeylerdir. Dolayısıyla bu anlattıklarımızdan ortaya çıkmıştır ki uyku halinde olması mümkün

¹⁵⁵ İbn Sînâ, **Ârifler ve Olağanüstü Hadiselerin Sırları**, s. 75, 76.

¹⁵⁶ İbn Sînâ, **Ârifler ve Olağanüstü Hadiselerin Sırları**, s. 78.

olan bir şeyin uyanıklık halinde olması daha kuvvetlidir.¹⁵⁷ Ayrıca gayb bilgisine muttali olmak aşkın bir hikmete sahip olmayı gerektirmektedir. Ârif, bedenî dayatmalardan tamamen kurtulup tüm benliğini gök âlemine verdiği zaman geçmiş ve gelecek hakkında tikel bilgiler elde edebilir. Göksel nefisler¹⁵⁸ âlemde gerçekleşen bütün tikelleri bilmektedir. Aklî bakışını göklere çevirmiş ârif, feleklerin akılları ve nefisleri ile bağlantı kurarak bu tikel bilgileri elde edebilmektedir.¹⁵⁹

İbn Sînâ'ya göre âriflerin ellerinde olağanüstü olaylar meydana gelebilir. Bir ârif insanlar için yağmur duası eder ve ardından yağmur yağar. Hastaların şifa bulması için dua eder ve hastalıklar ortadan kalkar. Yahut bazı insanlara beddua eder onlarda yerin dibine geçip helak olurlar. İnsanların başına gelen büyük musibetler karşısında onların kurtuluşu için dua eder ve veba, sel ve tufanı onlardan uzaklaştırır. Yırtıcı bir hayvan onun istediğini yerine getirebilir. Kuşlar ondan ürkmekten yanına yaklaşabilir. Bu olaylar İbn Sînâ'ya göre mümkün olan şeylerdir. Çünkü bunların tabiatın gizliliklerinde ona göre bir sebebi vardır. İnsan nefsinin bedenle ilgisi onunla birleşme yönünden değil, aksine ayrı bir yöndendir. Beden ve nefis iki ayrı mahiyete sahiptir. Eğer nefiste veya ona bağlı olanda herhangi bir psikolojik durum yer ettiğinde, cevher bakımından ayrı olmakla birlikte, bazen bu onun bedenine de ulaşabilir. Söz gelimi yerdeki bir kalasın üzerinde düşmeden yürüyebilen biri aynı kalas yükseğe kaldırıldığında aynı rahatlıkta yürüyemeyecek, düşmeyi hayal ettiği için düşecektir. Sıradan olmayan ârif nefisleri ise kendi bedenlerini de aşarak cisimler üzerinde etkide bulunabilmekte ve hatta bu etki başkalarının nefislerine kadar uzanabilmektedir. Eşya üzerinde tesirde bulunabilme insanın doğasında bulunan bir özelliktir. Doğuştan gelen bu özelliği eğer kişi manevi eğitimini tamamlar, hayırlı, olgun ve arınmış kimseler haline gelirse peygamberlere özgü mucize ve velîlere özgü kerâmet olayları meydana gelir. Arınma devam ettiği müddetçe bu güç artacaktır. Bu tür bir güce sahip olan kimse bunu hayırlı ve güzel

¹⁵⁷ İbn Sînâ, **Ârifler ve Olağanüstü Hadiselerin Sırları**, s. 79,80.

¹⁵⁸ Göksel akıllar kendi ilkesi olan el-Evvel'in Yüce yetkinliğini bilmekte ve ona benzeme isteği ile aşk ve aklî irade ile yönelmektedirler. Bu kavuşma arzusunun göksel nefiste ortaya çıkardığı hayal ve irade, tıpkı hayevânî nefsin arzu gücünün organizmada hareket etkisi doğurması gibi bir "şevk" e yol açmakta ve bir hareket iradesi doğurmaktadır. Göksel akıl ilkesini bilirken O'nun yetkinliği ve güzelliği karşısında sonsuz aklî zevkler almakta, bu zevkler tıpkı sevgiliye kavuşma ümidinin doğurduğu hayal ve tasavvurlar gibi, göksel nefiste hareket etme iradesi yanı sıra tikel formların tasavvuruna yol açmaktadır. Bu irade ve tasavvur göksel cismi devri bir şekilde hareket ettirir. İbn Sînâ göklerin bu iradî hareketini bir "melekî" ve "felekî" ibadet olarak nitelemekte ve bir merkez etrafındaki bu göksel tavafın amacını ibadet isteği olarak tanımlamaktadır. İlhan Kutluer, **Makâmâtü'l Ârifin: İbn Sînâ Felsefesinde Mistik Terminoloji Sorunu**, (İstanbul: Uluslararası İbn Sînâ Sempozyumu, 2008), s. 48.

¹⁵⁹ İbn Sînâ, **Ârifler ve Olağanüstü Hadiselerin Sırları**, s. 84.

bir yolda kullanmazsa alçak bir sihirbaz olur. Onun nefsinin gücü, haddi aşmasından dolayı bu anlamda kırılır ve bu sebeple arınmışların olduğu zirveye katılamaz. Göz değmesi bu türden bir olaydır. Bunun kaynağı kişinin nefsinin hayranlık duymasından kaynaklanır. Nefis, hayranlık duyduğu şeye bitkinlik vererek onun olumsuz yönde etkilenmesine neden olur. Bu güç bazen insanın mizacında doğuştan bulunurken bazen de Allah'ın dostlarında olduğu gibi nefsi soyutlayan bir çalışma ile meydana gelebilir.¹⁶⁰

Nihayetinde İbn Sînâ doğa âlemindeki garip durumların üç ilkeden kaynaklandığını söyler. Bu ilkelerin birincisi sözü edilen nefsânî haldir. İkincisi unsurlardan oluşan cisimlerin özellikleridir. Mesela mıknaşın demiri sahip olduğu bir güç sayesinde çekmesidir. Üçüncüsü ise göksel güçlerdir. Sihir bunlardan birinci kısma girmektedir. Mucize ve kerâmetler de birinci kısımdandır. Efsunlar¹⁶¹ ikinci kısma girerken tılsımlar¹⁶² ise üçüncü kısma girmektedir.

İbn Sînâ'nın bu düşünceleri kelâmcılar tarafından kabul edilebilir bulunmamıştır. Bunun sebebi ise yaratılış nazariyelerindeki farklılıklardır. Çünkü kelâmcılar âlemin İbn Sînâ'nın düşündüğü gibi değil, yoktan var edildiğini düşünmektedirler. Dolayısıyla kelâm düşünce geleneğine göre sebep ile sonuç arasında zorunlu bir ilişki ve birinin diğerini bizzat etkilemesi söz konusu değildir.¹⁶³ Bu sebeple kelâmcılar filozofları ağır bir şekilde eleştirirler. Bu konuda Gazzâlî önemli bir yere sahiptir. O, genel olarak filozofları, özel olarak da İbn Sînâ'nın görüşlerini tenkit etmiştir. Ona göre âlemde sebep ve eser arasındaki görülen irtibatı zorunluluk olarak anlamak İslâm inancı ile uyuşmamaktadır. Mucize, kerâmet nevi olağanüstü olaylar İbn Sînâ'nın metafizik anlayışına göre âdetleri bozan olaylar değildir. Gazzâlî ise bunların olağanüstü durumlar olduğunu, Allah'ın tabiattaki düzeni kısa süreliğine de olsa kudret ve iradesiyle değiştirmesiyle gerçekleştiğini söyler. Ayrıca sebebin varlığı, sonucun da varlığını zorunlu kılmazken, sebebin yokluğu da sonucun yokluğunu zorunlu kılmaz. Nitekim susuzluğu gidermekle su

¹⁶⁰ İbn Sînâ, **Ârifler ve Olağanüstü Hadiselerin Sırları**, s. 106-110; İbn Sînâ, **İşaretler ve Tembihler**, s. 202,203; İlhan Kutluçer, **Makâmâtü'l Ârifin: İbn Sînâ Felsefesinde Mistik Terminoloji Sorunu**, s. 48,49.

¹⁶¹ Büyü ve benzeri hadiseler.

¹⁶² Doğaüstü işler yapabileceğine inanılan güç. Muska vb.

¹⁶³ Cağfer Karadaş, **Kelâm Düşüncesinde Evren ve İnsan**, (Bursa: Emin Yay., 2011), s. 80.

içmek, doymakla yemek yemek, yanmakla ateşin ilişmesi,¹⁶⁴ aydınlıkla güneşin doğması, ölümlle boynun kesilmesi, iyileşme ile ilacın içilmesi gibi gözlemlenen olaylar da zorunluluk söz konusu değildir. Bunlar arasındaki ilişki Allah'ın takdirinde daha önce bulunmaktadır. Aralarında ilişki bulunan olguları Allah birbiri ardından yaratmakta olup, bunların kendi özünde ayrılmayı kabul etmeyen zorunlu bir ilişki bulunmamaktadır. Bunların tersine yemek yemeden doymayı, boyun kesilmeksizin ölümü yaratmak, boyun kesildiği halde yaşamı sürdürmek ve buna benzer bütün ilişkileri meydana getirmek Allah'ın gücü dâhilindedir.¹⁶⁵

Gazzâlî Eş'arî bir düşünürdür. Genel olarak Eş'arî düşünceyi savunmakla beraber kendine özgü fikirleri de bulunmaktadır. Nedensellik konusunda ise Eş'arî düşünceyi savunmuştur. Eş'arîler, Allah'ın kudret ve iradesine daha fazla vurgu yaparlar. Dolayısıyla Gazzâlî de bu yoldan gitmiş ve mucize, kerâmet türü olağanüstü hadiselerin oluşumunu Allah'ın kudret ve iradesine dayandırmıştır. İbn Sînâ Allah'ın iradesini ve kudretini kabul etse de savunduğu görüşler Gazzâlî tarafından İslâm inancına uygun görülmemiştir. Gazzâlî, tabiatta gözlemlenen sebep-sonuç ilişkisini tamamen reddetmemektedir. Onun eleştirdiği nokta bu sebep-sonuç ilişkisinin zorunlu kabul edilmesi ve Allah'ın irade ve kudretine bir âcizliğin gelmesidir. Yoksa tabiatta gözlemlenen sebep-sonuç ilişkisi inkâr edilemez bir olgudur. İslâm inancı açısından Gazzâlî'nin düşüncesi daha isabetli görünmektedir. Âlemde gerçekleşen hadiseler bir düzen ve ahenk içerisinde gerçekleşmektedir. Allah âlemde meydana gelen olayları Gazzâlî'nin söyleyişiyile ya bizzat kendisi ya da melekler aracılığıyla yaratmaktadır. Bunun yanında âlemin işleyişine konulan belirli bir düzen ve sistemde bulunmaktadır. Bu sistemi kuran ve işleten yaratıcıdır. Bu düzen Allah tarafından Hz. İbrahim'in ateşe atılıp, ateşin ona zarar vermemesi gibi mucize ve kerâmet türünden olağanüstü olaylar ile delinebilir.

¹⁶⁴ Misal olarak pamuk ateşe temas etmesi halinde yanar. Ancak Gazzâlî pamuğun ateşe dokunmadan da yanıp kül olabileceğini kabul eder. Bu görüş, sebep-sonuç ilişkisinin zorunlu olmadığını belirtmektedir. Sebep olmadan da sonuç gerçekleşebilir.

¹⁶⁵ İbn Rüşd, **Tutarsızlığın Tutarsızlığı**, çev. Kemal Işık, Mehmet Dağ, (Samsun: OMÜ Yay., 1986), 289.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KELÂMCILARA GÖRE KERÂMET

1-) Selefiyye Ekolünde Kerâmet

Ehl-i sünnet kelâmında velîlerin kerâmetlerinden bahseden ilk kaynak Ebû Hanîfe'ye (ö. 150/767) ait olduğu öne sürülen *el-Fıkhu'l-ekber*¹⁶⁶ adlı risaledir. İtikâdî bir esas olarak “velîlerin kerâmetleri hakır” ifadesi ilk kez bu eserde geçmektedir. Ebû Hanîfe, bu eserde ilk olarak peygamberlerin mucizelerine değinerek onların hak olduğunu ifade etmiş, daha sonra ise velîlerin kerâmet göstermesinin câiz olduğuna temas etmiştir. Diğer insanlarda da olağanüstü olayların meydana gelebileceğini câiz görmüş; peygamber ve velînin dışında gerçekleşen bu olağanüstü olayların ise mucize veya kerâmet olarak adlandırılmayacağını ifade etmiştir.¹⁶⁷

Oldukça erken bir dönem olması, “velîlerin kerâmetleri hakır” ifadesi hakkında tartışmalara yol açmıştır. Özellikle hicri ikinci asrın ilk yarısında kerâmet tartışmalarına dair bilgiler elimizde bulunmamaktadır. Bu durum, Ebû Hanîfe'nin risalesinde geçen bu ifadenin sonradan eklenmiş olabileceğine dair fikirlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.¹⁶⁸ Nitekim Muhammed Ebû Zehra Ebû Hanîfe ile ilgili eserinde şöyle demektedir: “*el-Fıkhu'l-ekber*'de bazı öyle meseleler görüyoruz ki bunlar Ebû Hanîfe'nin asrında ve ondan önceki çağlarda söz konusu edilmiş şeyler değildir. Elimizde bulunan kaynaklardan hiç birinde onun çağdaşlarından veya ondan

¹⁶⁶ İmam-ı Âzam'ın itikâdî görüşlerinin kısa ve öz bir şekilde ifade edildiği eserdir. Bu eser Ebû Hanîfe'nin oğlu Hammâd ile talebesi Ebû Mutî el-Hakem b. Abdullah el-Belhî kanalıyla gelen iki rivayet olarak elimizde mevcuttur. Beyâzîzâde el-Usûlü'l-Münîfe adlı eserinde iki rivayeti birbirinden ayırarak Hammâd rivayetini el-Fıkhu'l-ekber olarak adlandırılırken, Belhî rivayeti ise el-Fıkhu'l-Ebsat ismiyle adlandırmıştır. Sonraki dönemlerde batılı araştırmacılar tarafından el-Fıkhu'l-ekber I ve el-Fıkhu'l-ekber II olarak taksim edilse de Beyâzîzâde'nin bu kullanımı İslâm âleminde kabul görmüş ve ondan sonra bu ayırım kullanılmıştır. Bizim burada görüşlerini aktardığımız rivayet ise Beyâzîzâde'nin el-Fıkhu'l-ekber diye adlandırdığı Hammâd rivayetidir. Beyâzîzâde Ahmet Efendi, **İmam-ı Azam Ebû Hanîfe'nin İtikâdî Görüşleri**, çev. İlyas Çelebi, (İstanbul: MÜİFV Yay., 2000), s. 77,78; A.J. Wensinck, **The Muslim Creed, Its Genesis and Historical Development**, (London: Cambridge at the University Press, 1932), s. 102,103; Fatih Tok, **İmam-ı Azam Ebû Hanîfe'nin Kur'an Anlayışı**, (İstanbul: Kuramer Yay., 2017), s. 59-62; Bknz: İlyas Çelebi, **Ebû Hanîfe'nin Kelâmcılığı, İtikâda dair risaleleri ve bunların otantik olup olmadıkları meselesi**, İmam-ı Azam Ebû Hanîfe ve Düşünce Sistemi Sempozyumu, (Bursa: KURAV Yay., 2005), s. 188,189,190.

¹⁶⁷ Ebû Hanîfe, **el-Fıkhu'l-Ekber**, çev. Mustafa Öz, *İmam-ı A'zam'ın Beş Eseri İçerisinde*, (İstanbul: MÜİFV Yay., 2012), s. 56.

¹⁶⁸ Yusuf Şevki Yavuz, **İslâm Akâidinde Kutsiyet, Velâyet ve Kerâmet İncasına İtikâdî Mezheplerin Bakışı, İslâm Düşünce ve Geleneğinde Kutsiyet, Velâyet, Kerâmet Sempozyumu içinde** (İstanbul: Kuramer Yay., 2017), s. 117.

öncekilerden birinin mucize, kerâmet ve istidrâc arasındaki farkı anlatmaya teşebbüs ettiğini göremiyoruz. Hâlbuki *el-Fıkhu'l-ekber*'de şöyle deniliyor: “Peygamberin mucizeleri ve velîlerin kerâmetleri haktır. Fakat haberde geldiği üzere İblis, Firavun, Deccal gibi Allah düşmanlarına ait olup da onlardan şimdiye kadar meydana gelmiş ve gelecek bulunan hallere ne mucize ne de kerâmet deriz, bu, ihtiyaçlarını yerine getirmek olan istidrâctır. Zira Allah, düşmanlarının ihtiyacını onları derece derece cezaya çekmek ve nihayetinde cezaya çarpmak kabilinden yerine getirir. Onlar da buna aldanıp daha da azarlar. Bunlar câiz ve mümkündür.” Evliyânın kerâmeti ve kâfirlerden sadır olan olağanüstü haller arasındaki farklılara dair bir söze, o asırda gerçekleşen münakaşalarda karşılaşmıyoruz. Bunlar İslâm'da tasavvuf ortaya çıktıktan sonra kelâm âlimleri arasında bahis konusu yapılmaya başlanmıştır. Âlimler, ermiş evliyâyı Allah'ın neler bahşettiğinden söz açtılar, erenlerin olağanüstü hallerinden konuya daldılar. Bu durum, bizi söz konusu meselenin esere sonradan eklendiği yahut da eserin Mâtürîdî ve Eş'arî görüşler ışığında yeniden yazıldığı görüşüne götürmektedir.”¹⁶⁹ Görüldüğü gibi M. Ebû Zehra, kerâmet konusunun sonraki müellifler tarafından eklendiğini öne sürmüştür. Ancak her ne kadar kaynaklarımız o dönemde geçmiş kerâmet tartışmalarını içermese de, Kur'an ve sünnette olgusal olarak bulunan kerâmetten Ebû Hanîfe'nin bilgisinin olmadığı düşünülemez. O'nun mucize ve kerâmet kavramlarını geliştirmiş olması da ihtimal dâhilindedir. Ayrıca Ebû Hanîfe, kendi muâsırı olan sûfilerden kerâmet kavramını duymuş olabilir.¹⁷⁰ Nitekim onun yaşadığı dönemde Kûfe'de mevcut bir zühd ekolü bulunmaktadır. Hatta ilk sûfî ismini kullanan Ebû Hâşim es-Sûfî (ö. 150/767) Kûfe şehrinde doğmuştur ve İmam-ı Azam ile aynı dönemde yaşamıştır.¹⁷¹ Dolayısıyla Ebû Hanîfe'nin velîlerin ellerinde ortaya çıkan olağanüstü olaylardan habersiz olmadığını düşünüyoruz. Ayrıca Ebû Hanîfe'den sonra takipçilerinin çoğunluğu, velîlerin kerâmetlerini kabul etmişlerdir. Nitekim bunlardan birisi olan Ebû Cafer et-Tahâvî (ö. 321/933), *akîde* adlı eserinin başında görüşlerini Ebû Hanîfe'ye dayandırmış,¹⁷² aynı eserinin bir bölümünde de kerâmetin hak olduğundan

¹⁶⁹ Muhammed Ebu Zehra, **Ebû Hanîfe**, çev. Osman Keskiöglü, (İstanbul: DİB Yay., 1959), s. 256.

¹⁷⁰ Ramazan Altıntaş, **Ebû Hanîfe'nin Kelam Metodu ve “el-Fıkhu'l-Ekber” adlı Eserine Yöneltilen Bazı İtirazlar**, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, (2002), c. 15, S. 1-2, s. 198.

¹⁷¹ Bknz: İlyas Çelebi, **Zühd ve Kuruluş Dönemlerinde Kelâm-Tasavvuf İlişkisi**, İlahiyat Fakülteleri Kelam Anabilim Dalı Eğitim-Öğretim Meseleleri Koordinasyon Toplantısı-II, (İstanbul: MÜİFV Yay., 1998).

¹⁷² Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısırî, **Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye**, (Beyrut: Dâru'l-Beyrut, 2009), s.16.

bahsetmiştir.¹⁷³ Hâlbuki et-Tahâvî, Mâtürîdiyye ve Eş'arîyye'ye mensup bir âlim değildir. Dolayısıyla M. Ebû Zehra'nın, *el-Fıkhu'l-ekber*'in Mâtürîdî ve Eş'arî görüşler etrafında yeniden yazıldığı fikri doğru olmayabilir.

İlk dönem ehl-i hadis¹⁷⁴ ekolünün önde gelen simalarından Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) evliyânın elinde kerâmetlerin meydana gelmesini câiz görmüştür. Ancak ona göre olağanüstü olay göstermek kişinin velî olduğunu göstermez. Çünkü kimin velî olduğunu bilmek mümkün değildir.¹⁷⁵ Ahmed b. Hanbel'e göre mucize ile kerâmet arasında fark vardır. Mucize, peygamberin elinde iddiasının doğruluğu için meydan okuma şeklinde gerçekleşirken, kerâmet ise herhangi bir iddia ve meydan okuma olmaksızın gerçekleşir. Ayrıca mucize peygamber tarafından açık bir şekilde ortaya konurken kerâmet velî tarafından gizlenir. Velînin elinde kerâmetin meydana gelmesini inkâr eden kişi dalâlete düşer.¹⁷⁶

Mu'tezile kerâmete şu şekilde itiraz etmiştir: “Şayet mucize benzeri olağanüstülükler sâlih insanlarda ortaya çıksaydı, selef ve sahâbenin büyüklerinden bu çeşit rivayetler çok olurdu. Ancak tevâtür ile sâbit olmuştur ki selef ve sahâbede bu çeşit olağanüstülükler meydana gelmemiştir. Sahâbeden hiç biri böyle bir şey iddia etmemiştir.”¹⁷⁷ Tâceddîn es-Subkî'nin aktardığına göre bu itiraza İmam Ahmed şöyle cevap vermiştir: Sahâbenin imanı kuvvetliydi. Onların imanlarını takviye edecek herhangi bir şeye ihtiyaçları yoktu. Ancak onların dışındaki insanların imanları zayıftı. Bu sebeple sahâbe dışındaki insanlarda kerâmetlerin daha fazla görülmesi normal bir durumdur. Kerâmetler kişinin imanını takviye edici niteliktedir.¹⁷⁸

Ehl-i sünnet kelâmının ilk önderlerinden olan Abdullah el-Hâris b. Esed el-Muhâsibî (ö. 243/857)'nin kerâmet hakkında bir ifadesi ile karşılaşmadık. Ancak

¹⁷³ Bâbertî, *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye*, s. 134.

¹⁷⁴ Hadisçiler, hadis taraftarları anlamına gelir. Başlangıçta hadis öğrenimi ve öğretimiyle meşgul olanlar için kullanılan bu kavram zamanla hadise göre iman ve amel etmeye çalışan, bunun için belli usuller geliştiren kimseler manasını kazanmıştır. Ehl-i hadisin en belirgin özelliği, hadisleri mümkün olduğu kadar yoruma tâbi tutmadan ve kıyasa başvurmadan uygulamak, akli ilimler yerine nakli ilimlerle ilgilenmektir. Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, s. 77.

¹⁷⁵ Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-Mutemed fi usûli'd-dîn*, thk. Vedî' Zeydân Haddâd, (Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 1974), s.165.

¹⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Akîdetü Rivâyetü Ebî Bekr el-Hallâl*, thk. Abdülaziz es-Seyrevân, (Dımeşk: Dâru'l-Kuteybe, 1987), s. 126.

¹⁷⁷ Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl*, thk. Hıdır Muhammed Nebhâ, (Beyrut: Dâru'l Kutubü'l İlmiyye, 1971), c. XV, s. 245.

¹⁷⁸ Tâceddîn es-Subkî, *Tabakât*, II, s. 333.

onun *Risâletü'l-Müsterşidîn* adlı eserinde aktardığı bir rivayet kerâmet olaylarına bakış açısını yansıtabilir. Rivayet şu şekildedir: Sahâbiler Hz. Peygamber'e "Ey Allah'ın Resul'ü, duyduğumuza göre Meryem oğlu İsa su üzerinde yürürmüştü" dediler. Efendimiz, "Eğer yakîni ve Allah korkusu daha fazla olsaydı havada bile yürürdü", buyurdular.¹⁷⁹ Bu rivayet, kişinin imanının artması karşılığında ondan meydana gelecek olan olağanüstü durumun derecesinin de artacağına işaret etmektedir. Dolayısıyla velî bir kul ne kadar fazla ibadet ederse karşılığında kerâmetinin derecesi artacaktır. Bu ifade Muhasibî'nin kerâmeti kabul ettiğine bir delil sayılabilir.

Akîde adlı eserinin başında görüşlerini Hanefî mezhebinin ilk önderleri Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e dayandıran Ebû Cafer et-Tahâvî (ö. 321/933), bu eserinde ayrıntılı bir bilgi vermeden mücmel olarak belirttiğine göre, velîlerin ellerinde kerâmetin ortaya çıkmasını hak olarak görmektedir.¹⁸⁰ Tahâvî'nin bu yaklaşımı konumuz açısından önemlidir. O, görüşlerini ilk hanefî imamlarına dayandırarak kerâmet konusunun daha önceki dönemlerde de var olduğunu bize göstermektedir.

İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî (ö. 386/996)¹⁸¹ kerâmet olaylarına mesafeli durmuştur. Bazı kaynaklarımızda onun kerâmeti kabul etmediği belirtilmektedir. İbn Ebû Zeyd bazı tasavvuf ehlinin Allah'ı görmek, bir şeyi başka bir şeye çevirmek gibi dinî ve aklî temeli olmayan kerâmet iddialarını şiddetle tenkit etmiştir. Bu sebeple kendisinin kerâmeti kabul etmediği yaygın bir kanaat olarak kabul edilmiş ve ağır tenkitlere maruz kalmıştır. Ancak onun kerâmeti tamamen inkâr ettiğini söylememiz doğru olmaz. Çünkü kendisine karşı yapılan bu tenkitlere karşı "*Cüz' fi işbâti kerâmâti'l-evliyâ*" adlı eseri yazarak görüşlerine açıklık getirmiştir.¹⁸² Bu eser matbu olarak bulunmadığı için inceleme fırsatımız olmadı. Ancak eserin kaynaklarda geçen ismi kerâmetin ispatına yönelik yazılmış olduğu kanaatini oluşturmaktadır. Bu görüşümüzün delili ise Bâkîllânî'nin Kayrevânî hakkında söylediği şu sözlerdir:

¹⁷⁹ Son dönem âlimlerinden Abdülfettah Ebû Gudde'nin *Risâletü'l-Müsterşidîn* adlı esere yaptığı tahkikte bu hadisin uydurma olduğunu belirtmiştir. Abdullah el-Hâris b. Esed el-Muhasibî, **Selefi Tasavvuf**, çev. Faruk Beşer, (İstanbul: Nün Yay., 2005), s. 139.

¹⁸⁰ Bâbertî, **Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye**, s. 16.

¹⁸¹ Tam adı Ebû Muhammed Abdullâh b. Ebî Zeyd Abdirrahmân el-Kayrevânî en-Nefzî olan bu zât Mâlikî mezhebinin önde gelen şahsiyetlerindedir. Hicrî 310 yılında Kayrevân'da dünyaya gelmiş olup 386 yılında doğduğu yer olan Kayrevân'da vefat etmiştir. Döneminde Mâlikî mezhebinin önderi sayılmış, mezhepte müctehid olarak kabul görmüştür. Özellikle fıkıh, hadis ve akaid konularında uzmanlaşmıştır. er-Risâle adlı eseri Mâlikî mezhebi arasında meşhurdur. H. Yunus Apaydın, **İbn Ebî Zeyd, DİA**, c. XIX, (İstanbul: TDV Yay., 1999), s. 451-453.

¹⁸² H. Yunus Apaydın, **İbn Ebî Zeyd**, s. 451.

“Bazı Mağribli dostlarımız, üstadımız Ebû Muhammed Abdullah b. Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin kerâmet olaylarını inkâr ettiğini rivayet etmekte iseler de onun bu konudaki görüşlerini kendisinden duymadığımız gibi, bizzat ondan bu görüşünü nakledenler, bu sözleri kendisinden duyduklarını iddia edememektedirler. Umulur ki Kayrevânî eğer böyle bir görüşe sahip ise, bu çeşit olaylardan reddedilmesi gerekli olanları reddetmiş olmalıdır. Zira sâlih müminlerden herhangi bir olağanüstü fiilin, peygamberlerin mucizelerine benzer bir şekilde meydana gelmesini biz de câiz bulmuyoruz. Diğer taraftan Kayrevânî, bu çeşit olayların kendisinden ortaya çıkması câiz olmayan tipte insanlara nisbetini veya bu hususta ifrata kaçılmasını, dinin uygun görmediği şekilde ileri gidilmesini doğru bulmamış olabilir. Çünkü onun ilmî derecesi ve meşhur olan dindarlığı, doğru görüşlülüğü, kelâm ilmine olan hâkimiyeti, dinin fer'î meseleleri ve ahkâmı konusundaki geniş bilgisi, bizi onun bu konuda ancak bu çerçevede söz söylemiş olabileceği kanaatine sevk etmektedir.”¹⁸³ Bâkîllânî'nin bu sözlerine göre Kayrevânî kerâmeti tamamen inkâr etmiş değildir. Onun kerâmet olaylarını tenkit etmesi ifrat noktasına ulaşan olaylar hakkındadır. Yoksa kerâmeti belli kâideler etrafında O'da kabul etmektedir.

Zâhirilik mezhebinin teorisyeni olarak adlandırılan İbn Hazm ise¹⁸⁴ bu konuda farklı düşüncelere sahiptir. O, özellikle Eş'arîlerin görüşlerine katılmamaktadır. İbn Hazm'a göre Allah, peygamberlerin dışında hiç kimsede olağanüstü olaylar meydana getirmemektedir. Çünkü peygamberlerin mucizeleri düzenin, âlemdaki varlıkların tabiatlarının ve âlemin yapısının dışındadır. Yani peygamberlerde meydana gelen olağanüstülükler varlığın aynlerinin¹⁸⁵ değiştirilmesi ile gerçekleşmektedir. Bu ise âlemde bulunan mevcut düzenin dışında olağanüstü bir

¹⁸³ Kâdî Ebû Bekir Muhammed b. Tayyib el-Bâkîllânî, **Olağanüstü Olaylar ve Aralarındaki Farklar**, çev. Adil Bebek, (İstanbul: Rağbet Yay., 1998), s. 44,45.

¹⁸⁴ İbn Hazm hakkında yapılan bir çalışma için bkz: H. Yunus Apaydın, **İbn Hazm**, (İstanbul: İSAM Yay., 2017).

¹⁸⁵ Ayn: Terim olarak “boşlukta kendi başına yer tutan varlık” demektir. Eski Yunan felsefesinden Arapça'ya yapılan ilk tercüme döneminde cevher terimi ‘ayn’ olarak çevrilmiş, daha sonra bunun yerine cüz-i lâ yetecezzâ ve cevher-i ferd kelimeleri kullanılmaya başlanmıştır. Cismin hareketi, hareketsizliği, rengi, tadı, sertliği, yumuşaklığı gibi nitelikleri onun arazları, bunları taşıyan maddesi ise aynı kabul edilir. Kelâmcıların çoğunluğuna göre aynlar âlemin aslî unsurunu oluşturur. Kelâmcılar aynların hâdis olmasından hareketle isbât-ı vâcib yaparlar. Bu yönüyle de kelâm kitaplarının varlık bahislerinde ayn ve arazların yapı ve özellikleri üzerinde durulur. Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, 35,36. Bu konuda yapılan bir çalışma için bkz: Orhan Ş. Koloğlu, **İbn Hazm'ın Atomculuğu Reddi, UÜİFD**, c. 16, (Bursa: 2007), S. 2.

olaydır. Varlığın aynlerinin değiştirilmesi ise yalnızca peygamberler için mümkün olur.¹⁸⁶

İbn Hazm, Eş'arîlerin mucize ile kerâmetin farkını ortaya koymak için iddia ettikleri tehadî şartına iki yönden itiraz ederek karşı çıkmaktadır. Birinci itirazı şudur: Ona göre peygamberin mucizesinin mucize olabilmesi için tehadî şartını öne sürmek ne Kur'an'dan, ne sahih ne de sakim sünnetten, ne icmâdan, ne sahabe kavlından, ne de aklın hücceti açısından doğruluğuna dair hiçbir delilin olmadığı yalancı, düzmece ve zayıf bir iddiadır. İbn Hazm'ın ikinci itirazı ise Eş'arîlerin tehadî şartını öne sürerek Hz. Peygamber'in tehadî şartını taşımayan mucizelerini inkâr etmeleridir. Bunu şöyle ifade eder: "Şayet Eş'arîlerin dediği gibi olsaydı, bu durumda Hz. Peygamber'in parmakları arasından suyun çıkması, iki yüzden daha fazla kişiyi bir ölçek arpa ve bir oğlak ile doyurması, başka bir seferinde bir örtü içine sarılmış bir parça yiyecek ile doyurması; bir pınara tükürmesi ve bu pınarın günümüze kadar bolca su ile gürlemesi, kütüğün inlemesi, kolun konuşması, devenin ve kurdun şikâyet etmesi, gaybtan haber vermesi ve Hz. Peygamber'in diğer büyük mucizeleri gibi mucizelerden pek çoğu iptal olurdu. Çünkü Hz. Peygamber bunların hiçbirisiyle birisine meydan okumamış ve bunları ashabından yakîn sahibi olan kimselerin huzurunda yapmıştır. Aksi takdirde Hz. Peygamber'in Kur'an, Yahudileri ölümü temenni etmeye davet etmesi ve ayın yarılması hadiseleri dışında hiçbir mucizesi kalmaz. Bunun benzerine götüren bir söz söylemek felaket olarak yeterlidir. Eğer Eş'arîler, Hz. Peygamber'in mucizeler vasıtasıyla hazır bulunan ve bulunmayan kimselere meydan okuduğunu iddia ederlerse, yalan söylemiş ve böyle bir iddia uydurmuş olurlar. Çünkü söz konusu haberlerin hiçbirinde Hz. Peygamber'in bunlarla herhangi bir kimseye meydan okuduğu belirtilmemiştir."¹⁸⁷ Görüldüğü üzere İbn Hazm mucizede tehadî şartını kabul etmemektedir. Ona göre kerâmeti kabul eden Eş'arîlerin mucize ve kerâmeti ayırmak için öne sürdükleri tehadî şartı yanlıştır. Ona göre Allah, peygamberler dışında bu tür olayları kimsede ortaya çıkarmamaktadır. Bu sebeple tehadî şartını öne sürmek anlamsızdır.

İbn Hazm mucize şeklinde meydana gelen olağanüstü hadiseleri yalnızca sınırlı bir zaman diliminde kabul etmektedir. Ona göre peygamberlerin döneminde

¹⁸⁶ İbn Hazm Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, **el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ ve'n-Nihal**, *Dinler ve Mezhepler Tarihi* çev. Halil İbrahim Bulut, I-III, (İstanbul: TYEKB Yay., 2017), c. III, s. 598,599.

¹⁸⁷ İbn Hazm, **el-Fasl**, III, s. 614,615.

diğer insanlarda mucize benzeri olağanüstülükler meydana gelebilir. Bu olağanüstülükler o dönemin peygamberinin mucizesi olarak kabul edilir. Aksi takdirde peygamberlik iddiası geçersiz olur. Peygamberler döneminde elinde olağanüstü hal gerçekleşen kişinin sâlih veya fâsık olması İbn Hazm için önemli değildir. Ona göre Allah, faziletli kişinin faziletinden dolayı ona bunu vermez veya fâsıktan fâsıklığından dolayı veya kâfir kişinin küfründen dolayı onları engellemez. Dolayısıyla peygamberler döneminde olağanüstü olayın kimin elinde gerçekleşmiş olduğu önemli değildir. Çünkü bu olay dönemin peygamberinin mucizesidir. Ancak İbn Hazm'a göre peygamberin vefatından sonra mucize benzeri olaylar diğer insanlarda gerçekleşmez. Böyle bir durumu mümkün görmek, peygamberliğin anlaşılmasına engel oluşturur. Bu durum gerçekleşseydi, söz konusu olağanüstülüğün, velî bir kula ya da fâsıka veya olağanüstülüğün kendisine ait olduğunu iddia eden insanlara atfedilmesi karışıklığa sebep olurdu. Bu ise din konusunda bir kapalılığa yol açardı. Bu durum ise Allah'ın bize yönelik vaadine ve doğruyu yanlıştan ayırt edip bize açıkladığını haber vermesine aykırıdır.

2-) Eş'arî Ekolünde Kerâmet

Ekolün ismini aldığı Ebü'l Hasen el-Eş'arî (ö. 324/935)'nin eserlerini incelediğimizde kerâmet hakkında detaylı bir bilgi ile karşılaşamadık. Ancak Eş'arî, velî kulun elinde meydana gelen olağanüstü hallerden âyet kavramını kullanarak çok az da olsa bahsetmiştir. Ona göre Allah'ın bazı kullarını seçip, onlara kerâmet türü olağanüstülükler vermesi imkân dâhilindedir.¹⁸⁸ Eş'arî'nin kerâmeti kabul etmesi kendisinden sonra ismiyle adlandırılan ekol mensuplarını da etkilemiş ve kerâmet Eş'arî kelâm eserlerinde genel olarak yerini almıştır. Eş'arî ekole mensup Bâkılânî (ö. 403/1013), İbn Fûrek (ö. 406/1015), Abdülkâhir Bağdâdî (ö. 429/1037-38) ve Cüveynî (ö. 478/1085) gibi kelâmcılar eserlerinde kerâmet bahsine yer verip onu kabul etmişlerdir. Ekol içerisinde Ebû Abdullah el-Halîmî (ö. 403/1012) ve Ebû İshâk İsferyânî (ö. 418/1027) ise kerâmet olaylarına mesafeli durmuşlardır. Bizde bu ekolün kelâmcılarına müracaat ederek konu hakkındaki görüşlerine değineceğiz.

Eş'arî ekolünün sistematik bir şekilde bürünmesinde büyük katkılar sahibi olan Bâkılânî, evliyânın ve Allah'ın kullarından seçtiği bazı kimselerin ellerinde kerâmetlerin ortaya çıkmasını mümkün görmüştür. Ona göre evliyâ, Allah yolundaki

¹⁸⁸ Ebü'l Hasen el-Eş'arî, *el-İbâne fi usûli'd-diyâne*, (Beyrût: Dâru İbn Zeydün, ty.), s. 12.

gayretlerinden dolayı kerâmetlere mazhar kılınmıştır.¹⁸⁹ Ancak Bâkılânî, sâlih müminlerde görülen herhangi bir olağanüstü olayın, peygamberlerin mucizelerine¹⁹⁰ benzer bir şekilde meydana gelmesini uygun görmemiştir. Şayet böyle olsaydı mucize ve kerâmet arasında hiçbir fark kalmazdı. Bâkılânî'ye göre mucize, yalnızca olağanüstü bir olay olduğu için mucize değildir. Söz gelimi, Allah'ın ölüyü diriltmesi, güneşi batıdan doğurması, yeri sallandırması ve insanları bulutla gölgelemesi gibi olağanüstü bir fiili meydana gelir. Fakat bu fiiller herhangi bir şahsın peygamberlik iddiasında bulunduğu ve bu fiilleri kendisinin mucizesi olduğunu ileri sürdüğü zamanda olmazsa, Allah'ın yaptığı bu fiiller her ne kadar mucize cinsinden olsa bile yine de mucize olamazlar. Şayet bunların benzerleri ve bu türden fiiller bir peygamberin meydan okuduğu zamanda olsalar, onun için bir delil ve peygamber olduğunun işareti olur.¹⁹¹ Yani olağanüstü durum peygamberlik için tek başına bir delil değildir. Olağanüstü durumla birlikte bulunan peygamberin meydan okuması ve delil göstermesi mucizeyi oluşturan unsurlardır. Dolayısıyla mucize ve kerâmet olağanüstülük vasfında birbirleriyle aynı cins ve benzerdir. Ancak mucize yalnızca olağanüstü olay olmadığı için kerâmetten farklıdır. Mucizede meydan okuma ve bir iddia olması gerekirken kerâmette bu özellikler bulunmaz.

İbn Fûrek'de kerâmet konusunda İmam Eş'arî ile aynı görüştedir. O, Eş'arî'nin görüşlerini bize aktarmıştır. Kendisi de onun yolundan gitmektedir. İbn Fûrek'e göre mucizeler kişinin doğru olup olmadığının delilleridir. Mucize sahibi peygamberliğini iddia etse bu onun iddiasında doğru olduğunu gösterir. Eğer mucize sahibi velâyetini iddia edecek olursa onun Allah'ın velî kulu olduğuna delâlet eder.

¹⁸⁹ Bâkılânî, **Olağanüstü Olaylar ve Aralarındaki Farklar**, s. 43.

¹⁹⁰ Bâkılânî'nin mucize kavramına yaklaşımı şu şekildedir: "Mucize, yalnız Allah'ın kudreti dâhilinde olan, melek, insan ve cin gibi mahlûkatın gücünün yetmediği fiildir. Herhangi bir şeyin peygamberin mucizesi olmasını, insanların onu yapmaya güçlerinin yetmemesi veya güçlerinin yetmesinin doğru olmaması manasına olduğunu bilmek gerekir. Yoksa bir fiilin mucize olması demek, birçok ehl-i hâk âlimlerin ve muhaliflerden diğerlerinin iddia ettikleri gibi, mahlûkatın onu yapmaktan aciz olması demek değildir. Bu kelime her ne kadar sözlükte mahlûkatın onu yapmaktan aciz olmasından dolayı mucize lafzıyla ifade edilmişse de, dilin konusu olmakla birlikte, bu kullanım yaratıklardan meydana gelmesi imkânsız olduğu ve onu yapmaktan aciz oldukları, ondan engellendikleri için değil, onların güçleri dâhilinde olmayan bir fiil olduğu içindir." Bâkılânî, **Olağanüstü Olaylar ve Aralarındaki Farklar** s. 47; Konu hakkında yapılmış bir çalışma için Bknz: Hülya Alper, **İbn Sînâ ve Bâkılânî Örneğinde İslâm Filozofları ile Kelâmcıların Nübüvvet Anlayışının Kur'ânî Perspektifle Değerlendirilmesi**, MÜİFD, S. 28 (İstanbul: 2005).

¹⁹¹ Bâkılânî, **Olağanüstü Olaylar ve Aralarındaki Farklar** s. 79.

Velî'de meydana gelen olağanüstü olaya kerâmet ismini vererek mucizeden ayrılması sağlanmış olur.¹⁹²

Abdülkâhir el-Bağdâdî Ehl-i sünnet'in genel kabulüne uyarak Allah'ın velî kullarının ellerinde kerâmetlerin ortaya çıkmasını câiz görmüştür.¹⁹³ Bağdâdî mucize ile kerâmetin hakikatinin benzer olduğunu düşünmektedir. Nasıl ki mucizenin hakikati misliyle karşılık vermeye kalkışan kimsenin engellenmesi ve peygamberin doğruluğunu göstermek için meydana gelmesi ise, kerâmetin hakikati de bu sebeplerle Allah'ın velî kulu için meydana gelmesidir. Ortaya çıkan bu durumların her ikisi de âdete muhâlif olarak gerçekleşir. Bağdâdî mucize ve kerâmetin bu dünyada bizim için âdete muhâlif olacağını söyler. Ona göre kıyamet gününde Allah'ın âdete muhâlif olarak yapmış olduğu şeyler hiç kimse için mucize veya kerâmet değildir.¹⁹⁴

Bağdâdî mucize ile kerâmeti birkaç yönden ayırt edebileceğimizi söylemektedir. Ona göre ikisini birbirinden ayırmak için ilk fark isimlendirmedir. Peygamberin doğruluğuna işaret edene mucize, velînin elinde ortaya çıkana da kerâmet denilmiştir. İkinci fark ise mucize sahibi peygamber, mucizesini gizlemez aksine onu gösterir ve düşmanlarına “Beni doğrulamıyorsanız, benzeriyle karşılık veriniz” diyerek meydan okur. Kerâmet sahibi ise, kerâmetini saklamaya çalışır ve onunla iddiada bulunmaz. Eğer Allah bazı kullarını kerâmete uygun kılarırsa, bu durum o kulun Allah katındaki derecesinin güzelliğine veya iddia ettiği durumun doğruluğuna dikkat çekmesidir. Üçüncü fark ise mucize sahibi peygamber, mucize gösterdikten sonra küfür ve gûnahtan korunmuştur. Kerâmet sahibi ise halinin değişmesinden korunmuş değildir.¹⁹⁵ Yani kerâmet gösteren velî, Allah katında elde ettiği güzel dereceleri kaybedebilir. Ancak peygamber korunmuş olduğu için bu tehlikeden uzaktır.

Bağdâdî Mu'tezile'nin kerâmetleri inkâr etmesini tenkit eder. Ona göre Mu'tezile'nin kerâmetleri inkâr etmesinin sebebi, onların içerisinde herhangi bir

¹⁹² Ebû Bekr İbn Fûrek, **Mücerredü'l-Makalâti's-Şeyh Ebi'l-Hasen el-Eş'arî**, (Kâhire: Mektebetü li'l-Sekâfeti'l-Diniyye, 2005), s. 183; Salih Sabri Yavuz, **Ehl-i Sünnet ve Mutezile Bağlamında Doğruluk Ölçüsü Olarak Kerâmet**, Kelâm Araştırmaları, S. 3, (İstanbul: 2005), s. 96.

¹⁹³ Abdülkâhir el-Bağdâdî, **Mezhepler Arasındaki Farklar**, çev. Ethem Ruhi Fığlalı, (Ankara: TDV Yay., 1991), s. 271 ; Bknz: İsmail Işık, Mehmet Arıcı, Abdülkâhir el-Bağdâdî'nin Mucize ve Kerâmet Anlayışı, **ÇÜİFD**, S. 16, (2016).

¹⁹⁴ Abdülkâhir el-Bağdâdî, **Ehl-i Sünnet Akâidi**, çev. Ömer Aydın, (İstanbul: İşaret Yay., 2016), s.204.

¹⁹⁵ el-Bağdâdî, **Ehl-i Sünnet Akâidi**, s. 208.

kerâmet sahibinin bulunmamasıdır.¹⁹⁶ Bağdâdî Mu'tezile'nin bid'at ehli olduğunu, bu sebeple onlarda kerâmetin görülmediğini söylemektedir. Mu'tezililer tarafından ileri sürülen diğer bir görüş ise: Velîlerde kerâmet kabul edilirse, mucizenin peygamberin nübüvvetine işaret etmesinin zarar göreceğini iddia etmeleridir. Bağdâdî ise şöyle cevap verir: Olağanüstü olaylar göstermek sadece nübüvvetle sınırlı değildir. Olağan dışı gerçekleşen olay bazen nübüvvet iddia edenin doğruluğunu gösterirken, bazen de riya olmaksızın velînin ihlas ve doğruluğuna işaret eder. Buna şöyle bir itiraz getirilir: Bu kıyasa göre, siz, doğru olduğu bazı hususlarda günahkârın doğru olduğuna işaret ettiği için, olağanüstülüklerin günahkârda meydana gelmesini caiz kılmış oluyorsunuz. Bağdâdî bu itirazı şöyle reddeder: Allah'ın onun doğruluğunu ortaya koyan bir işaret göstermesi ve ona iftiraya karşı bir kurtuluş vermesi câizdir. Ama o zaman buna meûnet ismi verilir. Mü'min kişide ortaya çıkan bu duruma kerâmet denilmez. Mucizeler peygamberler, kerâmetler velîler ve meûnetler diğer kullar içindir.¹⁹⁷

Bağdâdî kerâmet örnekleri olarak da Kur'an da geçen Hz. Süleyman kıssasını, Hz. Ömer'in ordu komutanına seslenmesini, Resulullah'ın kölesi Sufeyne'nin aslan ile olan kıssasını, Umeyr et-Tâî'nin kurtla olan kıssasını, Ehbân b. Sayfî ve Ebû Zerr el-Gıfârî'nin vahşi hayvanlarla olan kıssalarını nakletmektedir.¹⁹⁸

Bağdâdî teklif yurdunda gördüğümüz olağanüstü hadiselerin arasında bâriz bir farklılık olmadığını düşünmektedir. Ona göre olağanüstülükler her insanda meydana gelebilir. Burada meydana gelen hadiseden daha önemlisi, bu olayın meydana geldiği kişidir. Kişi nebî ise bu olaya mucize, velî ise kerâmet ve normal bir mü'min ise meûnet olarak adlandırmaktadır.

Gazzâlî'nin hocası olan İmamü'l Haremeyn el-Cüveynî, Allah'ın velî kullarının ellerinde olağanüstü olayların meydana gelebileceğini benimsemiştir. Ona göre olağanüstü olan her şey Allah'ın kudreti dâhilindedir.¹⁹⁹ Dolayısıyla Allah kudretiyle kâinatta olağanüstülükler meydana getirebilir. Cüveynî, kerâmeti kabul

¹⁹⁶ el-Bağdâdî, **Mezhepler Arasındaki Farklar**, s.271.

¹⁹⁷ el-Bağdâdî, **Ehl-i Sünnet Akâidi**, s. 209.

¹⁹⁸ el-Bağdâdî, **Ehl-i Sünnet Akâidi**, s. 209.

¹⁹⁹ İmâmu'l-Haremeyn el-Cüveynî, **el-Akâidetü'n-Nizâmiyye**, thk. Muhammed Zâhid el-Kevserî, (Kâhire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 1992), s. 69.

edenleri üç gruba ayırıp, bunların görüşlerindeki hataları eleştirir.²⁰⁰ Bu gruplar şunlardır:

Birinci grup kerâmetin olağanüstü olarak gerçekleştiğini kabul eder. Ancak velînin tercihi ve ihtiyârı olmaksızın bunun gerçekleşmesini şart koşarlar. Bunlara göre mucize ve kerâmet arasındaki fark olağanüstü olayı gerçekleştiren kişide tercihin bulunup bulunmamasıdır. İkinci grup ise kerâmetin kişinin tercihi ile meydana geldiğini benimsemiş, ancak gerçekleşen bu olayın herhangi bir iddiayı ispatlama amacının bulunmaması gerektiğini söylemiştir. Dolayısıyla onlara göre bir velî, velîlik iddiasında bulunur ve olağanüstü olaylarla iddiasını desteklemeye kalkışırsa, bunun gerçekleşmesi mümkün değildir. Bunlara göre de mucize ve kerâmet arasındaki fark, olağanüstü olayın bir iddianın ispatı için olup olmamasıdır. Üçüncü grup ise peygamberin mucizesi olarak meydana gelen herhangi bir olayın, bir velînin kerâmeti olarak meydana gelmesini mümkün görmezler. Bunlara göre denizin yarılması, asanın yılanı dönüşmesi, ölünün diriltilmesi ve peygamberlerin bunların dışındaki diğer mucizelerinin bir velînin kerâmeti olarak meydana gelmesi imkânsızdır.²⁰¹

Cüveynî bu görüşleri kabul etmemektedir. Ona göre velînin meydana gelen olağanüstü olayda tercihi ve iddiası vardır. Peygamberlerin ellerinde ortaya çıkan herhangi bir mucizenin benzeri, bir velînin elinde de ortaya çıkabilir. Cüveynî'ye göre Mucizenin, peygamberlik iddiasına uygun olarak meydana gelmesi dışında, akıl açısından kerâmet ile imkân farkı yoktur. Cüveynî, mucizenin kerâmet ile farkının sadece mucizede nübüvvet iddiasının bulunması olduğunu düşünmektedir. Ona göre Hz. Peygamber'in doğumundan önce gerçekleşen olaylar onun mucizesi değil, kerâmetidir. Kur'an da zikredilen kerâmet hâdiselerini, "her çağın peygamberine ait mucizeleri" olarak kabul etmeyi de cehâlet olarak görmüştür. Dolayısıyla Ashâb-kehf ve Hz. Meryem'in ellerinde ortaya çıkan olağanüstülükler birer kerâmettir.²⁰²

Cüveynî, kerâmetin meydana gelmesinin mucizeye herhangi bir zarar vereceğini düşünmemektedir. Çünkü ona göre mucize, bizzat kendisi değil, peygamberin peygamberlik davasına bağlantısı sebebiyle ve sözle doğrulama yerine

²⁰⁰ Cüveynî, **Kitâbü'l-İrşâd**, thk. Ahmet Abdurrahîm es-Seyyâh, (Kâhire: Mektebetü's-Sekâfiyyeti'd-diniyye, 2009), s. 252.

²⁰¹ el-Cüveynî, **Kitâbü'l-İrşâd**, çev. Adnan Bülent Baloğlu, Sabri Yılmaz, Mehmet İlhan, Faruk Sancar, (Ankara: TDV Yay., 2016), s. 258,259.

²⁰² el-Cüveynî, **Kitâbü'l-İrşâd**, s. 255,256.

geçmesi bakımından bir şey ifade eder. Elçilik iddia eden kişiyi iddiasına uygun bulduğu için doğrulayan padişah, bazı yardımcılarını yüceltmek için de aynı şeyi uygun görebilir.²⁰³

Kerâmet olaylarını mümkün görmeyenler, Cüveynî'ye karşı kerâmetin meydana gelmesinin imkânsızlığı ile ilgili şu delili öne sürerler: “Şayet olağanüstü olayın bir yönden meydana gelişi mümkün olursa, bütün yönlerden de meydana gelişi mümkün olur. Bu ise peygamberin mucizesi olarak zuhur etmiş olan bir şeyin herhangi bir velînin elinde meydana gelebileceğidir. Bu da meydan okuduğu kimseye mucizesiyle “Hiç kimse benim getirdiğimin bir benzerini getiremez” diyerek meydan okuyan bir peygamberin yalanlanmasına götürür. Velî, peygamberin getirdiğinin bir benzerini getirirse, bu peygambere iftira etmeyi yakıştırama anlamına gelirdi. Cüveynî bu itirazı bir çarpıtma olarak görmektedir. Bir peygamberin mucizesi, kendinden sonraki peygamberin de mucizesi olarak ortaya çıkabilir. Bunda herhangi bir tartışma yoktur. Velînin elinde de aynı olayın gerçekleşmesi ilk olarak onunla meydan okuyan kimseyi de yalanlamaz. Çünkü olağanüstü olaylar sadece peygamberlerin ve velîlerin ellerinde ortaya çıkmamaktadır. Bâtil yolda olan birçok kişide bu tür hadiseler gözlemlenmektedir. Bu ise inkâr edilemez bir gerçektir. Bu sebeple velîlerde kerâmetlerin bulunması peygamberin yalanlamasını gerektirmez.²⁰⁴

Eş'arî ekole mensup Ebû Abdullah el-Halîmî ve Ebû İshâk el-İsferâyînî Eş'arîlik genel kabulüne aykırı olarak velînin elinde mucize benzeri kerâmetin gerçekleşmesini imkânsız görmüşlerdir.²⁰⁵ Ebû Abdullah'a göre velînin elinde mucize benzeri kerâmet ortaya çıkarsa, bu durum peygamberliğe şüphe düşürür. Çünkü peygamberliğin delili muhatapları âciz bırakan olağanüstü bir olaydır.²⁰⁶ Ebû İshâk ise velîlerin yalnızca dualarının kabul olması cinsinden kerâmetlerinin olabileceğini söylemektedir. Ona göre Mucizeler peygamberlerin doğruluğunun

²⁰³ el-Cüveynî, **Kitâbü'l-İrşâd**, s. 261; Bazı kelâmcılar mucizenin anlaşılması için bir kralın elçisini halkın önünde âdeti dışında bir tavır sergileyerek doğrulama durumunu örnek getirirler. Buna göre halkın önünde kral, elçisinin ona “benim senin elçim olduğunu ispat etmem için âdetinin dışında kalk ve otur” demesinin ardından her zamanki âdetini bozarak kalkıp oturması, o elçinin doğru söylediğine delâlet eder. Aynı bu durum gibi kral, bazı kişileri yüceltme arzusu ile ön plana çıkarmak isteyebilir. Yine aynı şekilde bunun içinde âdetini bozarak o kişiyi yüceltir. el-Cüveynî, **Luma'u'l-Edille**, çev. Murat Serdar, (Kayseri: Kimlik Yay., 2017), s.80.

²⁰⁴ el-Cüveynî, **Kitâbü'l-İrşâd**, s.259,260.

²⁰⁵ el-Cürcânî, **Şerhu'l-Mevâkıf**, çev. Ömer Türker, (İstanbul: TYEKB Yay., 2015), s. 544; Kâdî Beyzâvî, **Tavâli'u'l-Envâr**, çev. İlyas Çelebi, Mahmut Çınar, (İstanbul: TYEKB Yay., 2014), s. 230.

²⁰⁶ el-Cürcânî, **Şerhu'l-Mevâkıf**, s. 545.

delilleridir.²⁰⁷ Bu sebeple peygamberliğin delilleri peygamber olmayan bir kimsede bulunamaz. Bunu şu benzetme ile açıklar: Âlimin âlim olmasının delili muhkem akıldır. Bunun için de muhkem akıl âlim olmayanda yoktur.²⁰⁸ Dolayısıyla Ebû İshâk'a göre mucize benzeri olağanüstülükler başka birinde bulunamaz.

3-) Mâtürîdî Ekolünde Kerâmet

Mâtürîdîlik ekolünün kurucu ismi olan Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (ö. 333/944) eserlerinde kerâmet hakkında fazla bir bilgi vermemektedir. Ona göre evliyânın kerâmetleri vardır. Kerâmetler ise mucizelerden farklıdır. Mucize peygamberin iddiası esnasında ortaya çıkan olağanüstü durum iken, kerâmet herhangi bir iddia olmaksızın velînin elinde gerçekleşen mucizevî nitelikli olaydır. Dolayısıyla Mu'tezile'nin, kerâmetin kabul edilmesi mucizenin iptalini doğurur görüşü yanlıştır. Mâtürîdî'ye göre kerâmeti inkâr etmek, bu konuda muhkem olan Kur'an ayetlerini inkâr etmeye götürür. Nitekim Kur'an'da Hz. Meryem ve Hz. Süleyman'ın kavmindeki bilge kişinin kerâmetleri anlatılmıştır. Bu anlatımlar ise başka bir ihtimale yer vermeyecek kadar açıktır. Ayrıca Hz. Ömer'in Nihavend'de bulunan orduya Medine'den seslenmesi de bu olayların delilidir.²⁰⁹ Mâtürîdî'nin bu genel yaklaşımı ekolün sonraki kelâmcıları tarafından sürdürülmüştür. Şimdi kronolojik sırasıyla ekolün kerâmet konusunda görüş bildiren kelâmcıları Hakîm es-Semerkandî (ö. 342/953), Ebû'l Yusr el-Pezdevî (ö. 493/1100), Ebû'l Mu'in en-Nesefî (ö. 508/1115)'nin görüşlerine değineceğiz.

İlk dönem Mâtürîdî kelâmcılarından kabul edilen Hakîm es-Semerkandî, itikada dair yazdığı *es-Sevâdü'l-A'zam*²¹⁰ adlı eserinde kerâmet konusunu ayrı bir başlıkta incelemiştir. Ona göre Ehl-i sünnet inancına sahip olan bir kişinin evliyânın kerâmetlerini kabul edip ikrar etmesi gerekir. Evliyânın kerâmetlerini inkâr eden kişi ise bid'at ehlindedir.²¹¹

Semerkandî'ye göre peygamberlerin mucizeleri iptal olur gerekçesiyle evliyânın kerâmetlerini inkâr eden kişi, şu üç durumdan birine dâhildir: İlk olarak bu

²⁰⁷ Mehmet Gündoğdu, *Ebû İshâk el-İsferâyînî ve Akaid Risalesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1990), s. 44.

²⁰⁸ el-Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 687.

²⁰⁹ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *İslâm Akaidine Dair Eski Metinler*, çev. Yusuf Ziya Yörükân (İstanbul: MEB Yay., 1953), s. 30,31.

²¹⁰ Bu terkip "Hz. Peygamber ve ashâbını takip eden Müslüman çoğunluk" anlamına gelmektedir. Muhammed Aruçi, *es-Sevâdü'l-A'zam, DİA*, (İstanbul: TDV Yay., 2009), s. 578,579.

²¹¹ Ebû'l Kâsım el-Hakîm es-Semerkandî, *es-Sevâdü'l-A'zam*, (İstanbul, Dâru'l-Yâsîn, 2013), s. 46.

kişi kerâmet âyetlerini inkâr ediyorsa, bu durumda o, kâfir durumuna düşmektedir. Yahut ikinci olarak âyetleri reddetmiyordur ancak âyetlerde anlatılan olağanüstü olayların gerçekleştiği kimseleri peygamber olarak nitelemiştir. Bu durumda da bu kişi kâfir hükmündedir. Çünkü âyetlerde belirtilen şahısların peygamber olmadıkları sabittir. Üçüncü olarak âyetlere inanıyor, kerâmetleri kabul ediyor, bu kerâmetleri gösterenlerin peygamberliklerini de ileri sürmüyor ancak bu olayların geçmişte yaşamış ümmetlerde gerçekleştiği ve Hz. Peygamber'in ümmetinde kerâmetlerin yokluğunu iddia ediyordur. Semerkandî üçüncü iddiaya şu şekilde cevap vermiştir: Hz. Süleyman kavminden olan bir velî zâtın kerâmet göstermesi câiz görülürken, Ümmet-i Muhammed'in evliyâsı için neden câiz olmasın? Hâlbuki Hz. Muhammed Hz. Süleyman'dan, ümmeti de onun milletinden daha hayırlıdır. Eğer bu kişi gerçekte o kerâmetin ortaya çıkmasına etki eden Hz. Süleyman'dır derse biz de: Ümmet-i Muhammed'den olan velîlerin kendilerinde görünür kıldıkları bu kerâmetler aslında Hz. Muhammed'in etkisiyle meydana getiriliyor, diye cevap veririz. Şayet bu kişi: Falan kişi bir gecede Mekke'ye gidip dönüyormuş, bu duruma ne dersiniz? Bu asla mümkün değildir derse, bizde ona şu soruyu yöneltiriz: Mü'min mi hayırlıdır, kâfir mi? Kâfirlerden İblîs bir anda doğudan batıya kadar yürüyebiliyor. Kâfirden böyle bir imkân varken Allah'ın velî kullarında neden bu türden imkânlar olmasın?²¹² Görüldüğü gibi Semerkandî kıyaslama ile Hz. Peygamber'in ümmetinde kerâmetlerin meydana gelmesinin diğer ümmetlere göre daha mümkün olduğunu söylemektedir. Ona göre mademki Ümmet-i Muhammed en hayırlı ümmettir öyleyse onda kerâmetin olmaması düşünülemez. Ayrıca İblîs'in yetkileriyle velî bir kulun yetkilerini karşılaştırması ilgi çekicidir.

Ebû'l Yusr el-Pezdevî "Ehl-i sünnet" kavramını sık sık kullanmaktadır. O, kendi fikirlerinin Ehl-i sünnet çizgisinde olduğuna işaret eder. Bu kullanım kerâmet bahsinde de böyledir. Pezdevî'ye göre kerâmet: Allah'ın, velî kulların ellerinde âdete, düzene ters olan bir şeyi ortaya çıkarmasıdır. Pezdevî kerâmetin hak olduğunu kabul etmektedir. Ehl-i sünnet'in görüşünün de kendi düşüncesiyle aynı olduğunu belirtir. Yani Pezdevî Ehl-i sünnet'in genel kabulüne uyararak kerâmeti kabul etmektedir. Pezdevî, Ehl-i sünnet'in kerâmetin olduğuna dair delilinin Neml suresinde anlatılan Hz. Süleyman kıssası olduğunu zikreder.²¹³

²¹² el-Hakîm es-Semerkandî, **es-Sevâdü'l-A'zam**, s. 46,47.

²¹³ Sadru'l İslâm İmam Ebu'l Yusr Muhammed el-Pezdevî, **Ehl-i Sünnet Akaidi**, çev. Şerafeddin Gölcük, (İstanbul: Kayıhan Yay., 2013), s. 354,355.

Pezdevî, dünyanın yaratılışından günümüze kadar âdete aykırı birçok olayın gözlemlendiğini söylemektedir. Ona göre kerâmet türünden birçok olay farklı zamanlarda gerçekleşmiştir. Pezdevî kerâmetin vâki olduğundan bahsederken kelâmcı kimliğini bırakarak ilginç bir yaklaşımda bulunur. Pezdevî'nin ifadesine göre kelâm eserini yazarken kendisinde kerâmet türü bir olay meydana gelmiştir. Bu durumu şu şekilde anlatır: “Kitabımın sahâbîler bölümünü yazarken kerâmet benzeri bir olay bende meydana gelmiştir. Bir gün kulların seçkinlerini ve onların bu ümmet içinde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'den sonra onlarla birlikte cennetle müjdelenen en üstünlerini yazıyordum. Bu esnada ümmetten bir topluluğun söylediği şu beyti söylüyordum: “Peygamberlerden sonra Allah'ın kullarının en seçkinleri; cennetle müjdelenen on kişidir. Zübeyr, Talha, İbn Avf ve Âmir; İki Saîd, iki kayınpeder ve iki damat.” Saîdlerin kim olduğunu hatırlayamadım. İki saîd'i tanımak istiyordum ancak bulamıyordum; Öyle ki bundan dolayı kalbim sıkışmıştı. Saîdlerden birisinin Sa'd b. Ebû Vakkâs olduğunu biliyor, ikincisini bilemiyordum. İkincisinin Sa'd b. Ebû Ubâde olduğu bende kesinleşmişti. Ama bununla birlikte hayret ediyordum. O cumanın perşembesi gelmişti. Ben haber aramada, bilgi toplamadaydım. Haberleri seçtim ve meclisin sonunda okuduğum beyitleri istedim. Benim gözlerim bu iki beyit üzerine düşmüş ve ben onlarda ezberlediğimden fazlalık görmüştüm. Bu fazlalık kısımda şunlar yazıyordu: “Onlar ay gibi parlak bir topluluktur. Cennetle müjdelenmişlerdir.” ‘On’ yerine “ay gibi parlak” kelimesi vardı. Cennetle müjdelenen on kişinin yazılı olduğu kâğıt üzerinde iki Saîd'in birinin Sa'd b. Ebû Vakkâs, diğerinin Saîd b. Zeyd olduğu belirtiliyordu. Bu olay âdetin tersine olan bir durumdur.”²¹⁴ Pezdevî kendi yaşadığı manevi tecrübeyi kerâmet bahsinde aktararak bu tarz olayların meydana geldiğini vurgulamaktadır. Bu olayı kendi tecrübesi olarak sunması ve kerâmet için bir delil olarak kullanması onun diğer kelâmcılardan ayrılan bir özelliğidir. Ayrıca Pezdevî'nin yaşadığı bu manevi tecrübeyi delil gibi kullanması, onun sûfi bir yönünün bulunduğunu gösterebilir.

Pezdevî, Mu'tezile'nin “evliyâdan kerâmet câiz ve mümkün olursa, bu mucizelerin ve peygamberliklerin iptal olmasına gider” iddiasına ise şöyle cevap verir: Mu'tezile'nin bu düşüncesi isabetli değildir. Çünkü kerâmet, bir iddia olmaksızın meydana gelir. Mucize ise iddia ortaya konulduktan sonra hemen meydana gelir. Bundan dolayı mucizelerin iptal olması gerekmez. Ayrıca elinde kerâmet ortaya çıkan velî, kendi tâbi olduğu peygamberi ikrar edici olduğundan onun

²¹⁴ el-Pezdevî, **Ehl-i Sünnet Akaidi**, s. 356,357.

kerâmeti tâbi olduğu peygamber için mucize olur. Bu sebeple de mucizeler iptal olmaz. Yalancı peygamberlerin durumu bunun aksinedir. Yalancı peygamberlerin elinde mucize ortaya çıkarsa bu mucizenin iptaline gider. Yani peygamberliğini iddia eden bir kişinin elinde olağanüstü bir durumun ortaya çıkması câiz değildir. Çünkü bu durum peygamberin mucizelerini iptal etmektedir.²¹⁵ Burada dikkatimizi çeken husus, evliyânın kerâmetinin aynı zamanda tâbi olduğu peygamberin mucizesi olduğu görüşüdür. Buna göre peygamberin vefatından sonra da onun mucizesi başka birinin elinde devam etmektedir. Bu görüşü kabul ettiğimiz takdirde, meydana gelen kerâmetlerin hepsi aynı zamanda bir peygamberin mucizesi olmaktadır.

Pezdevî son olarak ilahlık iddia eden kişinin elinde olağanüstü bir durumun meydana gelip gelmeyeceğini tartışır. Bunun câiz olması peygamberin mucizesini iptal edip etmemesi yönünden önemlidir. Bu durumun câiz olduğunu söyleyenlerin görüşü şu şekildedir: İlahlık iddia eden kişinin elinde âdete aykırı olayın ortaya çıkması, o kişinin ilah olduğunu fikrini akla getirmez. Zira yalancı peygamberin aksine, onun iddiasının hak olmadığı açıktır. Çünkü ilahlık iddia eden kişi bir insandır ve diğer varlıklar gibi yemek yeme, giyinme ve korunma ihtiyacı vardır. Dolayısıyla ilahlık vasfına uygun olmadığından onun ilah olduğunu akıl kolayca reddeder. Ancak yalancı peygamberin iddiasının ise hak olmadığı açık değildir. Peygamberin diğer insanlar gibi bir beşer olması, olağanüstülüğe muhatap olan kişiler için akıl karışıklığına yol açar. Bu sebeple olağanüstü olayın ilahlık iddiasında bulunan kişinin elinde ortaya çıkması mucizelerin iptalini gerektirmez. Buna göre ilahlık iddia edenin elinde olağanüstü bir olay meydana gelebilir. Bu fikri desteklemek için ise şu örneği verirler: Firavun'un sarp bir yokuşa çıkarken atının ayakları kısalmış, bir vadiye inince de atının ayakları uzamış.²¹⁶

İlahlık iddiasında bulunan kişinin elinde olağanüstü bir olayın meydana gelmesini câiz görmeyenlerin görüşü ise şöyledir: İlahlık iddiasında bulunan kimsenin elinde böyle bir şeyin açığa çıkması, cahillere onun ilah olduğunu düşündürür. Zira bilgisiz kişiler cehaletlerinden dolayı putları ilah yapmışlardır.²¹⁷

Pezdevî ise bu aktardığımız görüşlerden ikinci olanını benimsemektedir. Ona göre putları ilah yapan insanlar, herhangi bir olağanüstü olay gördüklerinde de o olayı göstereni ilah kabul etmeleri mümkündür. Dolayısıyla ilahlık iddia edenin

²¹⁵ el-Pezdevî, **Ehl-i Sünnet Akaidi**, s. 358.

²¹⁶ el-Pezdevî, **Ehl-i Sünnet Akaidi**, s. 358.

²¹⁷ el-Pezdevî, **Ehl-i Sünnet Akaidi**, s. 358.

elinde olağanüstü bir hal meydana gelmesi câiz değildir. Pezdevî câiz görenlerin getirdikleri delilin ise sâbit olmadığı görüşündedir.²¹⁸

Ebû'l Mu'în en-Nesefî Mâtürîdîliğin sistemli bir ekol haline gelmesinde büyük pay sahibi olan ve onu tanıtan en büyük kelâmcıdır.²¹⁹ Nesefî velîlerin elinde olağandışı bir şekilde kerâmetin meydana gelmesini câiz görmüştür. Nesefî bu durumun aklen imkânsız olmadığını belirtmiş, mümkünler âleminde gerçekleşebileceğini söylemiştir.²²⁰ Ona göre bu âlemde üç çeşit olağanüstü olay bulunmaktadır. Birincisi peygamberlerin elinde meydana gelen mucizeler, ikincisi velîlerin elinde meydana gelen kerâmetler ve üçüncüsü din dışındaki kimselerin hileleri olarak mekr, istidrâc kabilinden olaylardır.²²¹

Nesefî Mu'tezile'nin kerâmeti kabul etmeyip inkâr ettiğini söyler. Ona göre Mu'tezile'nin kerâmeti inkâr etme sebebi, onların dalâlet ve bid'at üzere olmalarıdır. Dolayısıyla Mu'tezilîler'in düştüğü bu bâtil yol nedeniyle kendilerinde kerâmet meydana gelmemiştir. Kendilerinde kerâmet görmedikleri için bunu inkâr yoluna gitmişlerdir.²²² Mu'tezile'nin iddiasına göre kerâmet mümkün olursa nebi ve resulü bilme yolu kalmamaktadır. Zira onlara göre, mucizenin aksine kerâmetin meydana gelmesinin bir faydası yoktur. Her ne kadar gerçek peygamber ile yalancı peygamberi tanımayı sağlayacak bilgi gerekli ise de, velâyetine inanma yükümlülüğü bulunmadığı için velîyi başkalarından ayırt etmeye ihtiyaç yoktur. Nesefî Mu'tezile'nin bu iddiaları sert bir şekilde cevap verir. Ona göre Kur'an ve sünnette bu çeşit haberler inkâr edilemeyecek kadar fazladır. Bu sebeple Kur'an ve sünneti inkâr edenden başkası kerâmeti reddetmez. Nesefî'ye göre Mu'tezile'nin kerâmeti kabul etmekle nebi ve resulü bilme yolunun kalmayacağına dair zanları temelsiz bir düşüncedir. O bu konuda şöyle demektedir: Mu'tezile'nin aksine Velînin her bir kerâmeti, peygamberin mucizesi olur. Kerâmetin ortaya çıkmasıyla onun velî olduğu bilinir. Velî olması da dininde hak üzere bulunmasına bağlıdır. Çünkü bâtil bir dine inanan, Allah'ın dostu değil, düşmanıdır. Dininde hak üzere bulunması,

²¹⁸ el-Pezdevî, **Ehl-i Sünnet Akaidi**, s. 358.

²¹⁹ Abdülgaffar Aslan, **Kelâm İlminin Gelişmesinde Türklerin Katkısı –Ebu'l-Mu'în en-Nesefî Örneği-**, Uluslararası Türk Dünyasının İslâmiyete Katkıları Sempozyumu İçinde, (Isparta: SDÜİF Yay., 2007), s. 477,478.

²²⁰ Ebû'l Mu'în en-Nesefî, **et-Temhîd li-Kavâidi't-Tevhîd** *Tevhidin Esasları*, çev. Hülya Alper, (İstanbul: İz Yay., 2017), s. 79.

²²¹ Ebû'l Mu'în en-Nesefî, **Bahrü'l-Kelâm Mâtürîdî Akaidi**, çev. Ramazan Biçer, (İstanbul: Gelenek Yay., 2010), s. 91.

²²² Ebû'l Mu'în en-Nesefî, **Tebîrâtü'l-Edille**, thk. Muhammed el-Enver Hâmid Îsâ, (Kâhire: Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 2011), s. 776.

peygamberinin risâletinin doğruluğunun delilidir. Nitekim onun dini peygamberin risâletini kabul ve dinde sadece ona uymaktır. Peygamberin mucizesi ve onun doğruluğunun delili sayılan bir şeyi, mucizenin iptali ve peygamberliği bilme yolunda bir engel kabul eden, büyük bir yanılğı ve açık bir hataya düşmüştür. Sonra bu durum kerâmetin mucize ile karışmasına nasıl yol açabilir ki! Mucize peygamberlik iddiasının hemen akabinde ortaya çıkar. Oysa velî eğer peygamberlik ilan etse, o anda kâfir ve Allah düşmanı olur. Bundan böyle onun elinde bir kerâmetin ortaya çıkması düşünülemez. Ayrıca mucize sahibi, mucizesini gizlemeye çalışır ve onun kerâmet değil istidrâc nevinden bir şey olmasından korkar; şöhret bulması ile gurura düşmekten endişe eder.²²³ Neseî velînin kerâmetini bağlı bulunduğu peygamberin mucizesi olarak değerlendirmiştir. Bu görüşe göre velîlerde meydana gelen kerâmetler peygamberin sâdik olduğunun delilleri olmaktadır. Yani mucize yalnızca peygamberde ortaya çıkan bir durum iken, kerâmet yine peygambere ait bir durum olmasına rağmen velînin elinde ortaya çıkmaktadır.

Neseî, mucize ve kerâmet arasında üç ayırıcı farkın bulunduğunu söyler. Birinci fark, mucizeyi mü'min ve kâfir, itaat eden ve günahkâr, müşrik ve müvahhid görme imkânı bulurken, velîlerin kerâmetini sadece kerâmetin kendisinden zuhur eden kimse ile velayet makamındaki bir başka şahıs durumun bilincinde olabilir. Fâsık ise, bu olgunun farkına varamaz. İkinci kısım, peygamber her mucize göstermek istediğinde, Rabbine dua eder ve bu dua sonucunda Allah'ta mucizeyi ona nasip eder. Kerâmet ise, belli zamanlarda Allah tarafından kerâmeti gösteren velîye, manevi derecesini yükseltmesi amacıyla ona ikram etmesi suretiyle meydana gelir. Üçüncü kısım, peygamber öncelikle kendisi mucize olduğunu itiraf eder ve etrafındakilere onu anlatır. Bunun, Allah'tan kendisine verilmiş bir mucize olduğunu öncelikle kendisi inanır ve itiraf eder daha sonra etrafındakilerin buna inanmalarını telkin eder. Kerâmette ise, kerâmet olduğunu itiraf etmeyip kendisine ait olduğunu söylemez, aksine müminlerden birinin kerâmetidir' der.²²⁴

Neseî kerâmet ile ilgili naklî deliller de getirmiştir. Ona göre Ashâb-ı Kehf'in mağarada uzun yıllar uyutulması ve uykudan saçları uzamamış, elbiseleri eskimemiş bir şekilde uyanmaları kerâmetin ilahî bir lütuf olduğunun göstergesidir. Yine Hz. Süleyman'ın yanında bulunan kişinin Belkıs'ın tahtını göz açıp kapayıncaya kadar getirmesini kerâmetin delili olarak zikretmektedir. Ayrıca bu

²²³ en-Neseî, **et-Temhîd li-Kavâidi't-Tevhîd**, s. 80.

²²⁴ en-Neseî, **Bahrü'l-Kelâm**, s. 90.

olayın Hz. Süleyman'dan dolayı olduğunu iddia edenlere, “Eğer böyle olsaydı peygamberimizden dolayı bütün ümmetin mu'cize göstermesi gerekirdi” diyerek cevap verir.²²⁵ Ayrıca Halid b. Velîd'in zehir içip bundan zarar görmemesi, Hz. Ömer'in Medine'den Nihaved'de savaşılan İslâm ordusu kumandanı Sâriye'ye seslenmesi, Hz. Ömer'in yazdığı mektup sayesinde Nil nehrinin yeniden akmaya başlaması gibi olayları kerâmetin naklî delilleri olarak kaydeder.²²⁶

²²⁵ en-Nesefî, **Bahrü'l-Kelâm**, s. 90.

²²⁶ en-Nesefî, **Tebîrâtü'l-Edille**, s. 776.

SONUÇ

Kerâmet kavramının kelime yapısı incelendiğinde, olağanüstü durumları niteleyecek bir mana elde edilememektedir. Kerâmet, hicri birinci asırdan sonraki dönemlerde olağanüstülük anlamı kazanmıştır. Olağanüstü olayların bir türüne isim olarak kullanımı için en erken hicri ikinci asır beklenmelidir. İlk olarak bu anlamda kullanım, Ebû Hanîfe'nin *el-Fıkhu'l-Ekber* adlı risalesinde bulunmaktadır. Her ne kadar bu risalenin muhtevası hakkında tartışmalar olsa da, çalışmada kabul edilen ilk kullanım bu risalededir.

Sufiyye, kerâmet hadiselerinin en çok kullanıldığı zümredir. Onlar, kerâmeti mucize gibi sona ermiş bir durum olarak görmemektedirler. Onlara göre velîlerin elinde meydana gelen kerâmetler kıyamete kadar devam edecektir. Sûfi çevrede kerâmetin dini coşkunluğu arttırıcı büyük bir etkisi vardır. Söz gelimi önder, şeyh veya mürid elinde ortaya çıkan kerâmetler, müritlerin liderlerine daha sıkı bağlanmasına neden olmakta, ayrıca onların ibadet şuurlarını arttırmaktadır. Uygulamada bu çeşit bir etkiden bahsetmekle beraber teorik olarak kerâmetin önemsizliğini belirten birçok mutasavvıf da bulunmaktadır.

Şia mezhebinde ise kerâmet imam düşüncesi etrafında şekillenmektedir. Şiiiler, imamlarının yüceliğini vurgulamak için onlara mucize ve kerâmet atfetmektedirler. Ancak onlara göre mucize veya kerâmet göstermek imametinin bir şartı olarak görülmemektedir. Şia'da bâriz bir mucize ve kerâmet ayrımı gözükmemektedir. Onların imamlarına olağanüstülük atfetme sebepleri ise, en büyük rakipleri Ehl-i sünnete karşı üstünlüklerini ortaya koymak için olabilir.

İslâm filozoflarından İbn Sînâ'nın kerâmet görüşü, farklı bir izah tarzı olarak ortaya çıkmaktadır. İbn Sînâ âlemde meydana gelen hadiseleri sebep-sonuç fikri ile açıklamaktadır. Yani ona göre âlemin yaratılışı, bir olan Tanrı'dan sudur etmekle gerçekleşmektedir. Bu durum ise sebep-sonuç zincirini zorunlu kılmakta ve âleme herhangi bir müdahaleyi imkânsız duruma getirmektedir. Ancak İbn Sînâ, farklı bir yaklaşım şekliyle metafizik anlayışı içerisinde kerâmet hadiselerine yer vermeye çalışmıştır. Onun bu tavrı, amelî hayatta karşılığı bulunan kerâmetleri belirli bir teorik zemine kavuşturma çabası olarak görülebilir.

Kelâmcılar nübüvvet kurumuna ayrı bir önem verirler. Onlar için Hz. Peygamber'in peygamberliğini ispat etmek büyük önem arz etmektedir.

Peygamberliği ispat konusunda kelâmcıların en fazla kullandıkları delil Hz. Peygamber'in mucizeleri olmuştur. Dolayısıyla mucizeye zarar verecek herhangi bir durum kelâmcılar tarafından şiddetle reddedilmiştir. Mucizenin kelâmcılar nazarındaki bu önemi, onların mucizenin bir benzeri olarak nitelendirilen kerâmet hadiselerine yönelmelerini elzem kılmıştır. Bu sebeple kerâmet, mucize ekseninde değerlendirilmiş, onun mucizeye zarar verip vermediği tartışılmıştır. Diğer taraftan kelâmcılar, Allah'ın kudret sıfatına sık sık vurgu yaparlar. Onlara göre âlemde belirli bir nizam ve ahenk olsa bile, bu sistem Allah'ın âlemi bu şekilde yaratmasından dolayıdır. Yoksa sebep-sonuç zorunluluğundan kaynaklanan bir nizam bulunmamaktadır. Allah irade ve kudretiyle her an âlemde hâlık sıfatını tecelli ettirmektedir. Dolayısıyla âlem, nizam ve ahenk içinde sebep-sonuç sistemiyle hareket halinde olsa bile Allah, irade ve kudretiyle kerâmet gibi âdet dışı gerçekleşen hadiseler yaratabilir.

İlk dönem Ehl-i sünnet kelâmcıları genel olarak kerâmeti kabul etmektedirler. Ancak az da olsa onlar içerisinde kerâmet hadiselerine mesafeli duran ve bu olayları kabul etmeyen kelâmcılarda bulunmaktadır. Onların çekincesi ise, kerâmeti kabul etmenin, mucizeyi iptal edeceğine dair düşünceleridir. Bu sebeple kerâmet hadiselerine mesafeli durmaktadırlar. Aynı endişe ile Mu'tezile'de kerâmet hadiselerini kabul etmemektedir. Bu sebeple Sünnî kelâmcılar tarafından ağır eleştirilere maruz bırakılmışlardır. Özellikle Abdülkâhir el-Bağdâdî ve Ebu'l Mu'in en-Nesefî'nin eleştirisi ilginçtir. Onlara göre Mu'tezile'nin kerâmeti inkâr etme sebebi, kendilerinde kerâmet hadiselerinin gerçekleşmemesidir. Diğer taraftan kerâmet hadiselerini kabul eden çoğu Ehl-i sünnet kelâmcısı arasında fikir birliğinden söz etmek mümkün görünmemektedir. Onların kerâmet hadiselerini kabul etmeleri ortak bir yaklaşım ve fikir birliği olmakla beraber, bu hadiseleri yorumlama ve değerlendirme şekilleri farklılık arz etmektedir. Söz gelimi, Eş'arîyye ekolü mensubu olan Bâkılânî ve Cüveynî'nin kerâmet hadiselerine bakış açıları birbirlerine zıttır. Bâkılânî velînin elinde peygamberin mucizesine benzer bir kerâmetin meydana gelebileceğini savunurken, Cüveynî ise velînin elinde meydana gelen kerâmetin peygamberin mucizesine benzer bir şekilde meydana gelebileceğini savunmaktadır. Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel'e göre olağanüstü olay kişinin velî olduğunu göstermezken, İbn Füreke'e göre ise bu olay, elinde meydana geldiği şahsın velî olduğunu göstermektedir. Bu durum, kerâmet hadiselerini belirli bir teorik zemine koymanın zorluğundan kaynaklanmaktadır. Çünkü amelî hayatta karşılaşılan

kerâmet hadiseleri, belirli bir teoriye sığdırılmayacak kadar karmaşık görünmektedir.

KAYNAKÇA

- el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed, **Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlu'l-İlbâs Ammeştehera mine'l-Ehâdîs alâ Elsineti'n-Nâs**, thk. Şeyh Yusuf b. Mahmud el-Hâc Ahmed, I-II, Şam: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadîs, h. 1421.
- Affî, Ebü'l-Alâ, **İslâm'da Manevî Hayat**, çev. Ekrem Demirli, Abdullah Kartal, İstanbul: İz Yay., 1996.
- Ahmed b. Hanbel, **el-Akîdetü Rivâyetü Ebî Bekr el-Hallâl**, thk. Abdülaziz es-Seyrevân, Dîmeşk: Dâru'l-Kuteybe, 1987.
- Aliyyü'l Kârî, **Şerhu'l Fıkhi'l-Ekber**, Beyrut: Dâru'l Beşâiri'l İslâmiyye, 1998.
- Alper, Hülya, **İbn Sînâ ve Bâkılânî Örneğinde İslâm Filozofları ile Kelâmcıların Nübüvvet Anlayışının Kur'ânî Perspektifle Değerlendirilmesi**, MÜİFD, S. 28 İstanbul: 2005.
- Altıntaş, Ramazan, **Ebû Hanîfe'nin Kelam Metodu ve "el-Fıkhu'l-Ekber" adlı Eserine Yöneltilen Bazı İtirazlar**, **İslâmî Araştırmalar Dergisi**, (2002), c. 15, S. 1-2.
- Aslan, Abdülgaâfar, **Kelâm İlminin Gelişmesinde Türklerin Katkısı –Ebu'l-Mu'in en-Nesefî Örneği-**, Uluslararası Türk Dünyasının İslâmiyete Katkıları Sempozyumu İçinde, Isparta: SDÜİF Yay., 2007.
- _____ **Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Son Peygamber Oluşu ve Yalancı Peygamberlik Olgusu**, IV. Kutlu Doğum Sempozyumu, Isparta: SDÜİF Yay., 2001.
- Arslan, Ahmet, **İlk Çağ Felsefe Tarihi**, I-V, İstanbul: İBÜ Yay., 2007.
- Aruçi, Muhammed, **es-Sevâdü'l-A'zam**, **DİA**, c. XXXVI, İstanbul: TDV Yay., 2009.
- Attâr, Feridüddîn, **Evliyâ Tezkireleri**, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Kabcacı Yay., 2012.
- Ateş, Süleyman, **İslâm Tasavvufu**, Ankara: Elif Yay., 1972.
- Apaydın, Yunus, **İbn Ebû Zeyd**, **DİA**, c. XIX, İstanbul: TDV Yay., 1999.
- _____ **İbn Hazm**, İstanbul: İSAM Yay., 2017.
- el-Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed, **Şerhu'l Akideti't Tahaviyye**, Beyrut: Dârü'l-Beyruti, 2009.
- el-Bağdâdî, Abdülkâhir, **Mezhepler Arasındaki Farklar**, çev. Ethem Ruhi Fığlalı, Ankara: TDV Yay., 1991.

- _____ **Ehl-i Sünnet Akâidi**, çev. Ömer Aydın, İstanbul: İşaret Yay., 2016.
- el-Bâkılânî, Kâdî Ebû Bekir Muhammed b. Tayyib, **Olağanüstü Olaylar ve Aralarındaki Farklar**, çev. Adil Bebek, İstanbul: Rağbet Yay., 1998.
- Beyâzîzâde, Ahmet b. Hasan Sinaniddin, **İmam-ı Azam Ebû Hanîfe'nin İtikadî Görüşleri**, çev. İlyas Çelebi, İstanbul: MÜİFV Yay., 2000.
- el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî, **el-İ'tikâd ve'l-hidâye ilâ sebîli'r-reşâd**, Riyâd: Dâru'l-Fadîle, 1999.
- Bozan, Metin, **İmamiyye Şiası'nın Peygamberlik ve İmamet Anlayışlarının Mukayesesi, Dini Araştırmalar**, Cilt-Sayı: 9-26, (2006).
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî, **Sahîhu'l-Buhârî**, Dimeşk: Dâr'u İbn Kesîr, 2002.
- Bulut, Halil İbrahim, **İslâm Mezhepleri Tarihi**, Ankara: DİB Yay., 2016.
- _____ **Nedensellik ya da Hissi Mucizelerin İmkânı Meselesi**, Çorum İlahiyat Fakültesi Kelâm Anabilim Dalı VII. Eğitim –Öğretim Meseleleri Koordinasyonu Toplantısı ve Sempozyumu, Çorum: 2002.
- Cevdet Paşa, Ahmet, **Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ**, I-II, İstanbul: Bedir Yay., 1966.
- el-Cürcânî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerif, **et-Tarifât**, thk. Muhammed Sıddık el-Minşevî, Kahire: Dâru'l-Fadîle, ty.
- _____ **Şerhu'l-Mevâkîf**, çev. Ömer Türker, I-III, İstanbul: TYEKB Yay., 2015.
- el-Cüveynî, İmâmu'l-Haremeyn, **el-Akîdetü'n-Nizâmiyye**, thk. Muhammed Zâhid el-Kevserî, Kâhire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 1992.
- _____ **Kitâbü'l-İrşâd**, thk. Ahmet Abdurrahîm es-Seyyâh, Kâhire: Mektebetü's-Sekâfiyyeti'd-diniyye, 2009.
- _____ **Kitâbü'l-İrşâd**, çev. Adnan Bülent Baloğlu, Sabri Yılmaz, Mehmet İlhan, Faruk Sancar, Ankara: TDV Yay., 2016.
- _____ **Luma'u'l-Edille**, çev. Murat Serdar, Kayseri: Kimlik Yay., 2017.
- Çelebi, İlyas, **Ebû Hanîfe'nin Kelâmcılığı, İtikada dair risaleleri ve bunların otantik olup olmadıkları meselesi**, İmam-ı Azam Ebû Hanîfe ve Düşünce Sistemi Sempozyumu, Bursa: KURAV Yay., 2005.
- _____ **Zühd ve Kuruluş Dönemlerinde Kelâm-Tasavvuf İlişkisi**, İlahiyat Fakülteleri Kelâm Anabilim Dalı Eğitim-Öğretim Meseleleri Koordinasyon Toplantısı-II, İstanbul: MÜİFV Yay., 1998.
- _____ **Hızır, DİA**, c. XVII, İstanbul: TDV Yay., 1998.

- Çift, Salih, **Hakîm Tirmizî ve Tasavvuf Anlayışı**, İstanbul: İnsan Yay., 2008.
- Dalkıran, Sayın, **Aklın Büyük Yanılgısı Tanrılaştırma**, İstanbul: Yedirenk Yay., 2004.
- _____ **Ahmet Feyzi Çorûmî'nin El-Feyz'ür-Rabbânî'si Işığında Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Sünnet'in Şi'î Akîdesine Tenkidleri**, İstanbul: OSAV, 2017.
- Demircan, Adnan, **İslâm Tarihinin İlk Asrında İktidar Mücadelesi**, İstanbul: Beyan Yay., 2016.
- Ebû Hanife, Numan b. Sabit, **el-Fıkhu'l-ebzat**, İmam-ı Azamın Beş Eseri içinde, çev. Mustafa Öz , İstanbul: MÜİFV Yay., 2012.
- _____ **el-Fıkhu'l-Ekber**, İmam-ı Azamın Beş Eseri içinde, çev. Mustafa Öz , İstanbul: MÜİFV Yay., 2012.
- Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Rüstem et-Taberî, **Delâilü'l İmâme**, (Kum: Müessesetü'l Baast, h.1413.
- Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, **el-Mutemed fî usûli'd-dîn**, thk. Vedî' Zeydân Haddâd, Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 1974.
- Ebu Zehra, Muhammed, **Ebû Hanîfe**, çev. Osman Keskiöglü, (İstanbul: DİB Yay., 1959.
- Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, I-X, İstanbul: Eser Kitabevi, 1971.
- el-Eş'arî, Ebü'l Hasen, **el-İbâne fî usûli'd-diyâne**, Beyrût: Dâru İbn Zeydûn, ty.
- Fığlalı, Ethem Ruhi, **İmamiyye Şiası**, İstanbul: Selçuk Yay., 1984.
- el-Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Ya'kup, **el-Kâmûsu'l Muhît**, Beyrut: Müessesetü'l Risâle, 2005.
- el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, **İtikadda Orta Yol**, çev. Osman Demir, İstanbul: Klasik Yay., 2012.
- _____ **Esmâü'l Hüsnâ Şerhi**, çev. M. Ferşat, İstanbul: Ferşat Yay., 2005.
- Gündoğdu, Mehmet, **Ebû İshâk el-İsferâyînî ve Akaid Risalesi**, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1990).
- el-Hakîm es-Semerkindî, Ebû'l Kâsım, **es-Sevâdü'l-A'zam**, İstanbul, Dâru'l-Yâsîn, 2013.
- Hamidullah, Muhammed, **İslâm Anayasa Hukuku**, çev. Vecdi Akyüz, İstanbul: Beyan Yay., 2005.
- Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'Ayn**, I-VIII, Beyrut: 2010.
- Hançerlioğlu, Orhan, **Felsefe Ansiklopedisi**, I-VII, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.

- Heyet, **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, I-V, Ankara: DİB Yay., 2007.
- Hücvîrî, **Keşfü'l Mahcûb**, thk. İsmâ'ad Abdülhâdî Kındîl, Kâhire: Mektebetü'l İskenderiyye, , 1974.
- İşık, İsmail, Arıcı, Mehmet, Abdülkâhir el-Bağdâdî'nin Mucize ve Kerâmet Anlayışı, **ÇÜİFD**, s. 16. 2016.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, **Tefsîru Kur'ani'l-Azîm**, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, I-X, Mekke: Mektebetü'l-Arabiyyeti't-Suûdiyye, 1997.
- İbn Fûrek, Ebû Bekr, **Mücerredü'l-Makalâti's-Şeyh Ebi'l-Hasen el-Eş'arî**, Kâhire: Mektebetü li'l'Sekâfeti'l-Diniyye, 2005.
- İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, I-XII, Haydarâbâd: Dâ'iretü'l-Maârifî'n-Nizâmiyyeti'l-Kâ'inât, h. 1325.
- İbn Hazm Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, **el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ ve'n-Nihal**, *Dinler ve Mezhepler Tarihi* çev. Halil İbrahim Bulut, I-III, (İstanbul: TYEKB Yay., 2017
- İbn Hümam, Kemaleddîn es-Sivasî, **Kitâbü'l-Müsayere**, çev. Harun İşık, (Kayseri: Kimlik Yay., 2017)
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav', **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm**, I-XV, Kâhire: Müessesetü'l-Kurtuba, 2000.
- İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab**, I-XV, Beyrut: Dâru's-Sâdır, 2010.
- İbn Rüşd, **Tutarsızlığın Tutarsızlığı**, çev. Kemal İşık, Mehmet Dağ, Samsun: OMÜ Yay., 1986.
- İbn Sînâ, **Arifler ve Olağanüstü Hadiselerin Sırları**, Şerh: Fahreddin Râzî, çev. Ömer Türker, İstanbul: Hayykitap, 2013.
- _____ **İşaretler Ve Tembihler**, çev. Ali Durusoy, Muhittin Macit, Ekrem Demirli, İstanbul: Litera Yay., 2005.
- İbn Teymiyye, Takıyüddîn Ahmed b. Abdülhalim, **el-Mu'cizât ve'l-kerâmât ve envâ'u havâriki'l-âdât**, thk. Ahmet İsevî, Dâru's-Sahâbe li't-Türâs,1990.
- _____ **Şiilik ve Mahiyeti**, çev. Heyet, İstanbul: Umde Yay., th.
- İlhan, Mehmet, **İsnâ Aşeriyye Şiasında Nübüvvet Anlayışı -Şeyh Saduk ve Şeyh Müfid Örneği-**, Ankara: İlahiyat, 2016.
- Kâdî Abdülcebbar, **el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl**, thk. Hıdır Muhammed Nebhâ, c. XV, Beyrut: Dâru'l Kutubü'l İlmiyye, 1971.

- Kâdî Beyzâvî, **Tavâli’u’l-Envâr**, çev. İlyas Çelebi, Mahmut Çınar, İstanbul: TYEKB Yay., 2014.
- Karadaş, Çağfer, **Kelâm Düşüncesinde Evren ve İnsan**, Bursa: Emin Yay., 2011.
- Karadeniz, Osman, **İlim ve Din Açısından Mucize**, İstanbul: Marifet Yay., 1999.
- el-Kelâbâzî, Tacü’l-İslâm Ebu Bekir Muhammed b. İshâk Buharî, **et-Ta’arruf li-mezhebi ehli’t-tasavvuf**, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yay., 2016.
- el-Kefevî, Ebû’l-Bekâ, **el-Külliyât**, nşr. Adnân Dervîş, Muhammed el-Mısırî, Beyrut: Müessesetü’r risâle, 1998.
- Kılavuz, Saim, **Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm’a Giriş**, İstanbul: Ensar Yay., 2014.
- Koçar, Musa, **Kur’ân’da Vefî Kavramı**, Arayışlar- İnsan Bilimleri Araştırmaları, y. 5, S. 9-10, 2003.
- Koloğlu, Orhan Ş., **İbn Hazm’ın Atomculuğu Reddi, UÜİFD**, c. 16, s. 2, Bursa: 2007.
- Kubat, Mehmet, **İslâmî Öğretide Kerâmet, Milel ve Nihal**, Sayı. 1, c. 10, (2013).
- el-Kummî, Nevbahti, **Şîh Fırkalar**, çev. Hasan Onat, Sabri Hizmetli, Sönmez Kutlu, Ankara: Ankara Okulu Yay., 2004.
- el-Kummî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Mûsâ b. Bâbeveyh, **Şîh İmamiyye’nin İnanç Esasları**, çev. Ethem Ruhi Fığlalı, (Ankara: AÜİF Yay., 1978.
- el-Kuleynî, Muhammed b. Yakûb, **Usûlu’l Kâfî**, I-III, Beyrut: Menşûrâtü’l Fecr, 2007.
- Kur’an-ı Kerîm, Ankara: DİB Yay., 2003.
- el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, **Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’an**, thk. Abdullah b. Abdi’l-Muhsin et-Türkî, I-XXIV, Beyrut: Müessesetü’r Risale, 2006.
- el-Kuşeyrî, Ebû’l-Kâsım Zeynülsîlâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik, **er-Risâle**, çev. Ali Arslan, İstanbul: Arslan Yay., 1978.
- _____ Kuşeyrî, **Letâifu’l-İşârât**, çev. Mehmet Yalar, I-VI, İstanbul: İlk Harf Yay., 2012.
- Kutluer, İlhan, **Determinizm, DİA**, c. IX, İstanbul: TDV Yay., 1994.
- _____ **Makâmâtü’l Ârifin: İbn Sînâ Felsefesinde Mistik Terminoloji Sorunu**, İstanbul: Uluslararası İbn Sînâ Sempozyumu, 2008.

- el-Lâlekâî, Ebü'l-Kâsım (Ebü'l-Hüseyn) Hibetullah b. el-Hasen b. Mansûr, **Şerhu Usuli İ'tikâdi Ehli's-Sünne ve'l-Cemâ'a**, I-II, (İskenderiye: Dâru'l-Basîre, ty.)
- Macit, Muhittin, **İmkân Metafiziği Üzerine - Gazzâli'nin Felsefi Determinizmi Eleştirisi-**, İstanbul: Bilim Sanat Vakfı, 1997.
- el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr, **İslâm Akaidine Dair Eski Metinler**, çev. Yusuf Ziya Yörükân, İstanbul: MEB Yay., 1953.
- el-Mekkî, Ebû Tâlib, **Kûtu'l-Kulûb Kalplerin Azığı**, çev. Dilaver Selvi, I-IV, İstanbul: Semerkand Yay., 2003.
- el-Mîlânî, es-Seyyid Ali Hüseyinî, **Şerhu Minhâci'l-Kerâme fî Ma'rifeti'l-İmame**, Kum: el-Mektebetü't Tahsisiyye li'r-red alâ'l-Vehhabiyye, h.1428.
- Ahmed Câmî, Mevlânâ Nureddin Abdurrahman, **Nefahâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds**, çev. Kamil Candoğan, Sefer Malak, İstanbul: Bedir Yay., 1971.
- el-Muhasibî, Abdullah el-Hâris b. Esed, **Selefi Tasavvuf**, çev. Faruk Beşer, İstanbul: Nûn Yay., 2005.
- Mütercim Âsım Efendi, **Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi**, I-VI, İstanbul: TYEKB, 2014.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, **Sahîhu Müslim**, thk. Emir Abdel-Azîz b. Celvâ, Riyâd: Dâru's-Selâm, 2000.
- en-Nesefî, Ebu'l-Mu'în Meymun b. Muhammed, **Tebziratü'l-Edille**, thk. Muhammed el-Enver Hâmid Îsâ, Kâhire: Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 2011.
- _____ **Kitâbü't-temhîd li kavâidi't-tevhîd**, çev. Hülya Alper, İstanbul: İz Yay., 2017.
- _____ **Bahrü'l-Kelâm Matüridi Akaidi**, çev. Ramazan Biçer, İstanbul: Gelenek Yay., 2010.
- Onat, Hasan, **Şii İmamet Nazariyesi**, Ankara: AÜİFD.
- Ömer en-Nesefî, **Nesefî Akaidi**, çev. Bekir Sırmabıyıkoglu, İstanbul: Yasin Yay., 2014.
- Ögke, Ahmet, **Nazarî Tasavvufun Meseleleri**, Tasavvuf El Kitabı içinde,(ed. Kadir Özköse), Ankara: Grafiker Yay., 2015.
- Özbek, Durmuş, **Hârikulâde Olaylar, SÜİF Dergisi**, S. 7, (1997).
- Öz, Mustafa, **Ana hatlarıyla İslâm Mezhepleri Tarihi**, İstanbul: Ensar Yay., 2012.
- Özervarlı, M. Sait, **Kelâmda Yenilik Arayışları**, İstanbul, İSAM Yay., 2008.

- _____ **Hârikulâde, DİA**, c. XVI, İstanbul: TDV Yay., 2008.
- el-Pezdevi, Sadru'l İslâm İmam Ebu'l Yusr Muhammed, **Ehl-i Sünnet Akaidi**, çev. Şerafeddin Gölcük, İstanbul: Kayıhan Yay., 2013.
- Râğıb el-İsfahânî, **el-Müfredât fî Garîb'l-Kur'ân**, thk. Safvân Adnân el-Dâvudî, Dımaşk Beyrut: Dâru'l-Kalem, 2010.
- er-Râzî, Fahreddîn Muhammed b. Ömer, **el-Muhassal**, çev. Hüseyin Atay, Ankara: AÜİF Yay., 1978.
- es-Sâbûnî, Nureddin, **Mâtürîdiyye Akâidi**, çev. Bekir Topaloğlu, İstanbul: İFAV Yay., 2011.
- Selvi, Dilaver, **İslâmî Kaynaklarda Velâyet ve Kerâmet**, İstanbul: Hoşgörü Yay., 2012.
- Serrâc et-Tûsî, Ebû Nasr Abdullah b. Alî b. Muhammed, **el-Lüm'a**, çev. Hasan Kamil Yılmaz, İstanbul: Erkam Yay., 2012.
- es-Subkî, Tâceddîn, **Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-kübrâ**, thk. Mahmûd Muhammed Tanâhî, Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, I-X, Kâhire: Dâru'l-Hayâti'l-Kütübü'l-Arabiyye, 1964.
- es-Süyûtî, **ed-Durru'l Mensûr**, thk. Doktor Abdullah b. Abdilmuhsîn et-Türkî, I-XVII, Kahire: 2003, ty.
- Şahin, Haşim, **Menâkıbnâme, Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yay., 2004.
- et-Tâberî, Muhammed b. Cerîr, **Târîhu'l-Umem ve'l-Mulûk**, thk. Muhammed Ebû Fadl İbrahim, I-XI, Kâhire: Dâru'l Maârif, 1962.
- et-Taftazânî, Sa'duddin Mes'ud b. Ömer, **Şerhu'l-Makâsıd**, thk. Abdurrahman Umeyre, I-V, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1998.
- _____ **Şerhu'l Akâid**, çev. Talha Hakan Alp, İstanbul: MÜİFV Yay., 2017.
- et-Tehânevî, **Keşşâfu ıstılâhâti'l-funûn ve'l-ulûm**, thk. Ali Dahrûc ve diğeri, I-II, Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996.
- Tok, Fatih, **İmam-ı Azam Ebû Hanîfe'nin Kur'an Anlayışı**, İstanbul: Kuramer Yay., 2017.
- Topuzoğlu, Tefvik Rüştü, **Halîl b. Ahmed, DİA**, c. XV, İstanbul: TDV Yay., 1997.
- Topaloğlu, Bekir-Çelebi, İlyas, **Kelâm Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: İsam Yay., 2015.
- et-Tûsî, Nasîruddin, **İmamet Risalesi**, çev. Hasan Onat, Ankara: AÜİFD.

Uludağ, Süleyman, **Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet**, İstanbul: Sûfi Yay., 2017.

_____ **Velî, DİA**, c. XLIII, İstanbul: TDV Yay., 2013.

_____ **Ârif, DİA**, c. III, İstanbul: TDV Yay., 1991.

Uyar, Gülgün, **Ehl-i Beyt İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evlâdı**, İstanbul: MÜİFV Yay., 2011.

Wensinck, A.J., **The Muslim Creed, Its Genesis and Historical Development**, London: Cambridge at the University Press, 1932.

Yavuz, Salih Sabri, **Ehl-i Sünnet ve Mutezile Bağlamında Doğruluk Ölçüsü Olarak Kerâmet**, Kelâm Araştırmaları, S. 3, İstanbul: 2005.

Yavuz, Yusuf Şevki, **İslâm Akâidinde Kutsiyet, Velâyet ve Kerâmet İncasına İtikâdî Mezheplerin Bakışı**, *İslâm Düşünce ve Geleneğinde Kutsiyet, Velâyet, Kerâmet Sempozyumu içinde*, İstanbul: Kuramer Yay., 2017.

